

26

រយៈកាល រោង

315
ZIEMA 2023

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

ISSUE 315
WINTER 2023

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-in-Chief – Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803; 413-519-8266
juris.zagarins@gmail.com

Art Editor – Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literature Editor – Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Contributing Editors

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Maija Meirāne, Juris Šlesers,
Vladis Spāre, Lilita Zaļkalne

Business Manager – Tija Kārkle

1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive

<jaunagaita.net>

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed copies from JG287 (winter 2016) to JG311 (winter 2022) may be purchased for USD 10 apiece. This includes the cost of mailing.

Donations to support *Jaunā Gaita* are tax deductible in the USA.

ISSN 0448-9179

70. GADAGĀJUMS 315. NUMURS – ZIEMA S A T U R S

2 Lienīte Medne-Spāre. Pēdējās durvis

D Z E J A

8 Inga Pizāne
10 Elīna Līce
12 Dainis Deigelis
16 Elīna Smoļaka

P R O Z A

20 Līga Rimša-Eglīte
22 Ramona Indriksone
31 Evita Hofmane
36 Viks

D Z E J A S D E T E K T Ī V I

42 Laimdota Ločmele
44 Rolanda Bula
50 Dzeja no cikliem

M Ā K S L A

56 Baiba Eglīte. Paulis Postažs

T E Ā T R I S

59 Atis Rozentāls. Laipa

G R Ā M A T A S

63 Agija Ābiķe-Kondrāte: Jānis Elsbergs
64 Guntis Berelis: Vija Laganovska
68 Agija Ābiķe-Kondrāte: Ilmārs Šlāpins
70 Sanita Dāboliņa: Jānis Grants
73 Ingus Barovskis: Kristīne Ulberga
75 Lāsma Gaitniece: Zigmars Liepiņš

77 D A Ž O S V Ā R D O S

I N M E M O R I A M

80 Aivars Eipurs: Amanda Aizpuriete
82 Inguna Daukste-Silasproģe: Dzidra Vārdaune
84 Dagnija Dreika: Māra Englante

Uz vāka: Paulis Postažs. *Logs. Detaļa.*
Audekls / eļļa, 150 × 130 cm, 2020

JG pateicas par Labvēļu atbalstu!

Paulis Postažs. *Pašportrets*. Audekls / eļļa

Skat. Baibas Eglītes rakstu 56. lpp.

Lienīte Spāre iesāka romānu *Pēdējās durvis*, taču paguva uzrakstīt tikai pirmo nodaļu, ko šeit publicējam. Darbs apraujas dialoga vidū, tāpat kā smagas slimības dēļ aprāvās Lienītes dzīve radošo spēku pilnbriedā. Taču pat šajā nepabeigtajā darbā redzams rakstnieces prozas smalkums. Viņai nebija melnrakstu, jo viņa uzreiz rakstīja tīri, vispirms tekstu izdomāja galvā, bieži vien pat veselu rindkopu, un tikai tad lika to uz papīra. Iecere bija uzrakstīt kādas dzimtas sāgu teju gadsimta garumā, taču teksts pēkšņi apraujas, un mēs varam tikai minēt, kas būtu tālāk.

Vladis Spāre

Lienīte Medne-Spāre

PĒDĒJĀS DURVIS

Pirmā nodaļa

Pieczvaigžņu viesnīca

Vējš sveiž sejā miklas matu šķipsnas, vēsa gaisa šaltis un saraustītas raudas, kas, sākumā tikko saklausāmas, ātri kļūst arvien skaidrākas un uzstājīgākas. Dziļumā, aiz plānās, trīsuļojošās gaisa sienas, kuru varētu satvert rokās, ja vien izdotos tikt pāri pirmajam sēklim, ķepurojas šunelis. Augstu izslējis galvu, viņš kuļ ar ķepām ūdeni un smilkst. Brīžiem brūnais purnelis pazūd viņos un gaudu dziesma apraujas, lai tūdaļ atsāktos ar jaunu spēku. Ūdens noteikti ir auksts, viņi ātri kļūst lieli un tumīgi. Esme saliecas pret vēju, kā jaunkareivis sveicienā paceļ plaukstu virs acīm un veras tālumā – tur, aiz horizonta, sirma sieva sakrustotām kājām sēž pie vecas gaļasmašīnas un ar vienu roku slinki griež aprūsējušu kloķi. Otra ik pa laikam pastiepijas pie apskretušas mucas, pagrābj aiz skausta kādu mazu pīkstošu radību un iemet mašīnas platajā piltuvē. Rokturis čikstēdams griežas, bieza gaļas, kaulu un spalvu pļeka izgāžas no apaļās atveres un, pa ceļam iekrāsojot ūdeni, kopā ar smagu vilni noplakšķ pret krastu. No vecas rokām izsprukušais šunelis, kurš, brūnās acis izmisumā izbolījis, īdēdams kuļas uz vietas, nosliks, ja kāds viņu tūlīt pat neiznesīs krastā, bet, tikai iedomājoties, ka nāksies iebrist asiņainajā šļurā, pakrūti sažņaudz nelabums. Kājas līdz potītēm iegrimušas mitrās, saules sakarsētās smiltīs. Viņa ceļ plaukstas taurē pie lūpām, grib uzsaukt, lai turas, bet ass vējš iecertas pavēr-

tajā mutē, un kļiedziens noslāpst kaklā. Sasprindzinot visus spēkus, izdodas izvilkt vienu kāju no lipīgajām smiltīm, un to tūlīt apņem sāļais piejūras gaiss. Pirmais ūdens pieskāriens pēdai ir glumi silts, un viņa riebumā raujas atpakaļ.

Esme atvēra miegainās acis un ar plaukstas virspusi atglauda no pieres miklu matu šķipsnu. Atbalstījusi smailo purnu uz dīvāna malas, Vabole turpināja īdēt, brīdi pa brīdim piegrūzdama siltu mēli no segas apakšas izlīdušajai kājai. Ieraudzījusi virs spilvena paslejamies izspūrušo galvu, viņa izgrūda aprautu rējienu un aizdipināja uz turieni, kur noļukušās ausis tūlīt paplūkās pazīstama roka un miegaina balsis nočukstēs svarīgos vārdus, pēc kuriem varēs mesties meklēt pavadiņu.

– Kuš, stulbeni! Es jau ceļos. Tūlīt iesim. Nu pagaidi, nelaizies, tu draža! Vai būs mierā!

Tagad tikai ievilkta siltumā nosalušo kāju, piespiest pie otras, kura zem biežās segas pat nedaudz nosvīdusi, izdzīt koridorā šito nolādēto īdētāju un gulēt, gulēt... Bet viņš jau neliksies mierā. Un tā katru rītu tieši piecos, it kā viņam vēderā būtu iemontēts pulksteņnis. Kas notiks, kad būs jāpagriež rādītāji? Tad viņš sāks kratīties četros... vai sešos? Nē, laikam tomēr četros. Ārprāts!

Vabole pārmeta priekšķepas Esmes krūtīm, grūda sejā mitro degunu un, purnu platā smaidā atiežusi, skaļi elsoja.

– Nu, iesim jau iesim... Gatavā nelaime. Ej zemē!

Krēslam ar juku jukām samestu mājas drēbju kaudzi mazajā istabiņā bija atradusies vieta tikai pie loga, no kura dvesmojošais vēsums vienā mirklī pārklāja ar zosādu muguru un kailos stilbus. Pa ielu dobji aizrībinājās tram-

vajs, ārsiena nokrakšķēja, it kā māja pamodusies izstaipītos, klusi iestenējās skursteņī apmaldījusies vēja brāzma. Miegainiem pirkstiem Esme centās pustumsā sataustīt vajadzīgos apgērba gabalus, kuri šķita tik auksti, it kā visu nakti būtu nogulējuši uz ielas sniegā.

Vabole smilgstēdama dīdījās šaurajā spraugā starp dīvānu un drēbju skapi, skrāpējot jau tā krietni nodriskāto, droši vien vēl pirms Esmes dzimšanas klāto linoleju. Truļi skrapstēja nagi, kuplā aste noslaucīja no plaukta māla krūzi, kura, skaļi grabēdama, paripoja zem dīvāna, un suns izspārdīja pa istabu zīmuļus, pildspalvas, matu sprādzes un citus sen nelietotus un patiesībā nevienam nevajadzīgus sīkumus.

– Kuš, tu maita, visu māju uzmodināsi!

Zintiņtante gan droši vien arī bez šīs jezgas jau sen pamodusies, tikai nelien ārā no istabas, guļ un kā vienmēr čabinās pa savām konfekšu turzām un cepumu pakām. Maisiem Esme viņai tos labumus katru nedēļu nesa no mazā pārtikas veikaliņa, kurš par spīti visiem lielveikaliem, gan knapi elsdams, tomēr vilka dzīvību tepat blakus mājā. Un tikai „Laimas“ ražojumu, Esmeralda! Jāatbalsta vietējais ražotājs. It kā „Laima“ vairs piederētu latviešiem, jāsmejas! Un vai tad tikai „Laima“? Visu viņi ir atdevuši ārzemniekiem vai aizlaiduši postā. Esme nikni izgrūda galvu caur biezā džempera šauro apkakli. Visu ar vieglu roku izmetuši mēslainē, it kā, piemēram, tas pats VEFs nebūtu vairāk vērts kā tā krāsaino konfekšpapīru kaudzīte, ko Zintiņtante katru vakaru iebāž atkritumu spainī. Un kā viens cilvēks var palikt tievs kā slotas kāts, apēzdamš šitādu kaudzi saldu? Esme palecās, cenzdamās ar vienu rāvienu uzdabūt džinsus pāri gurniem, ievilka vēderu un, iemurcījusi caurumā pogu, skaļi izpūta elpu.

– Ej sameklē siksnīņu! Man jāuzvelk zābaki. Siksnīņu, muļķi! Iesim ārā.

Zābaki jāaizvelk ļoti uzmanīgi, pie potītes atplīsis rāvējslēdzējs. Vēl jau var iztikt, bet, ja plīsis tālāk, būs jānes uz darbnīcu. Un ko tad? Ar korpēm vēl par aukstu, turklāt tās arī bez skraidīšanas pa netīritajām ieliņām vairs īsti labi neizskatās. Bet savus jaunus zaļganpelēkos itāļu zābakus viņa šitam mū-

dzim par prieku nebojās. Jāaizdzīvo līdz pavasarim kā ir, un tad jau redzēs. Varbūt izdosies izkombinēt naudu jaunām korpēm, vecās paliks, ko staigāt tepat pa rajonu, bet zābakus varēs salabot vai arī nākamrudēn jau labi sen uz Valdemāra ielas atvērtajā ķīniešu veikalā par dažpadsmit eirokiem nopirkt citus. Vabole, iekodusi zobos pavadiņu, sēkdama purināja galvu. Un cepure atkal netīra, kāds velns dīdīja pirkt baltu, jāmazgā vai katru nedēļu, it kā krenču jau tāpat nebūtu pāri acīm.

Esme skriešus metās lejā pa neapgaismotajām kāpnēm. Nebija ne mazākās vēlēšanās satīties ar kādu no pirmā stāva tukšajos dzīvokļos salīdušās bezpajumtnieku varzas. Jaunkundz, iedod divdesmit santīmus, nu iedod, man maizei vajag, un tāda smaka, ka apventies gribas. Fū! Otrā dzīvokļa durvis bija pusvīrus, kāds droši vien aiztenterējis ikrīta pārtikas un apgērba meklējumos, citi izguļ vakardienas dzērumu.

Vabole turpat iekšpagalmā, nedaudz atrāvusi no zemes vienu pakaļkāju, pietupās un, atstājusi sniegā lielu dzeltenu plankumu, vilka viņu uz netālo parku – visu Brasas suņu pastaigu vietu, pilnu dažādām viņiem vien uztveramām smakām, kas pavasarī, apsteidzot sniegpulkstenīšus, lielākās un mazākās čupiņās pacelsies virs kūstošā sniega. Tās visas jāaposta, rikšojot no viena apsnigušā krūma pie otra, kamēr vēl ziņa ir svaiga un labi uztverama.

– Nu, neskrien tak, vai tev deg? Viens ārprāta lops!

Kājas slīdēja uz noledojušās ietves, sals kodās degunā. Acis, vēl miega pilnas, asaroja, un mitrums saldēja vaigus. Un tā tagad katru rītu. Gadus desmit, piecpadsmit. Nez, cik ilgi tādi suņi vispār dzīvo? Un kas tās par neprātīgām idejām, uzlasīt pa renstelēm noklīdušus dzīvniekus! Bet kā lai pāiet garām? Viņš tupēja, piespiedies kāpņu telpas sienai, tik slapjš un nožēlojams, ka roka pati pastiepās noglāstīt, pažēlot... Ne jau ko vairāk, bet pēkšņi viņš bija dzīvoklī, ierāvis virtuves stūrī, bailīgi grauza apkaltušu siera gabalu, un viņu vairs nevarēja dabūt prom. Zintiņtante izlīda no sava kakta un, protēzi klabinādama, ņerkstēja, ka tā mēs nebijām sarunājušas un ka viņa jau nu netaisās šito lopu barot, un viņai nekādi dzīvnieki mājās

vispār nepatīk, un arī pati Esme nekad, pat agrā bērnībā, netika kārojusi pēc suņa, vismazāk jau nu pēc tāda, kura ciltskokā varētu atrast kolliju, terjeru un, iespējams, vēl dažu labu dižcilti, kas sajaucoties bija radījuši visnotaļ pluskainu un smieklīgu dzīvnieku. Ja vēl tas būtu jorkšīrietis... vai čihuahua kā Perisai Hiltonei. Tāds, ko var ielikt mazā greznā somiņā un visur nēsāt līdzī, nevis šitāds krancis. Bet, tikko viņa atviegloti pasita atradeni padusē un paskaidroja, ka ienesusi to tikai nedaudz pasildīties, Zintiņtante sacēla tādu brēku, ka ne aizklausīties. Tā nedrīkstot izturēties ne pret vienu dzīvu radību un, ja tu reiz to krustu esi uzņēmies, tad proties nest, un nāc nu, dūdiņ, pie tantes. Un tas nodevīgais lops, vienā mirklī sapratis, kurš te ir saimnieks, vēderu pa zemi vilkdams, aizlīda pie Zintiņtantes, nogāzās viņas priekšā uz muguras un, visas četras kājas gaisā izslējis, izvelba acis. Un tā jau pusgadu. Kad diedelēt konfektes un valstīties uz muguras, ļaujot kasīt pliko vēderu, tad Zintiņtante, bet, kad sagribas ārā, tad atceras, kas viņam te izkārtoja dzīvošanu.

– Nu jau pietiks, iesim mājās! Es arī gribu čurāt. Velciet taču!

Gar atkritumu konteineriem, iurbis sniegā sieviešu filca zābakos autās pēdas, kurām jau sen bija amputēti visi pirksti, snaikestijās Lejasielas Brunis. Izvilcis no samurcīta RIMI maisiņa apsarmojušu desas gabalu, viņš rūpīgi noslaucīja to nosmulētās jakas krūtežā un, brīdi pasildījis plaukstā, iestūma bezzobu mutē. Vabole dobji ieņurdējās. Atzvēlies pret konteineru malu, Brunis ātri norija kumosu, ar dūri uzsita sev pa krūtīm, lai dabūtu to lejā un, pārlaidis nācējiem aizmūkošo, kādreiz brūno acu skatienu, nikni pavicināja roku, prom, prom, ejiet, kur jums jāiet! Te ir mana teritorija, un kas tā par vazāšanos bez somas, kurā varētu būt nauda, kaut gan... šitā jau arī tāpat nekad neko nedod. Maita!

– Ļarva, bļa! – ietricās Esmei sejā kopā ar vakardienas šņabja, sīpolu un lētu cigarešu sīvo smaku.

– Ko?

– Izkod kaķim pirzamo, – Brunis atsvieda un, nolīcis pār konteineru, līdz elkoņiem ie-grūda abas rokas atkritumos.

Esme ātri uzskrēja trešajā stāvā un, ielaidusi Vaboli dzīvoklī, iespruka tualetē. Sagriezusies sāniski, viņa pa šauro priekštelpu aizmanījās garām šļauganajam kartupeļu maisam un kopš rudens krietni saplakušajai malkas grēdai, no kuras uzvēdīja mikla pelējuma smaka, uzrāva līdz zodam pie Gerkena pirkto jaku un, pagrūdusi zem stilbiem plaukstas, atšļuka uz aukstā poda. Kāpēc, nu kāpēc citiem šīs nolādētās mājas dzīvokļiem tualete bija iekšā, bet Zintiņtantei ne? Nu kāpēc viņa nevarēja mitināties blakus dzīvoklī, kur bija nevis divas, bet trīs istabas – viena ar parketa grīdu un kamīnu –, liela virtuve, tualete un pat vanna! Kāpēc viņa vispār palika šeit, kad ieradās jaunie īpašnieki un teicās te ierīkot augstas klases viesnīcu? No Amerikas atnākusi krīze, pa ceļam aizraujot bezdibenī pāris bankas, sagrāva enerģisko puīšu sapni par neona ugunīs mirdzošo piecvaigžņu "Hotel Brasa", un vecā četrstāvu māja jau vairākus gadus tukšām, putekļu klātām logu acīm skumji lūkojās pāri Miera ielai uz drēgnā, ēnainā parkā pārtapušajiem kapiem, jo visi tās bijušie īrnieki bija saņēmuši kompensāciju jauna mitekļa iegādei vai dzīvoklīti centrā. Visi, tikai ne Zintiņtante. Zobiem un nagiem ieķērusies savā mēslainajā divistabenī ar virtuves stūrī kaut kad tālos padomju laikos iebūvēto dušu un nikni urkšķošo gāzes katlu, jo paps to dzīvokli esot nopircis vēl pirms brīvvalsts laikā un te viņa esot piedzimuši, un te arī nomiršot. Un tāpēc Esmei tagad te jādzīvo? Tukšā, aukstā mājā kopā ar mūžvecu sklerotisku tanti, mitru malku, ko nevar glabāt šķūnītī, jo bomži visu izvazās, un tualeti kāpņu telpā. Labi vēl, ka ne sauso, Esme strauji parāva ledaino ķēdi. Viņa nomirs aiz kauna, ja darbā to kāds uzzinās. Viņa pakārsies, jā, pakārsies tieši šajā ķēdē, ar kājām podā, lai tad visi redz! Lai saprot, kā viņa visu dzīvi mocījusies! Esme nošņaukājās un, uzrāvusi plecus, augstu pie sienas piestiprinātās ulmaņlaiku ūdenstvertnes ņirdzīgās gurguļošanas pavadīta, svinīgi, kā soļojot aiz dārga aizgājēja zārka, izslīdēja kāpņu telpā.

Vabole atkal slapjām kājām piepēdojusi šauro priekšnamu un virtuvi, kuras grīda vairs tikai gar sienām bija saglabājusi neskartu virsējās krāsas kārtu, bet nelielajā brīvajā strēlē starp izlietni, gāzes plīti un galdu pelēki, gaišāk un tumšāk brūni plankumi mijās ar netīri dzelteniem, vairāku paaudžu nodeldētiem kailu dēļu laukumiem.

– Re, kā jūs te esat pielācojušas, Esmeralda! Uzņem nu to slapjumu, kamēr nav izvazāts pa visu dzīvokli, – izrīkoja Zintiņtante un, skaļi iestrēbusi kafiju, aicinoši pastiepa brūniem plankumiem klāto roku. – Nāc pie tantes, vaguliņ, nāc nu, nedīdies! – Un Vabole, asti kulstīdama, ieogrūda purnu viņas puķainā halāta krokās.

Mēs! Esme domās izbolīja acis pret nodzeltējušajiem griestiem un, savilkusi seju smaidā, protams, Zintas tant, tūlīt, Zintas tant, nikni paķēra lupatu. Viņa vienmēr kārtīgi noslaucīja kājas un novilkā zābakus pie pašām durvīm, bet kāda no tā jēga, ja tas ķēms vienalga visu piecūko. It kā nepietiktu ar spalvām, kas, ķemmē tu viņu vai neķemmē, ik pa brīdim izlavās no kāda kakta un pieķeras tieši vislabākajām drēbēm un tieši tad, kad vismazāk laika noņemties ar tīrīšanu. Esme pažņurdzīja lupatu virs izlietnes, satvēra divos pirkstos, pārējos izslienot gaisā kā mazus vēdekliņus, un izstiepa starp likiem āķiem virs vecās malkas plīts, kuru Zintiņtante, pārklājusi ar vaskadrānu, izmantoja pannu, katlu un tukšu stikla burciņu glabāšanai. Kāja sāpīgi atsitās pret cepeškrāns durvju aizbīdni.

– Ņemt un vienreiz nojaukt šito... – Esme, domās izlamājusi plīti visrupjākajiem vārdiem, kādus ātrumā spēja atcerēties, paberzēja stilbu. – Par velti aizņem vietu, kurināt vienalga nevar, dūmo tikai un smird.

– Nojaukt, kā tad! – Zintiņtante, platajām halāta piedurknēm kā eksotiska putna spārniem noplīvojot, pasita augšup rokas un sparīgi noplikšķināja plaukstas pret kārnajiem stilbiem. – Kas tā jums šodien par modi? Visu tikai nojaukt, sasist un izpostīt! Nu jau vairs pat mirušiem neliek miera. Tepatās, Lielajos kapos, kur tad, kad būvēja Zirņielu, visus nelaiķus ar ekskavatoriem izraka un medicīnas studenti pa naktīm bariem skrēja kaulus lasīt...

– Bet, Zintas tant! – Esme, noskalojusi rokas aukstā ūdenī, aizgriezta krānu un uz mirkli salīgi savilkā pirkstus dūrēs. – Kāds tam sakars ar mani un mūsdienām? Es taču vēl pat piedzimusi nebiju, kad tas notika.

– Es ne jau par to... Tu noklausies līdz galam. – Zintiņtante vieglītēm uzsita ar plaukstu pa galdu. – Pagāšvasar Annas dienā sandomāju aiziet uz kapiem pie Anniņas, tā

mana mātes māsa, tu jau zini, viņa tur tā pavairāk uz Indrānīelas pusi gul, kur vēl viss nav sapostīts kā te mūsu galā, pie Pumpura. Aizeju tā lēnītēm, jau gribu nolikt savu pušķīti, un ko es redzu? Kāds ņēmis un sadauzījis viņas portretu, lauskas vien palikušas. Simts gadus stāvēja, un viņa tur taisni kā dzīva – baltā blūzītē, bize pār plecu. Smuks bērns bija. Es jau vairāk pēc Annas, ne pēc savas mammas. – Viņa lepni pamāja un nopūtusies turpināja: – Deviņsimt piektā gada Ziemsvētkos, tieši pirms savas piecpadsmītās dzimšanas dienas ar difteriju aizgāja, manai mammītei tad bija pieci gadiņi. Viņi tolaik dzīvoja tepatās uz Mierielas, tikai druscīt vairāk uz pilsētas pusi, tai koka mājā ar verandu, šito jau uzcēla taisni tajā gadā, kad es piedzimu, un mans paps mūs ar mammu no dzemdību nama uz šejieni atveda, kad vēl sienas nebija lāgā nožuvušas. Otrpus ielai, to es labi atceros, bija malkas būda, tikai kādu nieku uz Mežaparka pusi, paps ik pārdienas varēja nokāpt lejā uznest pa riņķītim sausu pagaļu vai kādu kurvi briķešu, neko nevajadzēja augšā glabāt, un tur, kur tagad tilts, ar bija tikai tādas mazas koka mājiņas, vienā vēl žīdi turēja skārni, mēs tur gājām pēc gaļas, un viņiem vienmēr aiz letes pusaugu dvīņi palīdzēja, nu, tik neglītus puikas es mūžā vairs neesmu redzējusi, bet vēl senāk, man mammīte stāstīja, tur bijušas ganības, kur viņas ar Annu paslepus no vecākiem esot skrējušas spēlēties... – Zintiņtante brīdi apjukusi mirkšķināja acis, meklēdama tālo atmiņu jūklī nomaldījušos sarunas sākumu. – Jā, un tagad tu man pasaki, kam tā Annas bilde traucēja? Un tie piemiņķļi un krusti, kas tur kapos krustu šķērsu sagāzti. Kam tie traucēja?

– To jau droši vien kaut kādi dzērāji un narkomāni, Zintas tant. – Esme pakāra uz naglas izdilušo dvieli un atslējās pret stenderi. – Vai pusaudži ālējušies.

– Un valdībā ar mums dzērāji, narkomāni un pusaudži? Paskat, Pārdaugavas vārti viņiem nelīka mieru, tik skaistu jūgendstila māju nojauca. Man tur vēl Elza, jaunības dienu draudzene, dzīvoja. Labi, ka laikus nomīra un nepiedzīvoja tās šausmas, kad tevi no dzimtās mājas ar visām saknēm izrauj. Tā kā citur Rīgā vairs vietas nebūtu, kur to stikla čupu nolikt. Un pēc kā tas tagad izskatās? – Zintiņtante uzmeta Esmei prasīgu skatienu

un, kautrīgi piesegusi vienu mutes kaktiņu ar saliektu rādītājpirkstu, izgrūda: – Kā viena liela suņa kaka, to tik es tev varu teikt. Un cik tur naudas neaizies, lai to piekurinātu? Un kā no tiem stikliem putnu mēslus nomazgās?

– Jums vienkārši nepatīk modernā arhitektūra. – Esme novaikstijās, tā jaunā bibliotēkas ēka patiešām ne pēc kā neizskatās, tur nu Zintiņtantei taisnība, bet par to taču neviens izglītots cilvēks skaļi nerunā. – Tas taču Birkerts!

– Jā, Laube tas nav, bet kas nu man vairs tur ko patīkt, ko nepatīkt, vienalga drīz kapā jālien. Visi manējie jau tur, tik vien kā Franču Velta un Puriņ' Auzis turas. Re, Millersonu Ārija ar, kā dzirdēju, pirms pāris gadiem esot aizgājusi, tā man bija bērnības draudzene. Viņa tur, – Zintiņtante pamāja ar roku pār plecu, – parka galā, kur tagad tā lielā kieģeļu māja, dzīvoja. Liels dārzs bija, smuka privātmāja, to vēl viņas tēvs vairāk nekā pirms simt gadiem cēla un tad vēlāk, es biju tāds mazs skuķis, gadi pieci, varbūt i vairāk, pārbūvēja, lai ir ērtāka dzīvošana. Mammiņa mani pie Ārijas veda ciemā, viņa gan bija pāris gadu vecāka, bet satikām labi. Un tā visu mūžu. Abas pavēlu apprecējāmie, viņai vēl vīrs ar vienu kāju trāpījās, tāds stalts puisis, man ar viņš dikti patikās, bet, redz, kāju karā zaudēja un bija kā uzmedots uz to Āriju. Tad viņiem piedzima divas meitas, neatceros gan, kā sauca, man atkal nedaudz vēlāk – dēls, bet tāpat turējāmie kopā, abām bērni gāja franču skolā. Nu jau būs gadi trīsdesmit, kopš visus izlika, sadeva mazus dzīvoklišus, vecās mājas nojauca, Ārija pārbrauca uz otru pilsētas galu un pēc tam uz Saulkrastiem pie lielās meitas, kura uz turieni aizprecējās, bet te uzcēla šito putnu būri, un vai kādam no tā tika liela laime? Vai tagad ir skaisti? – Zintiņtante izvilka lielu rūtainu kabatlakatu un noslaucīja garā deguna galā sarietējušo pilienu. – Tāpēc es tev saku, ka nevajag visu lauzt.

– Vai tad es teicu, ka vajag kaut ko lauzt? Pasauksim meistaru, lai izdara visu kārtīgi. Virtuvē uzreiz būs vairāk vietas.

– Un kur tu liksi mantas?

– Katliem var izbrīvēt plauktu pieliekamajā, bet tās burkas vajag vienkārši izmest...

– Tev ka tik kaut ko izmest. Un ja nu es sagribu izvārit kādu zapti vai nākamruden ielikl gurķus?

Kādu vēl zapti, Esme skaļi izpūta gaisā, kādus gurķus, kad pašai vairs tik vien spēka, kā divreiz gadā aizvilkties līdz kapiem, ziemā, kad ielas slidenas, vispār no mājas laukā neliens, viss klāt jāpiesien, viss viņas vietā jādara, ne grīdu izslaucīt, ne traukus nomazgāt, pat ne medus burciņu atskrūvēt nav spēka, to vien dara, kā šļūkā augām dienā pa dzīvokli ar noplukušu putekļu slotu, vakarā sūdzas par sāpošajiem kauliem, bet gurķus ar savām protēzēm nemaz sakost nevar.

– Burkām var nopirkt mazu plauktiņu, ko pakārt pie sienas. – Esme aicinoši kā pārdevējs, piedāvājot precī, pavērsa plauktu pret plīts mūrīša saplaisājušajām flīzēm.

– Un kas par to visu maksās, kad man pensija divsimt astoņdesmit trīs eiro un tu visu, ko nopelni, izķēzi par lupatām un tiem krāmiem! – Zintiņtante iedūra garo, artrīta izločīto pirkstu pītajā groziņā, kurā bija cieši saspiedušies Esmes kosmētikas krājumi. – Liecies nu mierā un nāc apēd savu ķosīti!

Apsēdusies uz ļodzīgā krēsla, Esme uzmeta drūmu skatienu bļodai, kurā glumi stāpījās iepriekšējā vakarā ar karstu ūdeni apļietās auzu pārslas un izžļurgušas rozīnes. Izmērcētas auzu pārslas, kurām Zintiņtante piemaisīja krietnu karoti biežpiena, no rīta, lai būtu spēks strādāt, ūdenī bez sāls vārīta auzu tume ar mazitiņu ievārijuma piciņu vakarā, lai vēders pa nakti neburkšķ, un vecās "Straumes" kafijas dzirnaviņās samaltas auzu pārslas, kas tika sajauktas ar eļļu un smērētas uz sejas sestdienās, lai āda labāka. Viņai riebās šis Zintiņtantes svētais produkts, riebās pat tā nosaukums, bet tā iznāca lētāk. Kad Esme būs bagāta, viņa nekad nekādā veidā neēdīs auzu pārslas, viņa uz tām pat neskatisies, veikalā vienkārši paies garām plauktam ar šīm pretīgajām pārslām, it kā to tur nemaz nebūtu. Un bagāta viņa būs. Noteikti būs, un tad neviens vairs neskatisies uz viņu no augšas. Vispār neiedrošināsies uz viņu skatīties vai teikt kādus ļaunus vārdus.

– Tur, pie miskastēm, atkal tas vecis, kas dzīvo Lejasielas šķūnišos, nu tas, kam kājām visi pirksti nogriezti, nolamāja mani ne par ko.

– Vai ta Brunis vai? – Zintiņtante, izstiepusi bālās lūpas vecīgā skūpstā, nočāpstināja no karotes pēdējās auzu pārslu atliekas un atstūma tukšo bļodu.

– Nu laikam... – Esme paraustīja plecus.

– Kāds nu viņš tev vecis! Manam Ārim, lai viņam vieglas smiltis, nākamgad būtu piedesmit, viņš jau mums vēlais bērns, un Brunis bija kādus trīs četrus gadus jaunāks. Nu ja, viņš taisni tajā gadā piedzima, kad mans Gvidis saslima, tu jau zini...

– Es zinu, Zintas tant, – Esme viņu nepacietīgi pārtrauca, un Zintiņtante, aizvainoti sakniebusi lūpas, ieurba blāvu skatienu virtuves sienā, it kā caur to spētu saredzēt istabā virs izgulētā dīvāna piekārtu fotogrāfiju, no kuras, lakota rāmiša ieskauts, stīvi lūkojās viņas karsti milētais un vienīgais laulenis Gvido Kalnameirs, kuru pēc vētraini nosvinētas četrdesmit piecu gadu jubilejas spēja triekas lēkme traģiski un nepelnīti no stalta dzelzsceļa inženiera bija pārvērtusi nevarīgā grabažā, kas pēc vairāk nekā desmit gadus ilgas slienainas vārguļošanas beidzot pame-ta savu bezgala pagurušo sievu un nogrima Meža kapu vēsajā nebūtībā, kur viņam drīz vien piebiedrojās no Afganistānas cinka zār-kā atsūtītais dēls.

– Ritiņai Brunis ātri atskrēja, pašai bija tikko divdesmit. Tad viņa jau bija pārvākusies uz mūsu māju, pirms tam dzīvoja pie vecākiem pretī galantērijas veikalam, kur tagad frizētava, bet manā bērniņā tur bija Lata bode... – Zintiņtante nogaidoši aplkusa.

– Tāpēc, ka tur visu varēja dabūt par latu? – Esme ierasti jautāja un pievilka tuvāk spogu-li.

– Nē, – Zintiņtante lepni atsaucās, – tāpēc, ka saimniekam bija Lats vārdā. Viņam vienmēr bija vissmukākās pārdevējas, visas garām kājām, melliem matiem, un vissmalkākās galantērijas preces. Tolaik jau visu varēja nopirkt tepat uz vietas, nevajadzēja nekādas supermārketus. Turpat simtpiektajā numurā Zalcmanis turēja kurpju veikalu, Kānam bija higiēnas preces, tad viens židiņš, uzvārdu esmu piemirsusi, tirgoja rakstāmlietas, Kriķiem bija koloniālpreču bode, bet Caurkubla kundze pārdeva pienu un sviestu, viņa gan pēcāk pārvācās uz otru ielas pusi, jo vajadzēja vairāk rūmes. Simtpirmajā numurā at-

kal bija dziju veikals, bet tai mājā, kur aptieka, tikai no otras puses, – saldumu bode, kur divas tādas resnas vienmēr smaidīgas polietes saimniekoja. Tur mēs ar vecpapu gājām pēc žāvētām vigēm un halvas, kamēr viņš vēl nebija pārbraucis uz Valmieru dzīvot. Nu, tu jau zini...

Esme zināja, ar aizvērtām acīm viņa varētu uzzīmēt Zintiņtantes bērnu dienu un jaunības gadu Brasas karti un Zintiņtantes ciltskoku, un pašu Zintiņtanti, mazo Zintiņu, mammiņas prieku un papiņa acuraugu, santīmus plaukstā saņņaugusi, plānajām biželēm plīvojot, viņa jož uz resno poliešu saldumu bodi pēc halvas – tādu jau mūsdienās vairs nekur nevar dabūt –, mute pilna sieka-lu, aiz muguras kladz smagi soļi, viņa pamet skatienu pār plecu un gandrīz sapinas pati savās kājās, tie ir briesmīgie žīdu puikas, izvelbtās acis bolīdami un garos peisakus purinādami, viņi dzenas tai pakal, abiem rokā gari naži un asiņaini gaļas gabali, *gevalt*, kliedz viens, *teufel*, brēc otrs, stāvi, sīkā maita, auro abi korī, *halt*, mazā Zintiņa klūp tieši uz saldumu bodes sliekšņa, mammiņas pītās biželes izirušas, papiņa dotie santīmi izšļūk no plaukstas un pa durvju spraugu ieripo tieši smejošās – vienmēr tik smaidīgas, vienmēr tik laipnas, abas sarkaniem vaigiem – polietes rokā, bet briesmīgie puikas ir klāt, viens ieogrūž asiņaino gaļas gabalu sīkaļas plāpīgajā mutē, otrs jau ceļ nazi dūrienam...

– Vai tu klausies ar, ko es stāstu?

– Es klausos, Zintas tant. □

Inga Pizāne ir grāmatu *Tu neesi sniegs*, *Siena, ko nosiltināt* un *Tas pats izmisums, tikai ar Puķēm* autore. 2018. gadā iznāca autores grāmata *Having Never Met*, ko izdeva amerikāņu izdevniecība A Midsummer Night's Press un atdzejoja Džeids Vils, kam sekoja dalība vairākos dzejas festivālos Eiropā un Amerikā, kā arī publikācijas vācu, poļu, čehu, amerikāņu un citos ārzemju literāros izdevumos. 2020. gadā par krājumu *Siena, ko nosiltināt* saņēma Ojāra Vācieša prēmiju, bet krājums *Tas pats izmisums, tikai ar puķēm* tika nominēts Kilogramas kultūras 2022 ziemas balsojumam. Aizraujas ar fotogrāfiju, meditāciju un kino.

Inga Pizāne

* * *

Dārgie kaimiņi! Tā biju es.
Tā notiek, kad rokas grib satvert pārāk daudz:
austriešu literatūras žurnālu Pāri robežām,
vēstuli no Artas, kurā viņa raksta par sava ciema bezvēsts pazudušo vēstuļu kasti,
atslēgas no dzīvokļa, kurā mītu vien gadu.
Vai mēs būtu izšķīrušies arī tad, ja te neievāktos?
Telefonu, kurā klausījos tango.
Tā biju es. Tā notiek, kad steidzas. Kad šaubās, vai spēs.
Tam vienmēr jānotiek tieši šādos brīžos,
jo citos tam notikt nav laika.
Jūtat – itāļu *primitivo*?
Tā biju es, kuras rokās šai vīna pudelei aprūkās vietas.
Es ļoti centos visu savākt, sagrābt šīs lauskas,
šīs steidzīgās dzīves sīkos un asos pieminekļus.
Skrēju pēc lupatas, bļodas.
Tikmēr vīna smarža cēlās uz augšu. Tikmēr pirksts sāka asiņot.
Tikmēr es kavēju. Bet man bija jāuzskrien augšā pēc vēl vienas pudeles.
Tā bija dāvana, kas izkrita man no rokām.
Goda vārds, man bija sajūta, ka pudele saplīsa manī no iekšpuses.
Es mēģinu saslaucīt, bet man jāskrien.
Tā biju es. Tās ir manas lauskas. Es tā biju.

* * *

Tu man pieskāries ar nopūtu par garo ziemu.
Es tev pieliku lūpas pie deniņiem.
Saule kā pieklusināta mūzika. Kūka uz diviem.
Vīrieši kafejnīcās fotografēja sievietes.
Sievietes kafejnīcās fotografēja sevi.
Puikas futbola laukumā dzenāja bumbu
kā pulksteņu rādītāji – laiku.
Mēs gurām paši no savām vasaras gaidām,
līdz nolēmām iemīlēt ziemu.
Ziema aizgāja. Kā viss.
Vien skrajš sniegs no pagātnes krita tagadnē iekšā.
Viss sajuka.
Sajuka viss.

* * *

Dažreiz man mamma
stāsta par savu bērniņu, aiz loga puteņo, un neko nevar redzēt,
tāpēc es klausos.
Mūsu sunim ir daudz gadu. Viņš gausi saausās,
kad ierunājamies par viņu.
Es atbraucu viņu paglaudīt un, viņu glaudot, domāju par to, uz ko
mums ir spēks reaģēt, kad vairāk nav spēka. Kaut kur lasīju, ka patiesībā
cilvēki cits citam nepiedod un ka laimei pietiek
ar vienu punktiņu tālumā, uz ko skatīties.
Es braucu vilcienā, un vagonu piepilda vakardiena.
Ir pārāk agrs, lai domātu par jaunu dienu, kur nu vēl pavasari.
– Kamēr gaidīju, saka mamma, – uzcēlu sniegavīru.
– Svētku nav, – es saku, – tāpēc atvedu puķes.
Dažreiz man mamma stāsta par savu bērniņu, un es aizveru acis,
lai labāk dzirdētu. Pat ja jau sen kā ir pienākusi nākamā diena.

* * *

Mēģinot izšūpot no ķermeniem strīda paliekas,
mēs dejojām.
Kad cilvēki pienāk viens otram pārāk tuvu,
viņi vai nu sāpina viens otru, vai dejo,
mēs dejojām.
Mēs dejojām sirēnu pavadījumā,
atspiedušies pret tavu mašīnu.
Tikko salīguši,
mēs dejojām.
Vai mums jāpaliek kopā,
mēs dejojām.
Vai sievietē un vīrietis jēlkad sapratīsies,
mēs dejojām.
Vai tā būs vienmēr – mēs sāpināsim viens otru un tad dejosim,
mēs dejojām.
Mēs dejojām sirēnu pavadījumā, tu teici.
Tas ir dzejolis, es nodomāju.
Tavu gurnu šūpas, manu gurnu šūpas, horeogrāfija.
Līdz apklusā sirēnas,
mēs dejojām.
Mēs dejojām klusumā, tu teici.
Kā var būt, ka mēs nedzirdam viens otra iekšējās sirēnas,
mēs dejojām.
Cik ilgi būs jādejo, līdz tās sadzirdēsīm? Vai tās norims?
Mēs dejojām.

Elīna Līce (1979.), dzejniece, mūziķe-dziesminiece, Latvijas Rakstnieku savienības biedre. Dzīvo Jūrmalā. Iznākuši divi dzejas krājumi *Tik tuvu pie...*, 2008. (kopā ar Andu Līci) un *Redzu*, 2018. (nominēts Dzejas dienu balvai). Publicējusies dažādos izdevumos, tostarp *Domuzīmē* un *Jaunajā Gaitā*. Lasāma arī kopkrājumos. Viņas koncertdarbībā īpašu vietu ieņem autormūzika un dažādu tautu etniskās noskaņas. Mīļākais instruments – stabule. Dzejas un mūzikas kompozīcijas *Māsai sievietei* autore un izpildītāja (Latvijas Radioteātris 2021, rež. Dzintars Tilaks). Darbojas autoru grupā *Tekstūra*.

Elīna Līce

Dažas tādas lietas

*
ļoti parastā ļoti dzejiskā
aizloga dzīve
ar dzidru rītausmas mēli
pieklauvē

es izsteidzos laukā
plašā kā iespēju zeme –
KAS zem redzamā virskārtas
aptaustīt

vecmamma:

debesis piešķīdušas ar zeltu
bet varbūt zelts ar debesīm
podagra kauliņus deldē
ir rudens vēl tikai rudens

bērnu smieklī aizkrituši
ģimenes vēsturē

I
mans bērns ir mana ligzda
mans bērns ir mana pils
es tajā
atgriežos

ar medījuma notriektu knābi
un visu dūnu dūnu
kas ir sirds

II
vai tā ir mana miesa
kas iepretī pie galda
dīdīdamies krēslā
ēd

ja ne miesa
tad mīlestība

*
novembrī mirušais vīrietis
ar sievas roku
iepilda glāzē konjaku

zinu ka viņu sauca
joprojām sauc
Jānis

bet kā un vai
dzīve no acīm
tai izskūpstīs sēras?

*

skaties traģiskas acīs
un nenovērsies:
durvis vērsies

reinkarnācija

dzīve atspersies
no mūsu pleciem
lai ielēktu
debesu bezdibeni
atkal

mazs akvarelis draudzībai

man ir daudz vārdu
visi kā Čurļoņa* gleznās –
neizsakāmi

dažus tu atrodi pludmalē
oļiem līdzīgus

mana sirds forma
tevi patur meitenīgu
bez bērniem vēl
un bailēm
ieskatīties spogulī

man ir daudz vārdu tev
labāka tomēr klātbūtne

*

Diena apvērās, atvērusi trešo—
Dzejoļa aci.
Un piepeši sevi sajutu
kā saikli ar dzīvi,
kurā viss tik neizprotami tuvs
un tālumu brīnišķīgs.

Dažādas gaismas,
viena no tām – lietus.

dažas tādas lietas

sargeņģelis manī ieskatās
caur grāmatas lappusēm
draudzība klauvē
no vēstulēm

diena atver
trešo aci
viss ko saredzu –
mīlestība

Dzejolis ar zviedru valodu
Jurim Kronbergam

Vad heter du?
Nē, ne cilvēka,
Dieva dotā vārdā.

Tikai vīrietis?
Vīrietis, kurš top par Cilvēku
savas dzīves stāstā?

Vad heter du i eternam?
Cilvēks – domuzīme – cilvēks?

Cilvēks
cilēks,
kurš sevi cilā
svaru kausiem līdzīgi?

Vad heter du?
Bindestreck
kā marles vai nabas
saite.

Vad heter du
nu?

*Kā tevi sauc? *Kāds ir tavs uzvārds?
Domuzīme Kā tevi tagad sauc?

Dainis Deigelis ir latviešu dzejnieks. Izdevis divus dzejas krājumus *Dievs Beidz* (2018) un *Pilsētā – Mirstošas Saules Ēnā* (2020), pabijis kādu brīdi kā mēnešraksta *Konteksts* dzejas redaktors. Joprojām mēģina glābt cilvēkus no sevis, mīlēt un palīdzēt tiem, kas bēg no kara un necilvēcīgu režīmu šausmām, būdams mentors bēgļiem. Jaunā dzejas kopā Dainis aicina uz bezkompromisa cilvēcību, mīlestību ar visām no tā izrietošajām labajām un sliktajām sekām, laikā, kad cilvēcības kļūst arvien mazāk un ziņu sižetos vietu ir ieņēmis karš, ciešanas un reālpolitika.

Dainis Deigelis

pilsēta aizmieg uz jūras delma
tieši krēslas stundā
kad zinu
kad tā diena pienāks
tieši krēslas stundā
tieši jūrai un liktenim uz delma
pilsēta tev čukstēs
nebēdā
kad mirušie piemin dzīvos
tas ilgst mūžību
un tieši tāpēc
dzīvot ir tik skaisti
un skumji vienlaicīgi
tieši krēslas stundā
tieši blakus tavai klusai elpai
kad pilsēta aizmieg un
es

* * *

es tev saku
izej pilnīgi klusā ielā
izej un klausies
atver acis un redzi
ieelpo smaržu
pasaule kļūs pilnīgi citāda
kā tavs melnbaltais televizors galvā
kā troksnis burzmā
kā nevērīgums pret detaļām
kā cilvēcīguma nokrāsu aizmiršana

kā tas ka grēcīgums
nav nekas slikts
un visa tava patiesība
ne vienmēr nekļūdīga
tāpat kā tas
ka dzirdi sevi
iespējams pirmo reizi
un kļūst mazliet baisi
pilnīgi klusā ielā
cik tava dzīvība var būt skaļa

* * *

gribētos ietīties siltā pilsētas tumsā
gribētos aizmirst par visu
un vienkārši eksistēt
kaut kur ārpus telpas
laika
vēstures
un ziņu sižeti
pieklust apklust kā vakara vējam
pār nogurušo pilsētu
tikai tas debesu suns krūtīs
joprojām rej
neliek mierā
neliek mierā
nemaz

* * *

iespējams neprotu mīlēt
iespējams sagrauju visas savas sievietes
es mīlu jūs visus
tikpat ļoti
kā dievs mīlēja savu vienīgo dēlu
ļaujot to piesist krustā
dēļ jums upurējot savējos
un uzskata par rīcību cēlu
savos feministiskajos pamfletos
sludinot cilvēktiesības
brīvību vienlīdzību brālību
kamēr aiz gaišās darbības
krustā piesisti raud
un lūdzās
tie kam būtu jābūt vistuvāk
bet ir tik tālu
kad noķēris tīklā savā
jauns ritms
jauns ritms
vārds
kails nežēlīgums esmu
joprojām nepieradināts
kā uguns
kā zaudēts sāts
dzīvei
te aiz krāšņajām centra patrepēm
te aiz paša sirdsapziņas
sit krustā pašu
jauns ritms
jauns ritms
kāds
iespējams kas nemīl jūs nemaz
un sevi
nē
vazaņķis vien
ar makulatūras kaudzi pakrūtē
Stigsa
kur savas maigās rokas mērc
demoniem klubkrēsls ērts
jūsu sirdspukstos šūpojas
un smīn
labi reklamētā dzejas vakarā

* * *

kur tu esi mana potence
kur mani radošie pirkstiņi
metaforiskās emocijas
eņģeļu sirsniņas
pilnīgs domas pagrimums
laiskas dienas penthausā
ambrozijš bļodā sastindzis
nekādas intereses
tikai vakaros pieslēdzos tiešraidei

un vienaldzīgi noskatos
kā nabaga ļautiņi
tur lejā velk kaut kā dzīvītes
tiešsaistes semināros
un tik toka video
un kara hronikās
bet man šorīt atkal nekas nav plānā
jau vismaz vairākas ēras pēc kārtas
veidoju sunišus no mākonīšiem
rakstu melanholiskus dzejolišus
kādai slaikai Parīzietei
nekādas potences
kam citam
c'est la vie
ma chère

* * *

citiem dzīvei jēga jāmeklē
citiem jālāpa pasaulei jumts
man tāds nieks vien noskaidrot
par ko mani dēmoni skumst
šovakar kad kails uz stūra ubago liktenis
un nevienam vairs ne viena nebūs žēl
tie apkļaus mani mīļi kā zeltīts vīna biķeris
un laizīs ar siltu laterngaismas mēli
un apkārt skrituļos nāvīte
un krāšnie naktstauriņu tēli
kam tad vairs jēga jāmeklē
kam jālāpa pasaulei jumts
ja zini kāpēc tik ļoti šovakar
tavi dēmoni skumst

* * *

dažreiz dzejoļi ir jāizdzēš
dažreiz kad liekas
ka viss ir pateikts tieši
bet pārprot
cilvēki zvēri dievi
zeltā tērpti bērzi
un vēli ciemiņi
ka stāsts ko tu stāsti
ir daudz vienkāršāks
un tu
tikai vidzemes pelēka debess
rāma un mierīga
bet viņiem negaiss
kas paslēpies aiz tās
zibeņu pārāk daudz
dzejoļi kas jādzēš
tu
vētra
negribēta

* * *

es nevaru jums šovakar uzrakstīt dzejoli
pulsē beigas vēl vienam gadam
pulsē sapratne
ka es neesmu lazūrziļš jūras krasts
drīzāk tikai klints
kurai līdz sabrukšanai palicis
pavisam maz
putna dziesma kas izskan
un kam gan to lasīt
un kam gan to rakstīt
es elpoju pašlaik klusumu
kā gaisu
bez neviena pārmetuma sev
es nevaru šovakar uzrakstīt šo dzejoli
viss skanošais apkārt
sāp

* * *

es tev lūdzu mīļā
paliksim pie tās
es tev lūdzu
šajā pēdējā karstajā saulrietā
tur pie upes
kura rāmi plūdis tālāk
paliksim pie tās
un tiem soliņiem
un tiem cilvēkiem visiem
un kokiem paliksim
uz tās salas paliksim
un tiem skūpstiem zagļiem
un tām stundām izzagtām no darba dienas
un pienākumiem
un tiem
par kuriem esam atbildīgi
jo esam tos pieradinājuši
pirms tam
paliksim pie tās
izrādēm kur spēlēs skaisti aktieri mūs
filmām kur putni nenomirst beigās
tikai cilvēki sēž kafējnīcās
un uzticīgi līdz nāvei gaida
precīzi pulkstens trijos vasaras pēcpusdienā
ik gadu mūsu neatnākšanu
gluži kā dzīvē
es tev lūdzu mīļā
paliksim pie tās
kad viss apsnigs balts
upe aizvilksies ar ledu
vai vēli pelēki rudenī
apsegs ar tumsu kā pledu
un nodzīsīs laternas aiz ekonomijas
aiz pienākuma

aiz vecuma
aiz bailēm
aiz nespējas raudzīties acīs un teikt
es tevi mīlu
es tev lūdzu mīļā
paliksim pie tās
sekundes
kurā tavām nosalušajām pēdām kļuva silti

* * *

katrās kara beigās
uzvaras parādēs jāsoļo
ne skaistos mundieros
ar ordeņiem rotātām kareivju rindām
bet mātēm balstot savus
sakropļotos dēlus
savas aklās meitas
un aiz tām
zārku rindas
zārku rindas
vien
un nevienas
uzvaras parādes
pēc tam

* * *

drosme neslēpjas spēkā
varbūt vājuma atzīšanā
bet varbūt
vienkārši tajā
ka tu redzi putnus
kas met pāri rītausmā loku
tavam bezgodam trauslumam un
ievainojamībai
un tu
esi
mierā ar to

Paulis Postažs. *Chateau Jānis Pauļuks*. Audekls / eļļa, 140 × 120 cm, 2013

Skat. Baibas Eglītes rakstu 56. lpp.

Elīna Smoļaka (1998.) – rakstniece, dzejniece, inženiere. Kopš 2019. gada publicējusi prozu izdevumos *konTEKSTS*, *Satori*, *Strāva*. Audzina kaķi vārdā Komats; iemācījusi sasveicināties, dodot ķepu.

Elīna Smoļaka

* * *

ko nozīmē
būt mātei
vai nākas domāt par dzīvību
kura var nodegt pirms tavas
par to domā katra māte vai
neviena
varbūt domā
dzīves iebiedētās
kurām nav bērnu vai būs
ir jautājums
ko nozīmē
būt mātei

* * *

vec-vec-vec-mammas silķu sālijums
neliek mieru man naktīs
ko atstāja
dāsni karavīri
nenomirt
no sāls trūkuma organismā

viņas kritušie bērni
cik viņu bija kā sauca
Dievs deva
Dievs paņēma
bet mēs būtu draugi
ja dzimtu vienā gadsimtā
un bez kara
manis nebūtu

ja ne sālijums
karavīri
tagad neliek mieru man naktīs

* * *

mums visiem ir iekaisums
galvā
katram citādāk
un mazāk vai vairāk
spēcīgāk vai vārgāk
atšķirība niansēs

ne visi lieto antibiotikas
kā izrakstījis ārsts
nesalāsāmā rokrakstā
visticamāk
jo iekaisums
nav uzrakstāms
pēc grafika
noteiktā laikā
sasūmmm-ējies
neizdzertais sumamed

kāds ir pārdozējis
su+mmm+ējot
trijnieks matemātikā
dzirdes zudums
slikta dūša
vemšana un
kuņģa skalošana

nevar aizskalo
vai izvemt
iekaisumu galvā
eksāmenu matemātikā
varēšot pārlikt
ja vien izdotos
iemācīties su-mmm-ēt rakstos

* * *

ilgi krādama un pacietīga
viņa nopirka kurpes
par visu nopenīto naudu
lauksaimniecības kooperatīvā
ja izdevās nepalikāt parādā
par to ka esi strādājis
tad vēl bija rubļi
un bērni
pēcāk repši
un mazbērni jau lieli
arī trūkums
cilvēcības valūtā
basām kājām
līdz baznīcas vārtiem
blakus dīķis
kurā atmazgāt pēdas no smiltīm
viņa uzvilka kurpes
pie vārtiem pirms Dieva
pārmeta krustu
aizvēra acis un lūdzās
lai būtu ko ēst

kaut kas ir jānes katram
izejot no baznīcas
novilktās kurpes
līdz mājām
līdz nākamajai vizītei pie Dieva

* * *

mēs ceļojam
uz norvēģiju franciju
portugāli zviedriju
vasarās un rudenos
dažreiz pavasaros
un ziemās
ja garlaicīgi vai pietiek līdzekļu
"ceļinieks nenes maizīti"
galvā skan balss
kuru neesmu dzirdējusi
bet paudzēs saņēmusi
iepakotu
kā analgīnu 500 mg tabletēs

profilaksei
"maizīte nes ceļinieku"
kad maldos fjordos
jožu gar okeānu
raušos tiltos un slēpjos dzegās
ar maizīti somā
kura nes mani
nevis es
maizīti

* * *

dzīvoju lēnāk
citiem novembra vidus
man sākums
14. joprojām nozīmē "sākums"
jāņem vērā ka
ir matemātika
novembra dienu mediāna 15,5
līdz tam vienīgi sākums
un drīkst skaitīt lēnāk
dzīvot lēnāk
elpot
ieepot izelpot
lēnāk

kilometri man iet ātrāk
līdz Santjago de Kompostela
ceļa akmens rāda 14,780
dzeltenu simbolu uz zila fona
tas nozīmē 14
kādēļ jāskatās tālāk par komatu
viss jāatmet
mēs esam pietiekami tuvu
jebkurā kilometrā
ir pietiekami
jāseko norādēm
dzeltenām bultām
jāaizmirst cipari
jādzīvo lēnāk
lai citiem novembra vidus
man būs sākums
nebūs beigu
nogulēšu palaidīšu garām
un atkal sākums

* * *

vienīgais teikums
ko Rīgas autoostā pasaka angļu valodā
lai saprotams ārzemniekiem
ir pārtulkots
nebarojiet putnus autoostas teritorijā
cikos atnāk
cikos aiziet
transporti
nav tik svarīgi
galvenais lai kaijas neapēd dzīvus
latviešus un ārzemniekus
bet svarīgāk tomēr
lai neapēd latviešus
mūsu jau tā ir maz

* * *

redzēju tautumeitu uz bruģa
pie Daugavas stadiona
viņa sēdēja uz zemes
nomainot ielas apavus uz postalām
sarkanu rožu vainagu galvā
viņai ir baltas zeķes un gars
stalta mugura un tauta
viņai jānodejo trīs stundas
aizies gulēt četros
un modīsies sešos
lai ietu uz darbu

Jaujiet nodzīvot tā
lai gados 80 mums abām nav
jāstāsta jaunajai paaudzei
jārunā asarām acīs
kā pagāja kari
kā iekšās joprojām cīnās egoisti

mēs iesim gulēt četros
būsīm darbā sešos
kaut visu dzīvi
lai redzētu tautumeitu uz bruģa
reizi četros gados
Daugavas stadionā

PILSĒTAS UN TU NAKTĪS

tu ēd brokastis pie stūres
pa ceļam uz darbu
uzmanīgi dudiņ
vai tavā jogurtā nav noslīkusi muša
vai luksoforā vēl nav zaļā gaisma
vai tavas pievērtās acis
liecina par mīlestību
kas tev patīk šais artērijās
vai vari man sniegt skaidrojumu
neminot vārdu "iespējas"
ja tas vienīgais uztur pilsētu dzīvu
mums ir spējas to pārnest
ietīt papīrā kā sviestu
sargāt lai neizkūst saulē
un doties mājās
kur dvēsele veldzējas Gaujā
nevis iespēju mārķā
kvēk kvēk
k dzied vārdes
un tu
kā dzied tu naktīs dudiņ
dzīvoklim ir plānas sienas
es visu dzirdu
rītos
dienās
naktīs

Paulis Postažs. *Pilsēta*. audekls / eļļa, 35 × 50 cm, 2015

Skat. Baibas Eglītes rakstu 56. lpp.

Jau otro gadu pilnveidoju rakstītprasmi Literārajā Akadēmijā prozas grupā. Pirms tam ir izdotas dzejoļu grāmatas *Vēlos būt par deputāti*, *Ko nezina sfinks* un *Nātrēs brienot*, dzejoļu grāmata bērniem *Saulespuķe*, pasakas *Saulespuķes ziedēs atkal* un *Ciemos pie vecmāmiņas*. Esmu iesniegusi stāstu krājuma manuskriptu izdevniecībā Zvaigzne ABC.

Līga Rimša-Eglīte

KĀZAS VECGADA VAKARĀ

Eglītes elektrisko spuldzīšu atspīdums logā rada iespaidu, ka no krītošā sniega ekrāna manī raugās daudzkrāsainas acis. Šogad ziema ir kā manā jaunībā – balta un pūkaina. Pēdējos gados, tajos decembra plusos, viņa bieži izkūst, Jauno gadu nesagaidījusi. Šovakar pārslas virpuļo, lidinās kā miniatūri tauriņi. Ceru, ka tāds rotaļīgs sniedzīņš neaizputinās to nelielo lauku ceļa gabaliņu, kas no lielceļa ved līdz manām mājām. Labi, ka piesalis – mašīnas viegli tiks cauri bez spirināšanās dubļos un peļķēs. Jā, tagad gandrīz katram mašīna pie durvīm. Manējiem arī – gan bērniem, gan mazbērniem. Viņi pat nespēj sevi iedomāties bez braucamā un mobilā. Tas, protams, labi – ne tā kā manā jaunībā...

Toreiz mobilie sakari pastāvēja tikai starp fantastiskās literatūras varoņiem, ekstrasesiem un garu izsaucejiem. Telefoni (ja tāds kādam uz galda tupēja), bija domāti tikai lietīšķām sarunām. Ja nebija ne telefona, ne mašīnas – vajadzēja ķert taksometru uz ielas. Tos varēja arī iepriekš pieteikt dispečeram autoostā, ja paredzētais brauciens bija svarīgs un neatliekams. Tie, kuriem nebija mašīnas, īpašiem gadījumiem – kāzām, bērēm, apaļām jubilejām, tos pasūtīja iepriekš.

Tā bija arī tajā, pusgadsimtu atpakaļ tālajā, sniegainajā Vecgada vakarā. Ak, mīļie, nerīkojiet svētkus „divi vienā”, vismaz kāzas Vecgada vakarā noteikti nē. Plānots jau bija labi

– sabrauks ciemiņi (mani un vīra radi), visi ieradīsies uz laulību ceremoniju dzimtsarakstu nodaļā. Tad uz mājām, pie klātiem galdiem, eglītes, kurantu skaņām divpadsmitos. Bija paredzētas tradicionālas latviešu kāzas – līgavainis ar vedēju ieradīsies manās mājās, savāks mani, vedējmāti un dosimies uz ZAGSu, kur mūs gaidīs vecāki, liecinieki un kāzu viesi. Mana puīša ģimene dzīvoja dažus kilometrus no mūsu mājām. Uz turieni arī bija pasūtīts taksometrs, ar kuru līgavainim bija man pakaļ jāatbrauc.

Mēs bijām pēdējais laulājamais pāris tajā gadā. Laulību reģistrācijai bija jānotiek septiņos vakarā. Ar pūlēm tika pierunāts fotogrāfs, kuram svētku priekšvakarā likās muļķīgi aizkavēties darbā lauku kāzu dēļ. Viņš piekrita iemūžināt svinīgo laulības ceremoniju, bet braukt līdz uz mājām atteicās. Ceremonijas vadītāja „caur puķēm” lika saprast, ka garus monologus neskandēs. Mēs ar visu bijām mierā, lai beidzot tiktu oficiāli savienotas mūsu sirdis un mēs viens otram piederētu arī fiziski. Sekss tajos laikos bija netikumīgs, ģimene – svēta.

Baltā, garā līgavas kleitā, ar baltiem cimdiem rokā nervozi staigāju pa istabu, ik pēc brīžam paskatoties pa logu, vai nav parādījies dzeltenais, ar melnām rūtiņām dekorētais braucamrīks. Tas kavējās. Nekavējās pulksteņa rādītāji, ar savām garajām kājām arvien ātrāk tuvojoties liktenīgajai stundai. Kad laikrādis pavēstīja bez ceturkšņa septiņi, pāri manai sejai sāka gāzties sāļš strautiņš, aizskalojot rūpīgi uzlikto grimu. Asaru slaucīšanas rezultātā, tonālais krēms pārcēlās uz baltajiem cimdiem, kas vietām ieguva spilgtu aprikožu krāsu. Viss! Kāzas nenotiks. Mīļotais vīrietis ir mani pametis. Tas bija vienīgais, ko varēju izdomāt. Pat vienmēr mierīgā draudzene, kura bija uzaicināta būt par vedējmāti, bija

apjukusi. Pat, ja manās mājās būtu telefons, tas nelīdzētu – topošajam vīram tādas ierīces nebija.

Tad – vedējmāte attapās, viss sagriezās trūkā virpulī. Vīspirms viņa, piekodinājusi man nekur no mājām neiziet, aizskrēja uz netālo slēgto valsts iestādi, ar metāla vārtiem un piecstūrainām zvaigznēm uz tiem. Nezinu, kā viņa pamanījās izkļūt cauri tiem, bet pie telefona viņai izdevās tikt un piezvanīt. Dzimtsarakstu nodaļas vadītāja teica, ka situāciju saprot un vēl stundu gaidīs. Apkārt satrauktajai zvanītājai sastājušies vīrieši arī bija sapratuši situāciju un piedāvāja savu palīdzību. Viņu iestādei piederot smagā mašīna, kuras kravas kastē mūs visus varot sasēdināt, nevajagot gaidīt – jābrauc pēc līgavaiņa. Neko komisku savā piedāvājumā viņi nesaskatīja.

Līgavainis savā mājā juka vai prātā – takso-metrs nebija atbraucis. Vedējtēvs, manas mā-sas vīrs, paķēris velosipēdu, aizkūlās cauri kupenām uz kaimiņu mājām, kur bija telefons. Iespējams, ka telefons kļuva sarkans pēc viņa sarunas ar autoostas dispečeri. Tā apsolīja tūlīt visu nokārtot un norīkot citu mašīnu kāzinieku vešanai. Izpalīdzīgie slēgtās iestādes vīri, saņēmuši milzīgu paldies un atteikumu vest līgavu kravas mašīnā, bija tā ieskrējušies vēlmē palīdzēt, ka uz savu roku zvanīja autobusu stacijas priekšniekam. Pie-sedzoties ar savas iestādes svarīgumu, pieprasīja nekavējoties atsūtīt transportu cilvēku vešanai no punkta A uz punktu B. Priekšnieka uz vietas nebija, bet dežurants raportēja, ka viss vajadzīgais tiks nosūtīts uz no-saukto adresi.

Māsa tikko bija atgriezusies no glābšanas misijas, kad pie mājas durvīm jau stāvēja pieprasītais transports – satiksmes autobuss. Mēs nezinājām ko iesākt. Vai mans mīļais mani pametīs? Varbūt notikusi kāda nelai-me? Vecgada vakars – visādas avārijas varēja gadīties. Laika gaidīt nebija. Atstājām zi-mīti uz galda, ja mana otrā pusīte tomēr ieradīsies, lai zina, ka esam jau laulības ostas priekškambarī. Man bija bail braukt bez sava izredzētā, lai stātos savu un svešo radu acu priekšā. Cik milzīgu kaunu es spēšu paciest, būdama pamestas līgavas godā? Draudzene mani mierināja un kaunināja reizē.

– Tu taču zini, cik viņš ir labs un godīgs! Ne-reizi nav tevi piekrāpis. Ja domā par topošo vīru sliktu, tad neprecies! – Zināju, ka viņai taisnība, to es jutu kaut kur dziļi sevī. Stei-gā pielaboju grimu, nosviedu uz galda no-smērētos cimdus un uzvilku mēteli. Abām rokām sagrābusi garās kleitas malas, parāvu tās augšā un kāpu autobusā – tomēr labāk nekā smagā mašīna.

Tajā pat laikā līgavaiņa mājās arī bija sāku-sies rosība. Pie durvīm piebrauca divi takso-metri. Vedējtēvs, ārā iznācis, vispirms no-skaidroja, kura no mašīnām ir pie dispečera jau nedēļu iepriekš pasūtītā.

– Labvakar, kungs! – viņš uzrunāja šoferi. – Jūs esat tas, kuram mūs vajadzēja uz kā-zām vest?

– Jā, tikai es nedaudz aizkavējos, braucot pie jums, pa ceļam haltūra gadījās, – paskaidroja pie stūres sēdošais, iešķībi palūrējis uz ot-ras mašīnas vadītāju. – Tagad varam braukt, – viņš mundry piebilda.

– Varat braukt vēl pahalturēt, kāzas beigu-šās, – rokā turēto konjaka pudeli mēteļa ka-batā atpakaļ likdams, mā-sas vīrs pasūtīja no-kavējušo vedēju labi tālu. – Ko jūs vēl gaidāt, varbūt samaksu par izbojātajiem svētkiem?

Ilgāk plāpāt nebija laika. Līgavainis jau sē-dēja otra braucamā sēdekļī un nepacietīgi māja. Kad abi vīrieši bija mašīnā, tā uzņēma ātrumu. Bija jāpagūst pie līgavas. Pūsis ce-rēja, ka viņa vēl gaida. Varbūt pat atradusi iespēju paziņot registrēšanās nodaļai par ka-vešanos. Šoferis traucās kā vilku dzīta stirna, pasažieri, palēkdami uz nelīdzenā ceļa, tu-rējās pie sēdekļu malām. Beidzot pagrieziens uz līgavas mājām, bet ceļu aizšķērsoja auto-buss. Tas skaļi un gari signalizēja, kā priedī-gu ziņu sludinot. Pa atvērtajām sānu durvīm pretī skrēja līgava – piesarkušajā sejā izplū-dusi skropstu tuša kopā ar izsmērēto lūpu krāsu veidoja savdabīgus ornamentus. Lai-mīgais līgavainis to nemanīja. Savu drosta-liņu pie krūtīm piespiedis, viņš skūpstīja tās acis.

Pie dzimtsarakstu nodaļas stāvošie apsvei-cēji mīnājās uz netīrā sniega durvju priek-šā. Vīri vienu cienastam atvesto stipra dzē-riena pudeli jau bija attaisījuši un palaida pa riņķi. Sievietes skrēja uz netālo stacijas ēku pasildīties uzgaidāmajā zālē. Tad visiem tika

paziņots, ka laulību reģistrācija kavēsies. Sākās visādi minējumi un izteiktas dažas pesimistiskas prognozes. Cilvēki mīņājās pie ēkas durvīm, kamēr kāda iestādes darbiniece aicināja iekšā sasildīties. Viesi izskatījās kā nu kurš, vīri – sasārtušām sejām, atpogātos mēteļos, bārstīja jokus un anekdotes, sievietes, sakniebtām lūpām, uzacis drūmi savilkušas, šušinājās savā starpā.

Mums ienākot, telpu pāršalca kolektīva atvieglējuma nopūta. Tālāk viss norisinājās kā parasti šajos gadījumos. Bija gan mirklis, ko bez smaida nevaru aizmirst vēl šodien. Kad pasākuma vadītāja svinīgajā uzrunā jaunlaulātajiem nonāca līdz vārdiem „... kad jūs, pēc visām pārvarētajām grūtībām, esat kļuvuši...”, paskatījos uz savu jauno vīru, cenšoties aizturēt smieklu lēkmi. Viņš bija kļuvis sarkans, it kā nedaudz piepūties no iekšpusēs. Jā, varēja redzēt, ka dzirdot vārdu „grūtības”, viņš iedomājas gandrīz to pašu, ko es. Mēs, kā barjerskrējēji, bijām tikuši galā ar šķēršļiem ceļā uz kopīgo dzīvi.

Vakaros mēs vēl ilgi turpinājām atcerēties savus pārdzīvojumus – vīrs savu bezspēcības sajūtu, bailes, vēlmi kaut kur skriet. Savu vedējtēvu lauku ceļā, uz riteņa minamies, divus taksometrus un no ceļu aizšķērsojuša autobusa savu līgavu ārā kāpjām. Es kaunējos stāstīt par šaubām, kuras uz brīdi mani bija pārņēmušas, par asarām, kuras nespēju apturēt, par sāpēm un bailēm viņu zaudēt. Stāstīju par attapīgo draudzeni, kurai vareņās iestādes vārti nebija šķērslis un lielo autobusu. Autobuss bija kā atvainošanās žests par viņu darbinieku neizdarību. Mums tas bija kā Dieva svētība – visus mūsu viesus reizē mājās atveda. Tiešā ceļā pie galda, jo svinīgā iepazīstināšana izpalika – cilvēkiem bija pietiekoši laika iepazīties, gaidot kamēr mēs lauzāmies pretī savai laimei. Žēl, ka fotogrāfa nebija, tas atteicās gaidīt cilvēkus, kuri pat uz savām kāzām neprotas ierasties laikus. Varbūt, ka tā bija labāk, nevar zināt, kāda es tajās fotogrāfijās izskatītos. Varbūt kaunētos mazbērniem rādīt...

Krāsaino lampiņu uguntiņas loga rūtī nodzēš piebraucošo automašīnu starmešu gaisma. Redzu, kā šurp nāk mani bērni un mazbērni – visi precējušies. Kā īstiem latviešiem pieklājas – rudenī. □

Ramona Indriksone

Esmu stāstu krājuma *Pāris metru zem ūdens* (2019) un divu romānu *Es biju cita* (2021), un *Es vedīšu tevi mājās* (2023) autore. Šajā vasarā atsāku rakstīt īsos stāstus. Tikko kā pieliku punktu savam lielākajam darbam, kuru iesāku 2018. gadā un daļēji sasauca ar manas dzimtas cilvēkiem. Romāns aptver laiku no 1919. gada līdz mūsu dienām, un simt gadu vēsture iet cauri cilvēku emocijām, pārdzīvojumiem, un uz cilvēku sarežģīto attiecību un mīlestības fona slīd garām laiks.

KATRĪNAS STĀSTS

Fragmenti no romāna *Laiks ir tikai atbalss*

1936. Rīga

Aiz loga snieg biezs, smags sniegs un krājas augstās kupenās. Mana dvēsele gavilē uz to Kungu. Skaitu Psalmu tekstu un esmu Visaugstākajam pateicīga par savu bērnu. Mans dēls Arturs. Jau trīs mēnešus manas rokas tur viņu piekļautu sev, un es negribu viņu laist projām no sevis, deviņus mēnešus viņš mita manā miesā, saplūda ar manu asinsriti. Viņš ir viss manī, un viņš ir tik līdzīgs man, tas ir tikai mans bērns, man pat vienu brīdi šķiet, ka viņš manās miesās ir ieradies no Augšienes, tā Kunga eņģelis kā Mariju ir aplaimojis mani.

Vasarā pāri Latgalei un Vidzemei riņķoja stipri negaisi, viesuļvētras, dūres lieluma krusas graudi un mani pārņēma bailes, ka nesagaidīšu dēla piedzimšanu. Pār mani nāks Dieva sods un dusmība par lāstiem, kurnēšanu

pret Dievu un nepateicību par manu dzīvību. Dievs iznīdēs manus pēcnācējus līdz pat septītai paaudzei. Tomēr Dievs apžēlojās pār mani. Pretēji ārstu spriedumiem, ka dzemdībās zaudēšu vai nu bērnu vai nomiršu pati. Dakteri man neieteica dzemdēt. Desmit gadus biju dzērusi stipras nervu zāles, pabijusi vājprātīgo namā un sabeigusi sirdi. Desmit gadus es tikpat kā neredzēju sapņus, maniem sapņiem vispār nebija jēgas. Nežēlīgas sāpes, vēl trakākas nekā pirms daudziem gadiem pēdā ieurbusies sarūsējusi nagla mātes lauku mājas bēniņos.

Vakar gāju ar dēliņu ratiņos pastaigā, un Arkādijā mani sveicināja draudzes komitejas māsa un zīmīgi ar pārmetumu skatījās acīs. Es biju pārstājusi apmeklēt Dievnamu. Nevaru taču atstāt savu mīļo Arturiņu svešai auklei, ja būšu projām, viņa Arturiņu neuzmanīs, bērns taču tik var aizrīties ar pienu.

– Kāpēc jūs tik ilgi neesat bijusi baznīcā, mācītāja kundze? –

Un es lepni viņai atbildēju: – Lūk, ratiņos dus mans visdārgākais. Mans sargeņģelis. Kāda tagad baznīca. Mans Dievs ir mans dēls! –

– Jūs neesat bijusi arī pirms viņa dzimšanas labu laiku. –

– Jā. Veselības problēmas. –

Es jutos ļoti slikti, grūtniecības toksikozes, zaļa āda, dzelteni riņķi zem plakstiņiem. Nervu zāles vairs nedzeru. Tās taču var kaitēt bērnam. Ejot tālāk pa ielu, caur konditorejas skatlogu ieraudzīju Ellisi. Viktorijas vīra ierīkotajā kafejnīcā cepa ļoti garšīgas rožu bulciņas, kuras kusa mutē. Ellise sēdēja kopā ar nesmuko Adeli, Viktorijas kalponi. Peles skatiens, plāns, šaurs deguns. Vasarasraibumi pāri sejai. Vēl arvien esmu droša, viena no abām meitenēm iemānīja dīķi manu mīļo Austriņu. Es nespēju viņām piedot par meitiņu. Neakurātas aukles, kas pameta divgadīgu bērnu pie ūdens. Velti Ebeharts meitenes aizstāv – pagalam muļķīga rotaļa, nevis tišs nodoms.

Ellise mani pamanīja un sveicināja, pat sirsnīgi uzsmaidīja. Ellises ausīs viznīja auskari. Smalka zelta riņķīši ar pērlītēm mirdzēja kā ledus kristāliņi. Es vēsi atņēmu sveicienu, palocīju galvu un gāju tālāk.

Klusajos vakaros, kāds ir šis, kad snigšana, puteņošana pierimusi, es uzleju krūzē liepziedu tēju, iededzu dzelteno galda lampu un noliecos pār šuvekli. Mans mīļais Arturiņš sapņo savus bezvainīgos sapņus, un es palaikam saausos, vai uz trepēm neklaudz Ebeharta soļi. Vai viņš nav pārnācis mājās no baznīcas, kur šajā vakarā viņam pieņemamā stunda. Ļoti vēlētos, lai ļaužu grēku sūdzēšana šovakar nebūtu gara un skarba. Tad viņš pārrastos laipnāks, mierīgāks, apsēstos man līdzās un es viņam ielietu tasē vēl neatdzisušo liepziedu tēju. Mans laulātais draugs joprojām raksta savas piezīmes. Es vairs tajās neieskatos. Manī ir pilnīga vienaldzība, kas rakstīts burtnīcu lappusēs; sprediķu uzmetumi dievkalpojuma vai mīlas artiķeļi par Viktoriju. Pēdējā reizē, kad pirms Arturiņa dzimšanas apmeklēju dievkalpojumu, ieraudzīju trešajā solā kreisajā pusē divas dāmas un pa vidu viņām didījās drukna auguma desmitgadīgs puika īsi apcirptiem matiem. Kad vecākā pagrieza galvu, es viņu atpazinu. Dāmas profils baznīcas krēslainajā telpā izskatījās brīnum skaists. Taisns deguns, jutekliskas lūpas. Košas, dārgas drānas apņēma viņas slaido augumu. Viņas puika vairākas reizes atgriezta galvu, bet es nevarēju samanīt zēna vaibstos kādu līdzību ar Ebehartu, un labi zināju, absurdas domas, mans vīrs nav šī zēna tēvs. Viktorija brauc uz Rīgu un nekautas nākt uz baznīcu!

– *Es nevaru bez tevis. Es jūku prātā, – es katru dienu domāju par tevi.* Atkal atcerējos Ebeharta vēstuli Viktorijai, kuru pacēlu sava dārza zālājā. Tajā dienā noslika mana mīļā Austriņa.

Apstājos pie ozolkoka grāmatu skapja Ebeharta darba kabinetā. Skatos tajā, it kā pirmo reizi to redzētu, pētu grāmatu muguriņas, un no plaukta izvelku plānu brošūru rozā kartona vākos. Rafael Alberti. *Marinero en tierra*, 1925. Spāņu autora dzeja un teksts arī spāņu valodā. Kur Ebeharts šādu grāmatu pircis? Un kāpēc viņš pirka grāmatu valodā, kurā nelasa? Uz vāka gaiši zils burukuģis. Starp lappusēm ielikta manis darināta sarkanbaltsarkanā prievīte, un es atšķīru iezīmēto vietu. *Dame, tu pañuelo, hermana, que vengo muy mal herido. Dime que pañuelo quieres, si el rosa o color de olivo.*

*Quiero un pañuelo bordado, que tenga en sus cuatro picos tu corazón dibujado.*¹

Nesaprotu gandrīz ne vārda, taču nojaušu teksta smeldzi. Sapratu vienīgi vārdus *el rosa o color de olivo*.

Kad Ebeharts pārrodas no baznīcas, viņš izskatās tik apgarots, kādu sen neesmu viņu redzējusi. Sēžu pie galda un izšuju krādziņu savai izejamajai kleitai, kaut nekur citur kā baznīca neeju. Viņš piesēstas pie galda man iepretim un stāsta, ka pieņemamajā stundā atnākusi Viktorija un līdzī bijis arī Viktorijas un Pētera mantinieks. Arī Pēteris vārdā.

– Ļoti gudrs zēns. Praktisks, nosvērts, ies sava tēva pēdās, palīdz Pēterim darbos konditorejā. Pēteris agrāk strādājis pie Oto Švarca. Nesen dabūjis Latvijas pilsonību, Ulmanis viņam roku paspiedis un teicis, lai turpina mācīties latviešu valodu. Pēteris atvēris jau divas konditorejas. –

Un Ebeharts stāsta, ka Viktorija aicinājusi mūsu ģimeni piedroties līdzī ceļojumā uz Imatru. Abu laulāto dzīves mērķis esot ziemeļstrādāt un pelnīt, vasarā ņemt divi mēnešus atvaļinājumu un ceļot. Bijuši Šveicē pie Reinas ūdenskrituma, Parīzē, bet šogad Pēteris iedomājies Čehiju, savu vecāku dzimteni. Taču Viktorija likusi priekšā labāk pabraukt uz Ziemeļu pusi.

– Es tev stāstīju, Katrīn, kā gadsimta sākumā man bija tā laime doties uz Somiju. Un tas bija skaistākais ceļojums, ko esmu mūžā piedzīvojis. –

Klausos Ebeharta jūsmīgajā balsī un saprotu, nekas nav beidzies, kā biju naivi cerējusi. Ebeharta acis mirdz iejūsmā, un viņš patētiski runā, droši vien atceras savu ceļojumu kopā ar šo pašu netiklo sievieti Viktoriju. Nolaīžu rokas no izšujamās segas savā klēpī.

– Viktorija... Tavi pirmie jaunības dzejoļi, kas publicēti *Austrumā*, tie bija Viktorijai domāti? Jūs abi kopā toreiz gadsimta sākumā braucāt uz Somiju?–

¹ Rafael Alberti. *Marinero en tierra*, 1925: „Dod man savu kabalakatiņu, māsa, jo esmu ļoti smagi ievainots. Pastāstiet man, kuru šalli vēlaties, rozā vai olīvu. Es gribu izšūtu kabalakatiņu, kura četros stūros ir uzzīmēta tava sirds.”

Mana balss skan bezgala vienaldzīgi, it kā pārprasītu iepērkamo produktu sarakstu.

– Kādu laiku uzturējos Pēterpilī un sadomājos par ūdenskritumu! Tas bija 1911. gadā.

Viņa un Viktorijas mīlas romāns bija sācies jau tad! Mazvērtības sajūta grauž manu dvēseli, kaut nāktos iecirst zobus Ebeharta miesā, saplosīt viņa roku, kura apskauj citu, kura svētdienās sniedz dievlūdžējiem Kristus miesu un kausu ar Kristus asinīm.

Somijas braucienu atsaku un izliekos Ebehartam, ka nebūt neesmu apskumusi. Bērns taču pavisam maziņš. Auklei, kā to iesaka Ebeharts, kaut uz dienām trim, četrām es mazo neatstāšu. Mazais taču nav pieradis pie svešiem. Velti te Ebehartam jūsmīgi man uzburt somu zemes ziemeļniecisko skarbu. Es palieku nelokāma.

– Nē. Un vēlreiz nē. Arturiņš nedrīkst palikt viens. Mans dēls nekad nepalikts viens!–

Ebeharts atgriežas no ceļojuma un diezgan bēdīgi noteic, ka piepildījis seno patiesību – divas reizes nevar vienā upē iekāpt. Mēs dzeram pēcpusdienas tēju, viņš man uzklāj pleciem kašmira lakatu zilā krāsā, nopircis to pasta kantorī netālu no skaistās *Cascades* viesnīcas. Viņš taču man melo, arī pats sev melo un Dievam melo. Viņš noteikti pircis šo lakatu Viktorijai, un izlutinātā mamzele to izbrāķējusi dēļ krāsas.

– Žēl, ka tu, Katrīn, atsacījies braukt līdzī un neredzēji dabas skaistumu un viesnīcu. Īsta karaļu pils. Daiļais jūgendstils! Klints uzkalnā, skraju bērzu ielokā! Un pa atvērto logu ieplūst Somijas skuju koku meža smarža. Augstie granīta kalni! Kā vasarnīcu sarkanie jumti spīd pāri zaļajam mežam. –

Un tad viņš sāk runāt par Viktoriju, un mani pārsteidz Ebeharta pēkšņā attieksme.

– Gražīga pusmūža sieviete, gandrīz visu ceļu bikstīja un stumdīja vīru, regulēja meitenes, uzstājīgi piespieda nakts vidū meklēt restorānu, pēc vakariņām palika īgna, attapās par nakšņošanu, sāka rāties uz savu Pēteri un gandrīz balsī raudāt, ka viņš tik ilgi vakariņas ēdis un nedomājis jau ātrāk pēc naktsmājām. –

Paulis Postažs. *Es un Liēna*. Audekls / eļļa, 47 × 33 cm, 2005

Skat. Baibas Eglītes rakstu 56. lpp.

Es klusēju. Un nesaku ne vārdu par zēnu. Jau otro reizi Ebeharts uzsver viņa līdzību ar Viktorijas vīru.

– Vārdi, kurus iegriežam kādā beņķī, izzudīs ātri un nemanot, bet tie iespaidi, ko Dieva lielā daba un somu tauta ir ierakstījuši mūsu sirdīs, tie gan tik drīz no turienes neizzudīs. – Ebeharta atbilde, kā vienmēr ir ļoti poētiska, kā runājot sprediķus no kanceles.

Esmu pasākusi apmeklēt baznīcu, ņemu Arturiņu sev klēpī un mēs sēžam beidzamajā rindā, lai citiem netraucētu. Ievēroju, ka katru otro svētdienu otrajā rindā kreisajā koka solā atkal dirn Viktorija. Pēdējā laikā pārāk bieži Viktorija brauc uz Rīgu no savas Liepājas, sēž baznīcas beņķī un iekāro manu vīru. Es neēju pie Svētā Vakarēdiena, jo nevaru viņai piedot. Viktorija mūžam paliks starp mums. Viņa gulēs kopā ar mums laulības gultā un ieņems tur savu vietu līdzās Ebehartam. Velti Ebeharts min piedošānu kā garīgo atbrīvošanos no skumjām. Nē, Viktorijas nodarījums ir vairāk nekā septiņas piedošānas reizes vērts.

1938. gada vasara, ļoti sausa un karsta jau no pavasara. Pēc Somijas brauciena pagājis gads. Ebeharts ir palicis sapņaināks, biežāk iegrimis sevī. No savām pieņemamām stundām baznīcā pārnāk vēl, vakaros tikpat kā nerunā ar mani.

Varbūt sadrūmusī pasaules elpa ir ielauzies viņa prātā? Pavasaris iesācies baigu nojautu pilns. Avīzes raksta, ka Vācija okupējusi Austriju. Cenšos par to nedomāt. Manam bērnam ir tikai divi gadiņi. Kā es viņu nosargāšu? Tikko kā *Jaunākajās ziņās* izlasīju par drausmīgo ugunsgrēku Ludzā. Gandrīz četrsimt ēkas nosvīlušas. Pareizticīgie ieteikuši visiem palikt savā dievnamā un kopā sadegt. Vai tiešām tuvojas apokalipse? Aizvien biežāk baznīcā es manu Ellisi, kaut viņa dzīvo Liepājā. Vienreiz priekštelpā mazliet ilgāk parunājamies. Ellise esot pastāvīgā kustībā starp Liepāju un Rīgu. Strādājot pie pirmās lielākās lomas *Karmenā*. Ellise noglauž Arturiņam galvu, un puisēns apskauj viņu ap vidu. Mazajam ļoti patīk Ellise.

– Tu izskaties starojoša, Ellis, esi tikusi uz skatuves, kopā ar slavenībām. Skaru, Viļumani.–

– Nu, ir visādi. Daudzi tukši, tukši ļaudis, kuri ar mākslas etiķeti atļaujas sev daudz ko. Nu un tā... Lai dzīvo katrs, kā grib. Kaut nebijuši viņi tik maziski! Vai atbrauksiet uz pirmizrādi rudenī? Es jums nopirkšu biļetes partera ložā. –

Neko konkrētu Ellisei nesolu, bet ievēroju, ka viņas acis baznīcas draudzes zālē meklē Ebehartu. Viņam drīz piecdesmit septiņi. Ellisei divdesmit trīs. Paņemu pie rokas bērnu, atsveicinot un eju uz mājām. Ellise aizgājusi runāties ar Ebehartu. Nesen ar Ebehartu skatījāmies Nacionālajā teātrī izrādi par veca vīra un jaunas meitenes smeldzīgo un nelaimīgo mīlestību. *Pirms saules rieta*. Cik gan liktenīgi! Jāniš Osis spēlēja Matiasu Klauzeņu. Ludmila Špilberga viņa mīļoto Inkenu. Špilbergas acu skatiens man reizēm atgādina gaismu bez ēnām Ellises acīs. Tāds spēks un smalkums! Pēc izrādes gājām kājām uz mājām pāri peldošajam tiltam. Kad apprasījās Ebehartam par izjūtām pēc izrādes, viņš diezgan neiecietīgi atteica – skatos uz Daugavas tumšajiem ūdeņiem un domāju par mūsu dzīves isumu.

Uz Ebeharta rakstāmgalda aprakstīts vēstuļpapīrs. Bez sirdsapziņas pārmetumiem es ieskatos rakstītājā. Rakstītāja ir Ellise, un viņas burti ir kārtīgi, taču daži pavilkušies garāki.

Jūs, Ebehart, jau no manas bērniības palikāt man sirsnīgākais cilvēks, kādu savā tuvumā esmu redzējusi. Mūsu ģimenes kopīgajā Somijas braucienā es pirmoreiz atvēros uz Jums kā uz citādu, neparastu cilvēku, kurš ļoti daudz zināja, bet nespīdēja ar to, kurš prata rāmi visu izskaidrot. Vispār es savā mūžā Jūs tādu pirmo satīku – dabīgu, neliekuļotu, kurš ar mani sarunājās aiz tīras sirsniņas. Tā nemanot tur pie Imatras mums sasējās garīgais pavediens. Un es, bīdamās pierast, biju jau pieradusi. Un tagad es vairs sen nevaru Jums paiet garām, kā kādam ceļā gājējam. Iestājusies tāda dziļa sirsniņa pret Jums, tāda ļoti draudzīga, tīra un svabada no aizspriedumiem, un neparko negribētos šo sajūtu izmīt pret kādu citu.

Man būtu liels prieks, ja Jūs paliktu man tāds ideāls draugs arī uz priekšu. Ellise. 1938.

1939

Ebeharta darba kabinetā krāsns nespēja turēt siltumu gandrīz trīsdesmit grādu stiprajā salā.

Saprotu, viņš nevar tur mierīgi rakstīt sprediķu tekstus, un es aicinu pārcelties pie viesistabas apaļā galda. Mēs ar Arturiņu dzīvosimies guļamistabā, lai viņu netraucētu. Šovakar pie vakariņu galda Ebeharts gandrīz nerunā, apsauc Arturu par skaļu ēšanu un es vaicāju, kas atgadījies.

– Tu Katrīn, dzīvo ārpus visa, kas pasaulē notiek. –

– Es nojaušu. Es ne tikai nojaušu, bet saprotu tuvojošos draudus. Avīzes raksta par karu Eiropā. –

– Tu saproti, kas var notikt ar mūsu valsti? Eiropā karš, baltvācieši izceļo. Arī manas dzimtas mājas palikušas tukšas. Ulmanis baltvāciešiem pateicis – uz neatgriešanos! Pavisam drīz zeme mainīsies, viss iegūtais no jauna var tikt sapostīts, un nākamie gadi zīmēs jaunu vēsturi, iespējams pat drausmīgāku par kādreiz piedzīvoto. –

– Vai ir kāda cerība? – Man balss notrīc.

Ebeharts man atbild filozofiski: – Vēl šie divi nolādētie cilvēka esamības līmeņi, apakšējais kaut ko grib, bet augšējais nespēj nodrošināt tam piepildījumu, un es zinu arī to, ka mani spēki vairs nav tie, kas pirms gadiem divdesmit. Man jau piecdesmit septiņi. Manam dēlam Arturam četri. Tāds mūža novakars, dzejiski sakot. Laiks iedomāties un laiks neko vairs nedarīt. Laiks lasīt un laiks lappusi pāršķirt. –

Ebeharta teiktie vārdi salauž manu cerību, ko vēl nebiju pametusi. Man ir ļoti bail par dēliņu. Sētniece vakar pusčukstus melsa par ebreju medībām Vācijā un karu. Kur es varu aizbraukt ar mazu bērnu, ja visapkārt notiek karš? Kur būtu tā miera osta, Ēdenes dārzs, tūkstošgadu miera valstība, kur lauva ēdīs salmus kā vērsis? Kur mums patverties?

Krāsns negribīgi kuras un klusi sprakst pagales.

Ebeharts teic, ka uz brīdi aizies līdz baznīcai, tur palikuši viņa iesāktie sprediķa raksti.

Nenāk miegs, un logā kā apdullis spīd dzeltens mēness. Grozos no vieniem sāniem uz otriem, meklēju skapī otru kamieļvilnas segu. Salst. Atceros mūsu pirmos Ziemassvētkus pēc kāzām, kad Ebeharts ienāca istabā un atnesa plaukstās lāsteku, un manās acīs bija asaras. Viss bija balts, un debesis bija baltas, sniegs krita lielām, smagām pārslām. Un pa sniega laukiem mēs gājām uz staciju un braucām uz Liepājas baznīcu. Milzīgā velve un ērģeles tumsā. Apsēžos uz gultas malas. Zinu, nakti atkal pavadišu nomodā. Meklēju zāļu skapītī veronālu, un tas mani aiznes rožainu sapņu un aizmirstības varā. Aizveru acis un īsu mirkli pirms miega saldmes aiz sienas saklausu Ebeharta balsi. Viņš ir viens. Un acīmredzot centrāle viņu ir savienojusi ar kādu vēl u zvanītāju.

1940

Janvāra pirmajās dienās Ebeharts mani pierunā aizbraukt uz Liepāju, jāredz taču Ellises pirmā loma *Karmenā*! Arturu aizvedīsim pie maniem vecākiem uz laukiem. Iesākumā es šaubos, taču vēlāk piekrītu. Piekodinu mātei ne uz brīdi Arturu neatstāt vienu. Viņai es uzticos.

Ellise neko jaunu nav man izdarījusi. Viktorijas tuvumu es izturēju. Galu galā nav viņa biedējošs monstros, kas gāzīs mani no kājām. Kā vasks kūst ugunī, tā lai izkūp viņas jaunās domas! Pēc izrādes gaidām Ellisi, lai pasniegtu rozes. Ar Ellisi kopā, protams, ir arī audžuvecāki, un Viktorija velta man vissirsnīgāko smaīdu pasaulē un aicina pakavēties Graudu ielas Jāņa Friča un Cecīlijas Petersu kafejnīcā. Tango karaļa Stroka kvartets esot plānojis atgriezties Rīgā.

– Pēdējo reizi izbaudīsim tango un fokstrotas ritmus, – Viktorija skumji nopūšas, – atvadu benefice bija nolikta uz trešo janvāri. Taču atvadas tika izziņotas vēl un vēl – gan piektā, gan sestā, beidzot šovakar septītajā janvārī! –

Es klusēju un mēs ejam pa ielu tālāk, atpalienu dažus soļus. Arī Viktorija palēnina gaitu un pieliecas pie Ebeharta auss, taču es dzirdu, un viņas čuksti ir saldas kaisles apdvēsti: – Tu baidies, Ebehart? –

Mazliet pāri plecam atskatos un redzu, ka Viktorija pieskaras Ebeharta rokai: – Kad tev ieteiktie īrnieki nomaksās man parādus? Viņi jau pusgadu dzīvo manās lauku mājās? Vai tev nav bail no pieaugošiem procentiem?–

Ebeharts atbild, ka viņam no procentiem nav bail, un viņš rīt parunāsies ar tiem cilvēkiem, kuri dzīvo Viktorijas lauku sētā.

– Bet ja nu es tevi paņemšu parādu verdzībā? Visu mūžu līdz kapa malai nespēsi samaksāt. –

Viktorijas balss ir izaicinoši skaļa, arī Pēteris atskatās. Viktorija atlaiž Ebeharta roku un pieķeras pie vīra elkoņa.

Kafejnīcas telpā, caur cigarešu dūmiem, liķieru, konjaka, ruma un mandeļu kūku miglas, gaisā skumji un rezignēti Stroka kvartets atskaņo poļu tango. Stroks ģērbies vizītsvārkos, baltajā elkšķenā ar melnraibu samta taureni, trīs sprogaini ebreju jaunekļi spārīgi grozās ap viņu. Mēs apsēžamies pie pasūtītā galdiņa pašā zāles malā. Gandrīz visas dāmas, kas telpā, ceļas no savām vietām, dodas uz skatuvītes pusi un apber Stroku ar baltām un sarkanām rozēm. Viktorija pāri galdam čukst, ka arī viņi iegriezušies Grattuma dārzniecībā, tur viss izpirkts.

– Stroks jau noslēcis ziedu jūrā! –

Publika aplaudē un lūdz mūziķiem „Melnās acis”. Viktorija aiziet uz dejas grīdu ar savu Pēteri. Ebeharts paņem manu roku, mēs pieceļamies un ejam uz deju grīdu. Izdejojam smeldzīgo tango kā drāmu, kā grēksūdzi, kā nolemtību, kā dziestošu un netverami gais-tošu šo brīdi. Tik sen mēs neesam dejujuši! Melnas domas es šobrīd nedrīkstu domāt. Kas paliks pēc mums? Kāpēc es dejas laikā domāju tik satrauktas domas! Atkal iesmeldzas krūšu vidusdaļā un izstaro līdz ribas apakšai. Svīst sirds apvidū, un es lūdzu Ebehartu iet malā.

Ellise stāsta, ka mēģinājumi Liepājā ievilkušies ļoti gari, vairākas dienas pāri pusnaktij. Rudenī *Traviatas* pirmizrāde.

– Iedomājieties, es Violeta Valerī! Skaistā kurtizāne! –

Uz mirkli viņa piever acis, mati atglausti no sejas ovāla, šoreiz Ellises ausis zelta riņķīši ar

rubīnu piedod bālajai sejai nedaudz dzirksti. Neesmu Ellisei jautājusi, kur palikuši manis dāvātie auskari. Rokassprādzes arī neesmu manījusi ap Ellises plaukstu. Ebeharts uzmanīgi klausās, kā viņa runā, un sejā paslēpies apgarots smaidis. Ellise maina tēmu un vaicā Ebehartam par okultismu, un es pabrīnos, kāpēc šādas domas nodarbina viņas jauno prātu. Ellise atzīstas par rotaļu ar šķīvīšiem un garu izsaukšanu un mulsi piebilst, ka pirms gada pierakstījusies vizītē pie Finka, taču aizgulējusies.

– Acīmredzot man nevajadzēja zināt to, ko tolaik kāroju. Taču mani neatstāj viens sens pareģojums, ko man nosauca dziediece. Viņa bija atnākusi uz mūsu Liepājas dzīvokli bērniībā, mamma vēl gulēja mājā uz slimības gultas. Un pareģe rādīja zīmi, mans mūžs būs garš, grūts, es nebūšu laimīga un nezinašu, kas ir mīlestība, un arī maniem bērniem būs tikpat jauns liktenis. Kā jums šķiet?

– Neticiet māņiem, Ellis. – Pareģojumus aizsedz kāds Augstāks spēks un neļauj tiem piepildīties. Nav garu valsts tev aizslēgta, tavs prāts ir slēgts, tev mēma sirds. Tā sacīja reiz Gēte, un viņam ir taisnība.– Ebeharts runā tā, kā nākas teikt garīdzniekam.

Es klusēju. Un man kļūst nelāgi, bērniībā mūsu lauku sētā iekļīda čigānietes, viena ieskatījās manā plaukstā, aizvēra to ciet un sačukstējās ar manu māti. Vai viņa pareģoja manu sāpīgo likteni?

Ellises acis staro priekā, un Ebeharts lūdz Ellisi nākamajai dejai. Kāpēc es atnācu uz šejieni! Ātrāk atpakaļ uz laukiem, kur mani gaida mans mīļais dēliņš.

Atvērusi plati acis, ieraugu sev līdzās mīļo puisīti Arturu, aizmidzis viņš izskatās tik skaists! Viņš ir pārāk gudrs bērns savos gados. Baznīcā dāmu komitejas kundzes allaž sastājas Arturam riņķī un izprašņā: – Ko tu bērniņi proti? Lasīt proti? Ak, kāds malacis! Dzeju skaitīt proti? – Arī mātes kaimiņienes, ienākot pasērst, tūlīt lūdz: – Noskaiti mums *Tālavas taurētāju*!

Un mans dēliņš lepnī deklamē dāmu publikai. Šo garo dzejoli viņam iemācīja Ebeharts. – Bet uzvaras gaviļu svētkos meitenes viņa-

gus pin, un varoni sirmā mātē sniegbaltos autos tin....–

Draudzes nama pagalmā sētniece iekopusi dažas vagas, atvēlot tās puķēm. Smaržo samtenes. Taču jūnija salna nokodusi nule uzplaukušos peoniju ziedus. Ebeharts viesītabā skaji uzgriezis radioaparātu, un Ulmaņa balss mierīgi runā vēstījumu latviešu tautai. Es ieklausos viņa patētiskajos vārdos un sastingstu bailēs. Mūsu valsts vairāk nav. Mēs esam Padomju Savienības pilsoņi. Nu kāpēc es neaizbraucu kopā ar māsu uz Vāciju! Viņa man un Arturiņam bija aizrunājusi biļetes! Kas tagad notiks ar mums? Sāksies pilnīgi cita dzīve, ne vairs agrākā.

Nākamās dienas paiet baiļu un nemiera pilnas. Baznīca paliek atvērta, vienīgi slēgta Svētdienas skola, pastāvošā vara neatbalstot tādas aktivitātes, jaunās paaudzes uzskatu maitāšanu. Viktorijas un Pētera Čiekurkalna māja pilnībā nacionalizēta, Liepājas Mēmeles ielas nams atņemts, un viņiem atvēlēts Rutes bijušais dzīvoklis. Adele pieturas tai pašā namā, viņai ierādīts lielāks dzīvoklis. Adele nav vairs Viktorijas kalpone, viņai piesolīts labs darbu Liepājas izpildkomitejā, rakstīšot tur papirus. Es klusēju un pamāju. Ebeharts savā kabinetā turpina kārtot dokumentus. Viņš krauj grēdā uz rakstāmgalda mapes un burtnīcas.

– Pārskatu savus memoārus, taisos daudzus iemest krāsns sarkanajā rīklē, kur pretrunīgas liecības rakstītas, taču lielāko daļu atstāšu atpakaļ slepenajā atvilktnē. Lai manu skripti paliek kā mana laika liecība. –

– Tu man varēsi tos parādīt? – Es jautāju, atmetusi nedrošību tikt skarbi atvairīta.

– Kam tev lasīt. Tu esi ar mani katru dienu un mani redzi. Katrs gads, diena, vēlā stunda un sekunde tajos ir atstājusi savu zīmi. – Viņš man atbild bezgala savādi, pasmaida un lūdz uzvārit ūdeni tējai. Mēs varētu pasēdēt pie galda un mierīgi parunāties.

Ebeharta aicinājums skan tik silti! Sen neizjūsts maigums. Tūlīt mēs apsēdīsimies pie apaļā galda un es stāstīšu, kā, mierinot savu sirdi, pierakstu sapņus, kuros esmu laimīga, sapņus, kuros viņš silda mani ar savām domām un dod man savu neparasti balto mie-

ru, un es atkal došos pie viņa pāri apsnigušai pļavai, basām kājām, baltajā kāzu kleitā. Viņš atkal sēdēs pie manas gultas – varbūt apbrīnā, varbūt pielūgsmē. Tā var notikt tikai sapņos.

1941. jūnijs

Rīt mēs ar dēliņu brauksim uz Kurzemi apciemot manus vecākus, un paliksim tur nedēļu. Klusībā ļoti ceru, ka mūsu prombūtnes laikā notiks brīnums, es pārstāšu dzert nervu tabletes.

Es šodien esmu ļoti laimīga. Nezinu, galīgi nesaprotu, kas ar mani notiek, jo katru dienu taču tā nav. Ebeharts dzirdot manu vēstījumu, laipni pamāj, apsolās mūs pavadīt līdz dzelzceļa stacijai, lūdz būt piesardzīgai un nelaist Arturu ūdens tuvumā. Arturs vēl nav redzējis jūru. Mēs ar Ebehartu esam izlēmuši bērnu pasargāt no ūdens.

Man ātri jāaizskrien līdz tirgum nopirkt kārumus, ko aizvest kā ciemakukuli saviem vecākiem. Žiglā solī teku uz saldumu bodītes pusi un mani aiz muguras uzrunā paskaļa sievietes balss. Es atgriežos un ieraugu Viktoriju. Ģērbusies labi pašūtā vasaras mētelī, aizgājušo dienu greznība, tagad pie tāda viņa vairs netiks, konditoreja nacionalizēta, abi īres nami atņemti. Viktorijas seja izskatās nogurusi, zem acīm tumši riņķi. Viņas balss skan ļoti pazemīgi, un viņa lūdz uz brītiņu aprunāties. – Mēs, Katrīn, varētu pasēdēt pie kafijas tases! –

Man ar viņu nekas nav pārspriežams! Viktorija Ebehartam vairs nešķiet pievilcīga, tomēr ar Viktoriju nemūžam nečalošu uz ielas stūri, ne arī konditorejā. Cik vien stingri to spēju, es pasaku, ka mājās gaida dēlēns, kuru atstāju Ebeharta uzraudzībā. Viktorija lūdz otro reizi, pieķeras manai rokai, un es to nokratu no sevis kā pretīgo bambāli, kura rāpoja pāri nomestajai Ebeharta burtnīcai drausmīgajā dienā, kad noslīka Austriņa. Savaldos un ļoti pieklājīgi atrunājos: – Man ir maz laika, Viktorijas kundze. Jānopērk dažī produkti un jāsteidz uz mājām. –

Viktorijas balss ir lūdzoša kā ubadzēm, kuras iegriežas dievnamā, lai izlūgtos santīmus maizei. – Katrīn, nu lūdzu, neturiet tik ilgi naidu. Esmu iebraukusi uz dažām dienām

Rīgā. Jau rīt braucu atpakaļ uz Liepāju. Mums jāparunājas. –

Es aizgriežos un tecīņus dodos uz mazās bodītes pusi. Esmu satraukusies, rokas kārto matus zem cepures, es sparīgi vicinu rokassomiņu, un es apmātībā paeju garām tirgotavas durvīm, soļoju uz priekšu, es eju un nezinu, cik tālu esmu tikusi, es tikai eju un skaitu: nepiedošu! Gar manām acīm sargiežas iela, nami krīt slīpi man virsū un es nespēju noturēties kājās, miglā izplūst cilvēku sejas, apkārt murd balsis. Stipras rokas mani satver, acumirkļi koki vairs nav izplūduši, ēkas turas uz pamatiem. Kāds mani ir piecēlis no zālāja, apsēdinājis uz soliņa un liek pie lūpām pudeli ar ūdeni. Pudeles stikls atsitās pret zobiem, un ūdens aizlīst zem kakla un samērcē kleitas apkakli. Jauns vīrietis ir nostājies blakus, valoda inteligenta, varētu padomāt, ka students. Viņa zilās acis vieš uzticību. Jaunais cilvēks mani uzrunā par Katrīnu, un es jo vairāk nesaprotu. Kas viņš tāds ir? Laipnas acis. Izkopta valoda. Un zina manu vārdu.

– Es jūs aizvedīšu uz mājām, Katrīnas kundze. Kur jūs dzīvojat? –

– Slokas ielā. Paldies. Es aizbraukšu ar tramvaju. –

– Jūs varat atkal pakrist. Jūs esat paēdusi? –

Turēdamies pie jaunā vīrieša rokas, ļauju viņam mani vadīt uz tramvaja pieturas pusi, uzmetu sānskatu, un viņš man saka: – Jūs laikam mani neatceraties. Esmu Gustavs. No Kārķu mājām. –

Jā! Atceros. Puika bieži nāca man palīgos lasīt ābolus un rotaļājās ar Austrīņu. Kalpu bērns. Gudrs, ļoti pieklājīgs zēns. Ebeharts allaž uzteica viņa aso prātu un sarunājās ar zēnu par politiku, dāvināja Gustavam grāmatas, ņēma līdzī uz Liepāju un izrādīja pilsetu.

– Vai sen kā Rīgā? – Es vaicāju.

– Cerēju studēt. Nesanāca. Pirms gada gan iestājos universitātē.– Viņš nedaudz kaunīgi piebilst. – Un kā jums klājas? –

– Viena tikko kā mani satrauca. Viņa jau sen kā salauza manu dzīvi, nelaimes gadījums ar manu bērnu bija viņas inscenēts! Bagāta izlutināta sieviete. –

– Kāds viņas vārds? –

Un es nosaucu Viktorijas vārdu un uzvārdu. Un tad apraujos. Kāpēc es to stāstu svešam! Kaut arī viņš ir manu bijušo kaimiņu dēls. Kas ar mani notiek!

– Viņai ir ģimene? Kas viņai pieder? –

– Divi nelieli nami, pavisam parasti koka nami. Un divas konditorejas. Ir pusaudzis zēns un audzumeita Ellise. –

– Es atceros šo meiteni. Viņa dzied Liepājas operā. Ļoti skaista meitene. Es bērībā biju pat viņā samīlējies. Katrīnas kundze, es jums ieteiktu kaut kur aizbraukt. Uz kādu nedēļu. Esiet uzmanīga.–

– Man ir padomā doties uz laukiem. Vai kaut kas noticis?

– To es jums nedrīkstu sacīt. –

Kad ieeju draudzes nama pagalmā, atjēdzos. Gustavs! Māsīca taču melsa, ka viņš pinas ar komunistiem un pēc apvērsuma ielikts Liepājas cietumā. Tagad tik labi ģērbies, ādas kurpes, students! Un neskaidrās, baisās tenkas par kādu jaunās varas specoperāciju un čekas sarakstiem!

Arturs mani gaida koridorā pie durvīm un priecīgi dīdās. Tēvs taisot pusdienās zupu. Un dēliņš man iečukst ausī: – Bija atnākusi Viktorijas tante. Viņa man iedeva lielu konfekšu kasti, un es sēdēju savā istabā. –

– Kas viņai bija mugurā? – Es spēji uzburu domās viņu abu gultas ainu un mazo Arturiņu aiz sienas, kurš čaukstina konfekšu papīriņus un ēd aizgūtnēm negēlīgās sievietes nesto šokolādi.

– Kleita.– Arturiņš naivi man atbild un piebilst: – Viņa ilgi nepalika. Viņi par kaut ko sastrīdējās, un Viktorijas tante skaļi aizcirta durvis.–

Skatos guļamistabas lielajā spogulī. Esmu atkal vairākas naktis pavadījusi caurajā miegā. Pieskaros spoguļa stiklam. Rāmis sasveras, es spoguļi nespēju noturēt, tas krīt un sašķīst pie manām kājām asās drumstalās. Viena lauska iekrīt istabas kurpes sānu maliņā, un stikla drumstala sargiež manu rādītājpirkstu. Pār grīdu nopil sarkanās lāses un veido krāsu triepienus kā uz mākslinieka molberta. □

Strādāju kultūras jomā.

2017. gadā absolvēju Latvijas Rakstnieku savienības (LRS) „Literārās Akadēmijas” Prozas meistardarbnīcu. Īsprozas publikācijas LRS mēnešrakstā *konTEKSTS*, literatūras un filozofijas interneta žurnālā *Punctum*, rakstu krājumā kultūrai un brīvai domai *Jaunā Gaita*, žurnālā *Domuzīme* un laikraksta *Latvijas Avīze* pielikumā „Kultūrziņas”.

2021. gada oktobrī izdevniecībā „Latvijas Mediji” klajā nāca debijas stāstu krājums *Durvis*. 2023. gada nogalē dienas gaišumu ieraudzīs pirmais romāns *Simulacra*. Grāmatu izdošanu atbalstīja Valsts kultūrkapitāla fonds.

Vairāk info un aktualitātes:

<<https://www.facebook.com/AutoreEvitaHofmane>>

Evita Hofmane

MAGĪTIS

Maģis šodien nobeidzās.

Tikai tas man vēl trūka pilnai laimei! Klakstēja, gremoja kasetes, līdz kaut kas iekšā nosvīla, nosmirdēja vien. Gribējās izmest to lūzni pa logu un kautk.

Bez mūzikas es esmu nekas. Manis nav.

Es sākos ar mūziku. Mamma aizgāja paklausīties plates, un pēc deviņiem mēnešiem es ieraudzīju šo pasauli. Viņa stāstīja, ka mažiņa būdama, dzirdot tādu roķīgu dziesmu „Dzērvenīte”, kļuva galīgi dulla, dejuju, plaukšķināju un smējos.

Laikam kāda skrūvīte jau no sākta gala nav bijusi kārtīgi pievilkta.

Ciešākas tās nekļūst.

Skrūvītes, sasodīts. Prasīt fāčam, lai paskatās, kas tam stulbjam maģim par vainu? Negribas. Atkal bauros, ka mēs visu mūždien salaužam. Tehnika nespēj sadzīvot vienā mājā ar mums. Tā nobeidzas. Bez mūzikas ilgi neizvilkšu. Tas ir fakts. Daždien liekas, ka mūzika ir vienīgais, kas mani spēj iešpēselēt dzīvei. Būs jāķer dziesmas pa rādžu un TV.

Atgriešanās pie saknēm. Nolādēts.

Jābeidz murgot un jāiet sust. Rīt kaut kā jāaizvelk sevi uz school.

Šorīt smuki sapucējos. Bija tāds garīgais. Omā negribēja laist ārā no mājas. Tā neviens nestaigājot. Ko cilvēki domāšot par saplīsušajiem džinsiem?

Mani maz krata, ko cilvēki domā.

Kuru interesē, ko es jūtu?

Kāpēc man jāsatraucas par to, ko domā VIŅI?

Pēc manas skaļās neatkarības deklarācijas Omā palika bēdīga. Man tas nepatīk, bet neko nevar darīt. Lai ļautiņi pabrīnās.

Oh yeah, I guess it makes me smile. Es gribu ieņirgt viņiem acīs, bet mana seja ir rāma. Allāž mierīga.

They keep me locked up in this cage. Can't they see it's why my brain says „rage“?

Tā neviens nestaigā.

Super.

Es esmu neviens.

Neviena.

Viena.

Nekā jauna zem saules.

Par pusdienu naudu nopirku avīzi, cerībā, ka tur būs kaut kas interesants. Ko domājies, ne vella! Pilnīgi nekā! Tukšums. Reti gadās redzēt tik bezjēdzīgus apdrukātus papīrus. Šad tad tur gadās labi raksti par mūziku. Biblenē tās avīzes nav, tāpēc trešdienās mediju kioskos. Veltīgi iztērēju naudu. Škrobe.

Ap vieniem, botānikā, vēders tā sāka rūkt, ka skaņa gandrīz pārmāca Zemītes balsi. Rīt būs jāpaņem no mājas kāda maizes šķēle un ābols, lai var ieagrauzt pusdienlaikā un izvilkt līdz mājās iešanai. Naudu ēdienam tērēt nedrīkst. Jākrāj maģitīm.

Rīt jāaiziet uz biblieni. Varbūt „Ķieģeli” būs kaut kas jēdzīgs.

Lasītavā reti ir kāda cita dzīva radība, atskaitot mani. Tas ir labi. Man nepatīk cilvēki. Vismaz ne vairums to, kurus var satikt šajā pilsetā.

Izlasīju vairākus foršus mačiņus, šis tas par Metallica un redzēju pat vienu Kurta bildi, kādas man nav!! Kortnija izskatās pēc īstas blozgas. Kas tev viņā patika, Kurt? Heroīns viņas acīs? Heroīns noteikti.

Jau trešo dienu neesmu skolā. Nespēju aiziet. No rīta izeju no mājas un klimstu pa pilsetu, līdz veras vaļā biblene. Uzkāpju pa kāpnēm, noģērbjos un dodos uz lasītavu, lai pāršķirstītu jaunāko presi un urbtos cauri vecajām avīzēm un žurnāliem. Mana dzīve ir tur, aiz šīm burtu slejām un fočenēm. Šeit dzīves nav, vien mirklīgi uzplaisnījumi. Brīžos, kad pāršķirot lapu, ieraugu to, kas mani interesē. Šo to pārrakstu kladēs, bet bildes pārrakstīt nevar. Tās var nokopēt, bet nauda šobrīd ir jātaupa.

Jātiek pie maģa, citādi vāks. Drausmīgs abstiņš pēc mūzikas. Pagājušonedēļ gandrīz apstājās sirds, kad starpbrīdī pa skolas radio piepeši ieskanējās Smells Like Teen Spirit sākuma akordi.

Skaj!

Un to mentālo kritienu, kad kāds idiņš pēc pusminūtes, pirms Kurts sāk dziedāt, norāva dziesmu, lai sāktu atskaņot kaut kādu sūdu... Gribējās uzkāpt augšā uz studiju un nožņaut to muļķi. Iebarikādēties un visu

dienu griezt uz riņķi pāris dziesmas, kas viņiem tur ir klausāmas.

Man dzima doma.

Varbūt es tomēr tikšu studijā, neņemot gūstekņus. Risks pastāv, bet šī ideja ir tik funny, ka mēģināšu realizēt.

Dežurante laiku pa laikam mēdz uz brīdi pamest posteni. Aizvakar, brīvstundā atkal netālu sēdēju un vēroju. Secināju, ka jāķer moments, kad neviena cita nav blakus un skapis paliek vaļā. Garajā starpbrīdī, kad klase gāja ēst, ieņēmu novērošanas posteni. Man nepieciešamas tikai kādas divdesmit sekundes un veiksmē. Grauzu dienišķo ābolīti, šķirstīju Hamsuna „Badu” un gaidīju. Tad, kad pie viņas atvilkās garderobes tante, manīju, ka var izdoties. Brīdī mēļojušas, viņas devās lejā pa kāpnēm. Garderobiste teicās, ka iedošot viņai vilnas zeķes, jo dežurantei salstot kājas.

Dievs svētī slikto apkuri.

Sapratu, ka šis mirklis ir mans.

Tobrīd tur bijām tikai es, Bads un atslēgu skapis. Kolīdz viņas nošļūkāja pa kāpnēm, kā atsperes sviesta pielēcu kājās, apmetos ap galdiņu un ātri atvēru skapi. Tur jau tā bija, studijas atslēga ar piekariņu nots formā! Pakampu atslēgu, aizvēru skapi un atkal ieņēmu rāmo ābolēdāja – lasītāja pozīciju. Vēnās verda adrenalīns, no padusēm ritēja sviedru tērcītes, bet ausis skanēja uzvaras fanfaras.

Tās izklausījās pēc Nirvanas.

Pēc dažām minūtēm, silti zeķotās kājas šļūkādama, ieradās dežurante, apsēdās, un viņas darba diena turpinājās.

Mana diena arī.

Nolēmu, ka šodien pietiek mācīties, jo vairāk tamdēļ, ka nākamā stunda bija ģeometrija, un devos uz garderobi pēc jakas. Labi, ka man bija šīs nedēļas ietaupītā pusdienu nauda. Meistars teica, ka pēc pusstundas varu nākt pakaļ atslēgai. Riņķoju pa perimetru un tā gribējās smaidīt, kā sen nebija bijis. Rīt isto studijas atslēgu neuzkrītoši nolikšu uz dežurantes galda. Gan jau viņiem ir vēl kāds dublikāts.

Šodien iztiks.

Rīt būs klases vakars.

Protama lieta, es uz to savu mūžu neietu, bet šoreiz pārsteigšu tos siņus, audzīte arī brīnīsies. Man, ja viss ies kā plānots, būs foršs afterpārtijs ar īpašajiem viesiem.

Es knapi spēju nosēdēt, mani dīda gaidas, āāā.....!

Skola tukša un klusa.

Izcietu minimālo ļaunuma programmu ar stubām spēlēm un itin ciešamiem pīrādziņiem, tad, skanot latviešu popai, sākās dejas. Man sāka pastiprināti izdalīties kuņģa skābe, un es devos prom.

Studija aicināja.

Uzkāpjot ceturtajā stāvā, pie aktu zāles, allaž liekas, ka no plaušām izspiests viss skābeklis. Tā bija jau sendienās, kad vēl dziedāju korī. Ideāli priekšnosacījumi dziedāšanai, vai ne?

Izvilku atslēgu, iekšas virinājās, un rokas bija galīgi nosvīdušas. Parastīju durvis, ciet. Iebāzu atslēgu slēdzenē un tā nekustējās. Sirds nokrita papēžos. Meistars pievilējis brāķi?! Aber nē, ķerdamās un sasodīti skaļi skrapšķēdama, maita tomēr pagriezās. Skaņa kā asa rīve nobrāza manus nervus.

Durvis vaļā!

Pilnīgā tumsā sēžu studijā un man ausīs skan Smells Like Teen Spirit!!!

„With the lights out, it's less dangerous
Here we are now, entertain us...”

Latviešu valoda.

Te sēž tikai mans ķermenis. Galva tik viegla, acis milzīgas un ellīgs uzjautrinājums. Visu nakti studijā klausījos savas kasetes. Uz rīta pusī sāka nākt drausmīgs lūziens, bet es to varonīgi uzveicu. Pēc septiņiem izslidēju no studijas, aizslēdzu durvis un ielīdu meiteņu tualetē.

Es dunēju, lidoju, es atkal biju es! Nošu un vārdu pilna. Uzlādēta dzīvei.

Un drausmīgi izsalkusi. Pirmajā starpbrīdī būs jāaizskrien nopirkt kaut kas maziņš, bet ēdams. Jāziedo piķis tik prozaiskai lietai kā ēdiens, jo maltīte man spīd ne ātrāk kā

pēcpusdienā. Labi, ka vakar mājās garāmejojot minēju, ka pēc klases vakara varbūt palikšu pie Elīnas... It kā es jebkad pie viņas būtu bijusi.

Bāc, šī negulēšana vienkārši nes nost juntu. Smajds. Es esmu viens vienīgs, sasodīts smajds!

Un gribu atgriezties tur, studijā.

Ielidoju mājā, tukšā vēdera un nakts nošu nesta, un, ko domājies, Omā saka, ka es varētu mazliet palīdzēt. Vera parīt braucot pie māsas uz Daugavpili, būs tur trīs nedēļas vai pat mēnesi. Mums jāpieskata un mazliet jāuzkopj dzīvoklis.

Pirmo refleksu: „Fuck, nē...” pilnībā nomāca doma, ka varbūt arhaiskajai un reliģiozajai tantei ir kaut kas tik revolucinārs kā maģis. Svēto tēvu uzrunas mēdz būt iemūžinātas arī klausāmā formātā. Pirms diviem vai trijiem gadiem mēs bijām viņu draudzes dievkalpojumā, un tur viena viedā džeka balss tika atskaņota ierakstā. Tas mani pusapzināti, bet asredzīgi mudināja domāt, ka viņi savā ticībā nav pavisam abstrahējušies no mūsdienu tehniskajām iespējām. Es sāku ilgoties, lai Veras dzīvoklī pēc iespējas ātrāk sarodas putekļu kaudzes un sāk vīst istabas augi.

Varbūt pat klusiņām aizlūgšu par to.

„Taste me you will see, More is all you need”...

Vēlu vakarvakarā atkal ielavījos studijā.

Blakus, 503. kabinetā, pa otrdienu vakariem notiek mašīnrakstītāju kursi. Kopā ar virkni visādu svešķermeņu slamstījos apkārt un pēc tam patvēros tualetē.

Pēdējo nedēļu laikā, uzlavējoties skolā neierasti ilgi, esmu izpētījusi tās dzīves ritmu. Cik un kur rosās apkopējas, kuri mācībspēki kvern skolā nejēgā ilgi, kad sīkajiem beidzas pulciņi, cik ir laikrādis, kad no peldbaseina prom dodas pēdējie maksas peldētāji... Es varētu sniegt konsultācijas, ja kāds jautātu.

Haha, vienīgais, ko man būtu sarežģītāk paskaidrot, ir kāpēc es te pēc stundām klimstu apkārt. Man ir grandioza motivācija nākt uz skolu, jo reizi nedēļā, tumsā, varu pavadīt

nakti pie magnetofona, klausoties savas kasetes. Stundas, ko pavadu pieglaužoties siltajam radiatoram, austiņās skanot mūzikai, ir laimīgākais laiks nedēļā. Tām ilgstot, mani jau sāk plosīt ilgas pēc nākošās devas.

More is all I need.

Šodien Omā iedeva Veras dzīvokļa atslēgu.

Durvis ļāvās viegli. Gaiss sasmacis. Istaba lietojusi korvalolu. Veicu ātru inspekciju. Sirds iegavilējās baltajā etažerē ieraugot kasešu magnetofonu! Uz to domīgi nolūkojās Jēzus. Maģis bija nepretenciozs izstrādājums, taču tas mani nesatrauca. Šī nelielā kaste bija mans portāls uz paradīzi. Nekavējoties ne mirkli, izrāvu no somas kasetes un Veras dzīvokļa sienas sadrebinaja elles melodijas. Uz brīdi aizdomājos, ka svētbildes sajūks prātā, sāks raudāt asins asaras vai tām atvērsies stigmatas, bet jēzuliņi un citi pravieši tikai rāmi un sirdsskaidri vērās manī.

Viņi bija saprotoši.

Atvēru logu, lai ielaistu svaigu gaisu. Aplēju istabaugus un nesteidzīgi atputekļoju virsmas, domājot, kā man paveicies. Veras došanās pie māsas bija īsts deus ex machina. Naksnīgās viesošanās pie Elīnas, cik piepeši sākušās, tikpat strauji aprausies. Tagad es saimniekošu Veras cellē.

Meklējot cukuru, virtuvē uzdūros tantes alkohola rezervēm. Pieliekamajā, trīs ietilpīgos plauktos, stiklotos sānus saspiedušas, rindojās pudeles. Vīns, šņabis, vermuks, balzams, likieri... Plaša izvēle. Pirmajā brīdī, pustumsā čamdoties, savā naivumā nodomāju, ka tur glabājas sula, jo līdzīga izskata, bet nevainīga satura baterija, mums bija mājas pagrabā. Taču es ātri attapu, ka te situācija ir daudz grādīgāka. Nevajadzēja būt talantīgam matemātiķim, lai uz aci pateiktu, ka, ik dienu izlokot pudelīti, pietiktu vismaz gadam. Es nespēju saprast kā un galvenais — kāpēc — reliģiozajai tantei izdevies uzkrāt tādu kvantumu alkohola, bet viena lieta bija skaidra: dzērāja viņa nav. Neviens kārtīgs metējs ne fiziski, ne garīgi šajos laikos nevarēja iekrāt tādu bāriņu. Vēl pavisam nesen šnabi pārdeva uz taloniem. Neizpratnē aizvēru skapi un, cukuru neatradusi, iemalkoju nesaldū tēju. Tad istabā apgriezu kaseti un sāku slaucīt grīdu.

„When you've finished with the mop, then you can stop

And look at what you've done

The plateaus's clean, no dirt to be seen

And the work, it was fun.”

„Aizmirsu” atdot Omā atslēgu.

Nākamajā rītā kājas mani atkal aiznesa uz Veras dzīvokli. Tur, starp krucifiksiem, svētbildēm un dievvārdiem, es kopā ar Kurtu un pārējiem draugiem, dzēru notis.

Pusdienlaikā no rītmā transa izrāva zvans pie durvīm. Sirds pa muti gandrīz evakuējās no ķermeņa maisa, kad, klusi sperot soļus, pielavījies pie dzīvokļa durvīm. Ielūkojos actiņā, nezinot, ko ieraudzīšu.

Visi scenāriji bija vienlīdz šausmīgi.

Tur stāvēja kāds nošņurkuša paskata vīrelis un ilgpiļni vērās uz mani. Tad viņš no nošļukušo bikšu kabatas izvilka daudz cietuša izskata maku un krietnu brīdi pa to būrās. Actiņa mazliet deformēja roku, kad tā atkal stiepās pie zvana pogas. Likās, ka trīc. Zvans virs galvas pretīgi ielērkstējās. Vēl pāris reizes traumējis manus dzirdes nervus, vīriņš zaudēja cerības un sagumis aizšļūca lejup pa kāpnēm.

Es arī drīz vien taisījos uz mājām, jo bija laiks pārnākt no skolas. Vēders neganti rūca un ilgojos pēc silta launaga.

Arī rajona saulesbrāļiem kādu laiku būs gavenis.

Vilcienā valda drausmīgs bezgaiss. Latvijas Dzelzceļš laikam grib mūs izcept. Četri vagoni ceptu un savā sulā sautētu pasažieru tiks piegādāti rīdziniekiem kā Ziemassvētku dāvana.

Šodien ir diena, ko ļoti gaidīju: es dodos pirkt maģi!

Pagājušonedēļ pastaigāju pa vietējām bodēm, lai paraudzītu, kas dzimtajai pilsētai piedāvājumā. Pāris aparāti pat bija nopērkami, bet esmu droša, ka Rīgā ir daudz lielā-

ka izvēle un arī cenu variācijas, tāpēc ir vērts pabendēt nervus, zaķojot turp. Es ceru, ka biļešu kontrole jau ir devusies brīvdienās un piepeši neievēlēsies, lai konfiscētu daļu sūri, grūti taupītās naudas. Divu mēnešu gavēnis, totāls taupības režīms un atturēšanās no pasaulīgajām baudām šodien kļūs par maģīti!

Veras maģis manas dzīvības uzturēšanas funkcijas organismā veica labi. Tagad tas atkal atskaņo svēto balsis un eņģeļu bazūnes. Pēc melnas tumsas, gaisma ausa...

Sasodīts! Vagonā ievēlās zilie cilvēciņi. Biļešu kontrolieri... Nu būs sūdi vagā. Viņi virzās šurp...

Fū... Iebēru kontrolei saujā melnos santīmus. Šoreiz pat saņēmu soda kvīti un nauda nemaz uzreiz tiešā ceļā un pilnā apmērā neieriņoja viņu kabatās.

Ceļš turpinās. Drīz Sigulda.

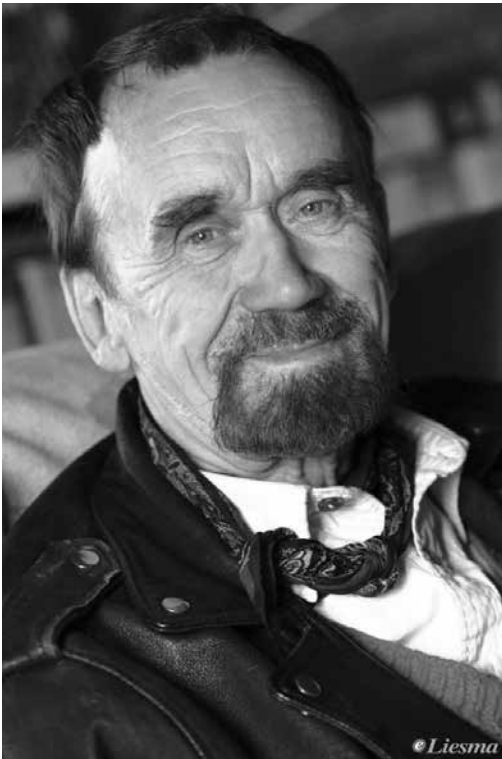
Maģi, es tuvojos!

Stāstā izmantoti citāti no grupu Nirvana un Metallica dziesmu repertuāra.

Foto: Dāvis Reinis

Festivāls „Laipa”. Skats no Bredfordas teātra trupas „Saulespuķe” izrādes *Dāmas*
No kreisās: Dina Namšone, Ginta Freiberga, Agra Alberta. Skat. Ata Rozentāla rakstu 59. lpp.

Viks

Viks (īstajā vārdā Viktors Kalniņš, 1939) – rakstnieks, dzejnieks un tulkotājs. Stāstu, noveļu, pasaku un dokumentālās prozas autors. Rakstījis scenārijus un libretus, kā arī tulkojis prozu un dzeju no angļu valodas.

PAŠAKA PAR 100 IKŠĶIEM

Viņš pilnībā apzinājās speramā soļa iespējamās sekas. Nu viss būs atkarīgs no tā, kādā idejiskā gultnē ir ievirzīts iestādē strādājošais personāls.

Ieeju pelēcīgajā četrstāvu ēkā rotāja uzraksts **BIZNESA INKUBATORS**. Piesaucis tēva garu, viņš vēra durvis un pārkāpa sliekšni. Viņam nesen bija apritējis divdesmit viens gads, un šī būs viņa pirmā nozīmīgā avantūra pasaulē, kuru viņš bija sācis apzinīgi pētīt jau no desmit gadu vecuma. Vajadzīgajā kabinetā iegājis, viņš redzēja aiz rakstāmgalda sēžam glīta izskata jaunu sievieti un padeva labdieni.

– Vēlējāties kaut ko? – viņa vēl nebija pacēlusi acis no papīriem, kurus pārlapoja. Balss izklausījās visai rutinizēta. Kā jau kantoros nodarbinātiem, kuriem jākomunicē ar apmeklētāju kontingentu.

– Arī šobrīd vēlos, – viņš atbildēja, iekšēji pasmaidījis par pievilcīgās ierēdnes pielietoto darbības vārda pagātnes formu, un nākamajā mirklī abu skatieni sastapās.

Sieviete nosarka, tomēr pārmaiņa bija notikusi.

– Tātad, kādā jautājumā esat ieradies? – nu jau viņas balss tembrs liecināja par vismaz formālu ieinteresētību. Atvēris somu, viņš izņēma no tās žūksni A4 formāta lapu.

– Vēlos pierēģistrēt biznesa projektu.

– Kas tas ir? Kādā jomā?

– Ievadā un aprakstā viss ir paskaidrots. Materiāls ir noformēts atbilstoši noteikumiem, jautājums ir: vai jūs to pieņemat, reģistrējat un virzāt tālāk?

– Un tomēr, – sieviete uzstāja, – kas tas ir? Okei, par ko tas ir?

Viņa pārtvēra pasniegto lapu žūksni.

– Lai notiek, – viņš padevās. – Teikšu pavisam īsi: projekts ir jaunas reliģijas pieteikums...

Sieviete piemiedza acis, viņas pierē ievilkās dažas rievās.

– Es nepārklaušījos? Jauna reliģija? – nu jau viņas seju pārvaldīja vāji slēpts izsmieklis. – Vai nav gana ar jau esošajām?

Viņš pasmaidīja, bet pasāji.

– Vai pie mums nevalda ticības brīvība? Jūsu rokās šobrīd atrodas mans varbūt mūža darbs, esmu veltījis gandrīz visu savu apzinīgo mūžu pasaulē valdošo reliģiju izcelsmes un darbības izpētei, secinādams, ka tās visas bez izņēmuma ir ietekmes un varas rīki. Mans pētījums un cilvēces vēsture to spoži pierāda.

– Jūsu mūža darbs? – sākdamā lapot materiālu, ierēdne lūkoja ironizēt. – Cik spriežu, neesat vēl sasniedzis Jēzus vecumu.

Jaunais cilvēks ignorēja šo intonāciju.

– Kā jau teicu, jautājums ir, vai pierēģistrēsiet un virzīsiet tālāk manu darbu. Piebildīšu, ka Eiropai varētu nepatikt noraidošā attieksme pret ticības brīvību. Kā pret to attiecaties pati? Jūs pieminējāt Jēzus vecumu. Salīdzinājumā ar manu tas ir ievērojams, nav šaubu. Materiāla noraidīšanas gadījumā man ir izredzes kļūt par visjaunāko mocekli reliģiju vēsturē. Lai gan – īstenībā tas būtu gods.

Sieviete pavīpsnāja.

– Jēzus pausto mācību cilvēce vēlāk nodēvēja par kristietību. Kādu nosaukumu piešķirsiet savai?

Atnācējs lēma saglabāt nopietnību.

– Ar zīmola piestiprināšanu nesteigšos, piebildīšu vien to, ka manas mācības pamatu veido visi Visumā eksistējoši likumi, precīzāk, likumsakarības, tāpēc visloģiskāk būtu dēvēt manus sekotājus par, piemēram, nu...

– Par visiešiem? – ierēdne iesmējās. Viņš pasmaidīja.

– Izņemāt vārdu man no mutes.

– Sarunāsim tā, – smaidu sievietes sejā nomainīja lietišķāka izteiksme, tomēr atblāzma vēl uzkavējās, – virzīšu jūsu tā saucamo biznesa projektu uz valdes sēdi, lai tā lemj, kā rīkoties. Redzat? Ievadu jūsu materiālu reģistrā, te būs apstiprinājums kvīts formātā. Došu ziņu, kolīdz sāksies kāda kustība.

– Ar kustību saprotot ... ?

– Ja valdei jūsu projekts šķitīs vērā ņemams, tiksiet uzaicināts uz darba aizstāvēšanu. Līdzīgi kā tas ir disertāciju gadījumos.

Dienai turpinoties un apmeklētāju plūsmai tikpat kā neveidojoties, nodaļas vadītāja lēma ielūkoties jaunā cilvēka atnestajā materiālā vērīgāk. Sievieti neinteresēja esošo reliģiju tapšanas vēsture, nedz arī motivācija, toties piesaistīja darba autora skatījums uz pasauli, tas šķita brīvs no iepriekšējo paaudžu izveidotajām prāta konstrukcijām un tajā pašā laikā izskatījās neapstrīdams, jo balstījās uz dabā reāli esošo. Bet tas, kas priecēja visvairāk, bija līdzšinējās reliģijas paustā šovinistiskā uzskata, ka pasauli it kā radījis viņš nevis abi – viņš un viņa, kategorisks noliegums.

Pusdienas pārtraukumā viņa kafejnīcā satika draudzeni no tā paša resora un nenocietās nedalījusies ar īsu materiāla pārstāstu un radušos iespaidu. Draudzene strādāja kadru daļā, abām savā laikā (bet ne vienlaikus!) bija gadījušās īstermiņa attiecības ar iestādes valdes priekšsēdētāju, visnotaļ pašpārliecinātas stājas mačo tipa personu, kuram „brunča mednieka” slava, kā tautā saka, gāja pa priekšu un kurš pieņēma darbā lielākoties vien tādas daiļā dzimumam pārstāves, kuru eksterjers rosināja viņa hormonus.

– Tu taču zini, ka visi iesniegtie materiāli vispirms iziet pārbaudi pie drošībniekiem, bilda draudzene, noklausījusies stāstu.

– Zinu. Nu, un kas? – kolēģe sacēla uzacis.

– Nē, es tikai tāpat. Vai esi pārliecināta, ka pa to līniju materiālam piekāsīties nav pamata?

– Nu... nespēju iedomāties, kā šīs jaunās idejas varētu kādu apdraudēt.

– Es tā vis neteiktu. Atceries vēsturi. Kaut vai Džordano Bruno.

– Tu esi kadriniece. Tu noteikti zini bosa reliģisko piederību.

– Nu, zinu. Un kas?

– Vari atklāt? Es nevienam neizpaudivšu.

– Arī savam protežē nē?

– Ei, ko tu... Beidz!

– Cik, tu teici, viņam gadu?

– Divdesmit viens. Nu, beidz taču!

– Tu esi pusotras reizes vecāka, ha! Nesaceries.

– Es teicu – izbeidz!

– Okei. Viss. Es paķircināju. Kas attiecas uz bosu, zēns ar reliģiju neaizraujas.

– Un pārējie valdes locekļi?

– Uz sitiena nepateikšu, bet varu ielūkoties papīros.

– Be so kind.

Atgriezusies darbistabā, nodaļas vadītāja pabeidza iepazīties ar materiālu un konstatēja, ka tajā trūkst paša galvenā, proti, biznesa būtības. Tas pārsteidza. No biznesa tur nebija ne tik, cik melns aiz naga. Vai projekta

autors neapzinājās, ka iesniedzis savu darbu ne tam adresātam? Brīdi prātojusi, viņa sev pajautāja: bet kurš būtu adekvāts adresāts?

Aizvērda mapi, viņa pamanīja no tās izslīdējušu, uz galda malas balansējošu apdrūkātu lapu komplektu skolas burtnīcas biezu-mā/plānumā. Izrādījās, tas ir pielikums, sastāvošs no aprēķiniem par summām, ko pasaule iegūtu, likvidējot visu veidu konfesiju celtnes kā kulta vietas un konvertējot tās par arhitektūras, mākslas vēstures un tūrisma objektiem, attiecīgi veicot nepieciešamās izmaiņas likumdošanā. Nu, ko, skaitļi bija vairāk nekā iespaidīgi.

Taču sieviete sāka apjaust iespējamus riskus. Viņa nolēma brīdināt jauno cilvēku.

Tikšanās notika nākamajā dienā kādā centra izstāžu zālēm. Apmeklētāju tajā tikpat kā nebija, viņi uzgāja klusu nostūri un apsēdās uz polsterēta sola. Saskatījušies pasmaidīja. Visticamāk, situācijas atraisīšanas nolūkā. Sarunu iesāka sieviete.

– Atzišos, ka jūsu pasaules redzējums man šķiet simpātisks, turklāt visnotaļ pārliciecināms.

– Paldies. Tas man nozīmē daudz.

– Taču ir viens bet.

– Esmu uzmanības iemiesojums.

Iemiesojums. Viņa pasmaidīja sevī, pārliciecināta, ka viņa iemiesošanās pieredze nevarētu būt nekāda dižā, ņemot vērā anketā uzrādīto dzimšanas gadu.

– Vai esat iztēlojies kādu reakciju jūsu projekts izsauks pasaulē? Atcerieties pret-Bītlu kampaņu pēc Lenona vārdiem, ka viņi ir populārāki par Jēzu?

– Es taču neko neuzspiežu, – viņš aizstāvējās. – Lai gan – arī Džons neko neuzspieda...

– Redziet nu! Vai varat iedomāties, kas izceltos, ja viņš būtu uzspiedis?

– Jums rūp manas personas labklājība?

– Vai gan sievietes misija nav rūpēties par... vīrieti? – viņa pabeidza jautājumu, gandrīz pateikdama „savu” pirms vārda „vīrieti”. – Vai šī formula neatbilst jūsu mācībai par Višuma likumsakarībām?

– Pieņemsim, ka tā, – viņš atbildēja pēc pavisam īsas pauzes. – Un kādu jūs redzat vīrieša misiju?

Arī sieviete sekundi padomāja.

– Nu... gādāt par sievietes drošību... lab sajūtu. Vai tad ne?

– Neiebildīšu.

– Jūsu teiktais liek man secināt, ka jums ir vairāk gadu nekā jums īstenībā ir. Tas ir kompliments. Nu, bet labi, ķeršos pie lietas. Man jums jāpavēsti, ka drošības dienests nav pārliciecināts par jūsu iesniegtā materiāla atbilstību iestādes profilam.

– Vai drīkstu zināt apšaubīšanas argumentāciju?

– Viņu rakstiskā atbilde ir ļoti lakoniska: jautājumszīme. Bez komentāriem.

– Ko iesakāt man darīt? Šajos procesuālajos labirintos jūs esat zinošāka.

Sieviete pārļaida skatienu telpai. Tajā izvietotu ekspozīciju aplūkoja nupat ienākusi interresentu grupa.

– Šī nav īpaši piemērota vieta šāda satura sarunām, – sacīja sieviete. – Ko jūs teiktu, ja es jūs pacienātu ar tēju, man tepat tuvumā ir dzīvoklis.

– Mitināties tajā viena?

– Teiksim tā: beidzamajā laikā man nav klājies viegli, taču tas neskar apspriežamo problēmu. Nu, ko, neatteiksiet?

– Neaprotēšu. Turklāt neesmu kafijnieks.

– Lieliski. Arī es kopš kāda laika nelietoju minēto substrātu. Tā vien šķiet, ka savu normu jau esmu izpildījusi.

Viņi atstāja izstāžu zāli, izgāja uz ielas un, veikuši kājām divus kvartālus, uzbrauca ar liftu kādas divpadsmitstāvu dzīvojamās ēkas devītajā stāvā. Sievietes mitekļis bija vienistabas, ar gaiteni, virtuvi, vannasistabu un tualetes kabīni. Viņa uzkarsēja ūdeni, ienesa istabā paplāti ar tasēm, tējas maisiņiem un cepumu kārbu.

– Mēģiniet iejusties, – sacīja. – Iespēju robežās.

Pa logu atklājās skats uz ielas pretējās puses namu jumtiem, tālumā rēgojās pilsētas centra torņi, savukārt dzīvokļa interjers neliecināja, ka bez sievietes te iemājo vēl kāds personāžs. Tas lika viesim justies mājīgāk.

Kad tēja bija ievilkusies, sieviete pacēla savu tasi.

– Saskandināsim. Un varbūt sakām viens uz otru – tu.

– Nepretošos arī šai idejai, – viņš pasmaidīja.

– Tas priecē. Un uzreiz – pie lietas. Kuru variantu izvēlies: ņemt materiālu atpakaļ vai aizstāvēt komisijas priekšā?

– Atpakaļ neņemšu.

– Tātad aizstāvēsi.

– Jautājums: kāds ir komisijas sastāvs? Kas tie par cilvēkiem? Vai kāds no viņiem ir/nav reliģiozs fanātiķis?

– Pagaidām ievāktā informācija par fanātiķiem neliecina, taču neviena dvēselē nav iespējams ielīst tik dziļi, lai varētu apgalvot, ka zini itin visu.

– Piekritu. Kad aizstāvēšana jeb noklausīšanās paredzēta?

– Es tevi laikus informēšu, bet nedomāju, ka ilgāk kā pēc nedēļas. Vismaz līdz šim tā ir noticis. Viens otrs no komisijas tomēr vēlēšies ar darbu iepazīties. Noteicošais vārds tradicionāli pieder bosam, viņa vietniekam un sekretāram. Tie tad arī noteikti izlasīs. Es, bez šaubām, turēšu par tevi īkšķus. Visus.

– Cik tev to pavisam ir? – viņš iesmējās.

– Diemžēl, tikai četri. Labprāt turētu simts, ja man tikdaudz būtu.

– Tad tu būtu simtkāje.

Nu iesmējās abi.

– Dzi, kālab tu tērē laiku sveša cilvēka dēļ? – viņš pavaicāja, celdamies kājās, lai postos promiešanai.

– Tu neesi svešs, – sacīja sieviete, celdamās līdzī. – Tu esi ļoti īpašs.

Viņa pienāca viņam klāt un ar plaukstas iekšpusi pieskārs viņa vaigam.

– Tādu kā tu pasaulē pavisam noteikti ir ļoti maz.

Viņa vaigam viegli pieskārs arī viņas lūpas.

– Es vēlētos, kaut man būtu tāds dēls kā tu, – viņa sacīja.

– Tev katrā ziņā tāds būs, – viņš samulsis atbildēja.

Palaidusi viesi pa durvīm, viņa nožēloja, ka nav atbildējusi ar: „Vai tu man to apsolī?” un pasmaidīja.

Dienas atlikušo daļu viņa vadīja, pārsvarā apsvērdama gājienus, ar kuru palīdzību piešķirt jaunā cilvēka projektam ievērojamāku nozīmīgumu komisijas locekļu acīs, un, vadīdams pēc principa „kaujas laukā viens nav karotājs”, lēma pakonsultēties ar draudzeni no kadru daļas.

– Iesaki kaut ko. Kaut ko tādu, kas patiešām iedarbotos.

– Pašai bēniņi nestrādā? Bet es tevi saprotu...

– Izbeidz! Es to saku nopietni.

– Okei, došu zini kādu padomu? Piesaisti televīziju.

– Televīziju? Smejies?

– Vai izskatās, ka to daru? Nē, nopietni. Reģionālais kanāls un pat centrālās ziņas labprāt atsauksies, iegalvo, ka šis iegūs gadsimta prāta apvērsumu top materiālu.

– Ideja nav peļama. Vai tu ar viņiem parunāsi? Tev tur ir kaut kādi kontakti?

– Darīšu ko spēju. Tikmēr tu panāc bosa atbalstu.

– Neteikšu, ka entuziasms būs mans sabiedrotais, ņemot vērā...

– Kas bijis, izbijis, mīļā. Cik atceros, jūsu atiecību epicentrā valdīja tērauda kušanas temperatūra, vai ne?

– Izbeidz, citādi sadusmošos.

– Okei, es tikai pavisam nedaudz pārspīlēju. Tātad, pie kā mēs palikām?

– Tu noorganizē televīziju, es lūkošu ietekmēt valdi.

– Nekaitētu piesaistīt arī citus saziņas formātus, ne? Presi, radio. Tev ir pazīšanās drukātajos medijos, es varētu parunāt ar radio džekiem. Ko saki?

– Es zināju, ka uz tevi var paļauties. Paldies.

– Tad netērējam velti laiku. Tā nemaz nav tik daudz. Vai tu jau zini aizstāvēšanas datumu?

Vēsts par ierašanos uz komisiju pienāca divas dienas pirms noliktā laika, turklāt dienu iepriekš piezvanīja iesniegumu nodaļas vadītāja, lai informētu par mediju klātbūtni.

– Vai tas nebūs traucējošs faktors? – viņa paivaicāja.

– Ja tur būsi arī tu, tad nē, – viņš atbildēja. – Un ja vēl zināšu, ka turi visus simts ikšķus, kuru tev nav.

Abi iesmējās.

– Tomēr pavisam droši justos tad, ja tu atrastos blakus.

– Kā tāda blakne? – viņa pasmaidīja.

– Ja visu pasākumu uztver kā vakcinēšanu, par ko ne?

– Okei, būšu tava blakne.

To, ko viņi ieraudzīja, tuvojoties laukumam ēkas priekšā, varētu salīdzināt ar kupli apmeklētu piketu, nē, drīzāk jau ar manifestāciju pret, piemēram, nodokļu paaugstināšanu. Ap seši vai septiņi simtu galvu lielais pūlis ņudzēja un virmoja, skanēja izsaučieni, daudziem rokās un uzkarināti kaklā rēģojas plakāti ar tekstiem: PAR TICĪBAS BRĪVĪBU! NON PASARAN! SĀTAN, ATKĀPIES! ATEISTUS – ATEJĀ! ALLAHU AKBAR!

– Kas te notiek? – viņš apstājās.

– Acīmredzot ir notikusi informācijas noplūde, – viņa nebija apmulsusi mazāk.

– Kas vēl zināja par to, kam te jānotiek? Tava kolēģe... valdes locekļi... kas vēl?

– Visticamāk, ka neviens, bet kā jau teicu, neviena dvēselē ielīst nav iespējams... Turklāt ņem vērā saziņas līdzekļu apkalpes.

– Pareizi! Tiem – jo lielāka publicitāte, jo plašāka auditorija.

– Un jo plašāka auditorija, jo vairāk skanošā. Dabas likums.

– Diemžēl. Kā tiksīm cauri?

– Ejam no sētas puses, – viņa paņēma viņu pie rokas. – Pa personāla rezerves ieeju.

Pie vārtiņiem abus aizturēja policijas ekipāžas cilvēki, bet sieviete uzrādīja darba apliecību. Viņi tika ielaisti.

– Tu neizskaties visai pārlicināts, – ejot pa gaiteni, viņa konstatēja, uzmetusi viņam skatienu. – Lampu drudzis?

– Būs okei, – viņš atbildēja, – bet man netik tas pūlis tur ārā. Pārāk kareivīgi noskaņots.

– Tev vēl ir iespēja pārdomāt un zust kokos. Ko saki?

Viņi tuvojās konferenču zālei. Viņš ievilka elpu.

– Nē. Nepārdomāšu. Tu tikai esi man tuvumā.

– Sēdēšu pirmajā rindā.

– Tā būs labi.

Viņi iegāja zālē, pulkstenim rādot teju 11.00. Tātad, pašā laikā. Pirmais pārsteigums bija žurnālistu un TV operatoru skaits un rosība, kabeļu čūskas un rituļi uz grīdas, prožektoru gaismas un kaut kas tāds grūti definējams fona troksnis, tiesa gan, neuzbāzīgs.

– Mēs taču neesam nokavējuši?

– Nekādā ziņā, – sievietē atbildēja. – Tūlīt ieņāks komisija, viņi šādās reizēs ir punktuāli.

Nakamajā brīdī atvērās durvis, pa kurām telpā iesoļoja visi septiņi valdes locekļi un ieņēma sēdvietas pie galda, kas atradās uz paaugstinājuma. Mediju operatoru un žurnālistu murdoņa noplaka. Valdes priekšsēdētājs pārlaida skatienu pirmajai rindai, lai pārlicinātos, ka notikuma vaininieks un viņa pavadone ir ieradušies. Tikmēr jaunais cilvēks jau bija paguvis izlasīt TV kompāniju nosaukumus uz kameru sāniem: CNN, BBC, TWBS, arī kādu hieroglifu, kas līdzinājās stilizētai cilvēka figūrai. Vietējos kanālus nemaz nepieminot.

Priekšsēdētājs piecēlās, lai uzrunātu klātesošos.

– Godātie līdzpilsoņi, šoreiz dienas kārtībā ir neperasta projekta aizstāvēšana, un to veiks tā autors. Ierosinu netērēt laiku, kura sino-

nīms, kā zināms, ir nauda, tālab aicinu projekta autoru pie mikroфона. Lūdzu.

Priekšsēdētājs apsēdās, toties piecēlās uzrunātā persona un devās ieņemt vietu paaugstinājuma priekšā. Tikai pirms nepilnas minūtes viņš bija izlēmis mainīt iecerētās uzrunas saturu.

– Labdien visi, kas mani redz un dzird. Uzreiz pateikšu pašu būtiskāko manā projektā. Un, tātad, pieļauju, ka to, ka Visums ir bezgalīgs, nu jau zina visa cilvēce. Ja tas būtu ierobežots, tūlīt rastos jautājums: kas atrodas aiz šīs robežas? Sāktos pētījumi, kosmisko zondu misijas, un pieņemsim, ka pētnieki tiešām atklāj to, kas atrodas aiz Visuma robežas. Tūlīt uzrastos jautājums: bet kas atrodas aiz tikko atklātā? Un pētījumi turpinātos. Ziniet, tā varētu bezgalīgi, un tas arī ir bezgalības pierādījums. Taču lielais jautājums ir: vai bezgalību var radīt? Precīzāk – vai bezgalība ir radīta? Kā zināms, radītājs pats nevar būt radāmais, un ārpus bezgalības atrasties nav iespējams; ir skaidrs – bezgalība jeb Visums ir bijis vienmēr. Tas ir vienots veselums, un galaktiku skaits, no kurām cilvēks pagaidām zina tikai dažas, ir bezgalīgs. Tagad iztēlojieties pasauli, kurā esat piedzimis. Iesākumā jūs to uztverat kā veselumu, un vai gan nē? Nekādu radītāju, nekā tāda. Viena pamatīga stabilitāte. Bet tad pakāpeniski atklājat, ka pasaule, debesis ieskaitot, ir sadalīta reģionos, atbilstoši jūsu mītošām kopienām, lai gan realitātē nekas nav mainījies, proti, Visums joprojām ir palicis vienots veselums. Reģionu atšķirības ir noteikuši tajos valdošie, varu uzturējošie grupējumi. Jautājums ir: kādā nolūkā?

Un nu esam nonākuši pie kodola. Kādā no sarunām ar savu tēvu par tautu likteņiem viņš izteicās, ka lielākā daļa karu, ko cilvēce izraisījusi savas pastāvēšanas laikā, ir bijuši ticību kari. Katrai ļaužu kopienai savs atšķirīgs skaidrojums par pasaules izcelšanos – kā lai nesaiet ragos? Lai gan realitāte visiem viena – Visuma bezgalība. Tas, ko nav radījis neviens, tas, kas ir bijis un būs vienmēr. Vai šī izpratne nav lieliska? Būt daļai no tā, kas nekad nevar beigties, jo nekad nav sācies. Būt visam. Būt bezgalīgam, būt nebeidzamam. Vai šāds redzējums nedāvā jums neuzveicamas varenības apziņu? Lūk, šī tad arī ir mana

projekta būtība, kuru iesākumā tiku noformulējis kā jaunu ticību/religiju...

– Vai bijāt izdomājis tai arī nosaukumu? – nenocieties ievaicājās kāds no komisijas. Pārējie sačukstējās.

– Ja godīgi, tad jā, – sacīja runātājs. – Bet man pašam nepatika. Nosaucu to par visīmu. No vārda Visums.

– Un jaunās mācības sekotājus droši vien par visīešiem?

– Uzminējāt. Projekta izklāstā esmu uzrakstījis nepieciešamo argumentāciju, ieskaitot arī to, ka daudz senākas sabiedrības par Eiropas civilizāciju jau saprata Visuma jeb Dabas (ar lielo burtu) likumsakarību noteicošo lomu dzīvības procesos, nevis mitoloģizētu personāžu diktētu regulu pildīšanu, kas rezultējas vien kulta uzturētāju varas un ietekmes nodrošināšanā.

Tas, ko vēlos darīt jums zināmu, ir kas cits. Minūti pirms pienākšanas pie mikroфона es pieņēmu lēmumu savu projektu nevis likt pamatā jaunai reliģijai, bet – uzdāvināt to visai pasaulei. Vienkārši uzdāvināt.

Tobrīd kvartāla attālumā kādā vārtrūmē divi tipi tumšām un kuplām bārdām neatrāva acis no viedierīces, kuras ekrāns un audio-bloks ļāva redzēt un dzirdēt konferenču zālē notiekošo, ko uz viedrīku pārraidīja viena no zālēm novietotajām TV kamerām, kuras sānus rotāja kompānijas nosaukums kādā no neindoeiropiešu valodām.

– Vai adresi iegaumējāt labi?

– Labāk nav iespējams.

– Skaties, nenopūdelē. Nopūdelēsi, divpadsmit jaunavas tev neredzēt kā savas ausis.

– Par ko tu mani turi...

– To, ko pateicu, liec aiz auss.

Tonakt visisma autora mājoklī nogranda spēcīgs sprādziens. Notikuma vietā ar nosebošanos ieradušies ugunsdzēsēji un policisti darīja, ko spēja, tomēr tas bija par maz, lai no liesmām paglābtu interjeru un iedzīvi. Policija velti izmeklējās, lai atrastu mājokļa īpašnieka pēdas. Neesošo simts ikšķu turētājas pierunāts, nakti viņš tika pavadījis viņas dzīvoklī. □

Laimdota Ločmele

Dr. philol. Laimdota Ločmele ir literatūrzinātniece, pētniece un tulkotāja, docente Latvijas Universitātes lietišķās valodniecības centrā.

DZEJAS DETEKTĪVIEM PA PĒDĀM

Šī gadsimta literatūra apliecina dažādu žanru simbiozi, dzejas un prozas savstarpējo tuvināšanos un hibrīdžanru rašanos. *Dzejas detektīvi* ir darbs, kurā apvienojas dzeja un proza, satūvinās naratīvā un asociatīvā dzeja, kas savukārt sabalsojas ar mākslinieka radītām ilustrācijām.

Dzeja un detektīvs katrs par sevi lasītājam varētu šķist patālu viens no otra, kur dzeja pārstāv augsto literatūru, zinošo, dziļi jūtīgo un intelektuālo lasītāju. Detektīvs asociējas ar patēriņa tekstiem, popkultūru, literatūru, kurā parasti lasītājs nemeklē nopietnas problēmas, bet bauda tekstu izklaidei un atpūtai. Detektīvliteratūras raksturīga īpašība ir sižetiskums, kas nav dzejas būtiska iezīme.

Žanra izcelsmi pasaules literatūrā saista ar Edgaru Alanu Po (1809-1849), kuru uzskata par vienu no detektīvliteratūras pamatlicējiem un kurš ir arī viena no visā pasaulē pazīstamākajiem detektīvlirikas paraugiem (*Krauklis*, 1845) autors. Citas apakšžanra asociācijas saistās ar Roberto Bolanjo (1953-2003) detektīvdzejas krājumu *Romantiskie suņi* (2000) un romānu *Mežonīgie detektīvi* (1998), kura galvenā tēma ir dzeja. Arī Bolanjo var uzskatīt par detektīvdzejas iedibinātāju, jo zināms, ka viņa lirika un proza ir nesaraujami saistītas. Pasaules literatūrā, protams, ir vēl detektīvdzejas paraugi dažādu autoru daiļradē, bet tādu nav daudz. Piemēram, amerikāņu dzejnieces Silvijas Plātas (1932-1963) dzejolis „Detektīvs” (1962), kurā atainota sievietes slepkavība, noziegums pret uzticību laulībā, mīlestību un ģimeni.

Detektīvdzeja ir nišas žanrs, ko apliecina visai nelielais recenziju un zinātnisko rakstu skaits par detektīvdzejas tēmu, kā arī literatūrzinātnieku diskusijas par šāda apakšžanra tiesībām pastāvēt. Jāpiebilst, ka latviešu literatūrā šāds literārs hibrīds – „Dzejas detektīvi” – tiek radīts pirmo reizi, atbalsojot pasaules literatūras vēsmas. Detektīvdzeja ir mākslinieciski iedarbīgs veids, kura priekšrocības

ir formas un satura neatkārtojama veidols, dzejnieka paplašinātās radošās iespējas un poētiskais elastīgums.

Detektīvžanrā, dzejā un prozā, parasti darbojas izmeklētājs, kurš šķetina nozieguma pavedienus, lietojot dedukcijas metodi. Žanram piederas vēstījuma sarežģījumi, negaidītas atklāsmes, tumša, noslēpumaina noskaņa un spriedze, kā arī saikne ar noziedzības pasauli. Detektīvdzejā tiek lietoti poētiski elementi, piemēram, atskaņas, metaforas un citi tēlainās izteiksmes veidi, svarīga ir arī sižeta virzība un galvenās miklas vai nozieguma risināšana. Šādā dzejā vēstījuma elementi, piemēram, iekšējais monologs vai kāds cits mikrostāsts, nav galvenais izteiksmes veids, bet sekundārs līdzeklis, jo teksta uzdevums nav runāt par reālu noziegumu. Detektīvdzejai ir raksturīga nosacīti nelineāra forma, sakarības, ko veido tēli, jēdzieni un idejas. Kriminālās izmeklēšanas metafora daudziem autoriem ir bijusi noderīga, lai runātu par XXI gadsimta cilvēka dzīves grūtībām, sāpēm, brīvības un gara ierobežojumiem un pat cilvēka tiesību pārkāpumiem. Lai gan detektīvdzeja nav līdz galam izveidojies žanrs (iespējams, tas vēl kādu laiku pastāvēs jauns un nenovalkāts), tā apvieno nozieguma tematiskos elementus ar asociatīvajām metodēm un tēlainību.

Autoru grupas „Tekstūra” kopdarbs „Dzejas detektīvi” ir dzejas un prozas simbioze, kuru radījis laiks, apstākļi, notikumi sabiedrībā, kultūrā un literatūrā. Tā ir grupas „Tekstūra” dažu autoru uzstāšanās ar literāru transformāciju, lai meklētu iespējamo risinājumu apstākļos, kad strauji mainās latviešu attieksme pret dzimto valodu (bērni un jaunieši sarunvalodā bieži lieto angļu valodu vai vēl sliktāk – angļu un latviešu valodas sajaukumu), kad grāmatas (gan iespiestas, gan e-grāmatas un audiogrāmatas) tiek aizvietotas ar interneta tekstiem, kad aizvien skaidrāk izgaismojas sabiedrības attieksme pret literatūru kā pret kultūras produktu – pērkamu, pārdojamu un pat uz pasūtījuma sarakstāmu. Šis detektīvteksts ir sauciens pēc uzmanības laikā, kad samazinās kultūras vietu skaits, jo pašvaldību un valsts iestādes tā ir lēmušas. Piemēram, 2022. gadā Jūrmalas dome pieņēma lēmumu par Asaru bibliotēkas slēgšanu un Bulduru bibliotēkas pievienošanu Jūrmalas Centrālajai bibliotēkai, tādējādi slēdzot divus apkaimes kultūras centrus. Lielākā daļa abu bibliotēku krājumu

tika nodoti makulatūrā. Vēl dramatiskāku situāciju iezīmē tas, ka 2022. gada makulatūras savākšanas konkursā bibliotēkām, muzejiem un arhīviem pirmo vietu ieguva Jūrmalas Centrālā bibliotēka, no kuras tika saņemti 14 002 kilogrami makulatūras. Ironiski un sāpīgi ir arī tas, ka 2023. gadā tiek pieņemts lēmums Bulduru bibliotēkai projektēto ēku nodot publiskajā izsolē.

Vai nogalina ar nazi, pistoli, cilpu vai pildspalvu? Vai var nogalināt ar tautas vēlētā likumdevēja lēmumu? Ar noliegumu, vienaldzību, saltu nevēlēšanos saprast, kultūrvērtības iebāžot melnā maisā? Kurš ir nogalināts – grāmata, dzejolis, valoda, bibliotēka, vēlme lasīt, lasītprasmē, garīgums, cilvēka domas brīvība vai cilvēks viss ar savu garu un miesu? Un kurš ir dedzinātājs? Vai tas ir kāds, kurš vēlētos mazināt tekstu un to interpretāciju daudzumu, jo tos vairs nav, kur likt? Jau agrāk rakstīts par tekstu apokalipsi, un galu galā tukša vieta paradoksālā kārtā ir pilna un potenciāli daudzsološa – to var aizpildīt ar vislabākajiem tekstiem pasaulē, kuri vēl nav uzrakstīti.

Dzejas detektīvi aptver virkni tēmu par valodas likteni sabiedriski politisko norišu virpuļos, dzejoļa dzīvi un iespējamo nāvi, mūzas kaprīzēm, literatūrkritiķa subjektīvo bardzību, grāmatu un bibliotēku neaizsargātību, literatūrai veltīto niecīgo, neregulāro un ārkārtīgi neprognozējamo valsts atbalstu. Grāmatas kompozīciju veido trīspadsmit teksti,

no kuriem viens ir proza, bet pārējie – dzeja. Kopdarbā iesaistījušies dažādu paaudžu dzejnieki: Dainis Deigelis, Elīna Līce, Džonatanas Melgalvis, Alise Mētra, Evelīna Mūrniece, Sandra Ratniece, Elīna Smoļaka, Leons Jūlijs Strupītis, Kristiāna Šuksta, Artūrs Uškāns, Kristaps Vecgrāvis, Andris Zeibots. Savukārt prozas teksta autore Rolanda Bula ir iedvesmojusies no dzejas tekstiem un tēliem un radījusi savu ironiski traģisko detektīvistāstu – šī darba prozas ietvaru. Dzejas cikli iekļaujas prozas sižetā, kā arī liriskie tēli spilgti un precīzi turpina autonomu dzīvi rakstnieces detektīvtēkstā. Piemēram, grāmatu drošības eksperts Bērziņš, meitene Ildze, piecgalvu radījums, krauklis, *Dzejas detektīvi* autori, kā arī citi tēli un norādes, kas apliecina šī detektīvtēkstā pašreflektējošo raksturu. Dzeju un prozu vieno ar noziegumu, kriminālo izmeklēšanu saistīti mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi. Tomēr kopējā detektīvtēkstā izcelsme neapšaubāmi ir poētiska. Arī mākslinieka Toma Kalninska ilustrācijas radušās, iedvesmojoties no *Dzejas detektīvi* tekstiem autoru grupas „Tekstūra” tikšanās reizēs.

Ņemot vērā dažādu literatūras žanru (dzeja un proza), dažādu dzejas veidu (asociatīvā un naratīvā dzeja), dažādu valodas stilu (asociatīvi poētiskais, ironiskais un traģiskais), valodas un vizuālo izteiksmes līdzekļu, kā arī dažādas radošās pieredzes autoru tekstu apvienojumu vienuviet, ir jāuzsver, ka latviešu literatūrā ir ienācis jauns, līdz šim vēl niepapazīts literārs hibrīds. □

Festivāls „Laipa”. Skats no meistarklases (vad. Jana Hersta) eņides

Skat. Ata Rozentāla rakstu 59. lpp.

Foto: Dāvis Reinis

Rolanda Bula

Rolanda Bula ir detektīvromānu autore, juriste

DETEKTĪVŽANRS KĀ PRĀTA SPĒLE

Rakstniece Monika Geiere: „Labs detektīvromāns vairs nav tikai izklaide”¹.

Rakstnieks, literatūrkritiķis, publicists Dmitrijs Bikovs: „Galvenā problēma nav tajā, kurš nogalināja, galvenā problēma – kāpēc nogalināt nedrīkst”².

Detektīvžanrā ir iespējams viss. Tur vieta atradīsies ne tikai sociālajām problēmām, bet arī filozofiskām idejām, vēsturiskiem notikumiem, fantastikas videi. Galvenais noteikums: notiek kāda nozieguma izmeklēšana un vainīgais ir obligāti jāatklāj. Jā, jā, tas nav kā klasiskā romānā, kad autors raksta, raksta, raksta daudz un labi, bet kādā brīdī izdomā – nu jau gana biezs manuskripts, te ir izdevīga vieta, beigšu šo darbu, sak` „atvērtais nobeigums”. Detektīvromānā tā nevar – cik versiju, tik jāizpēta un noziegums ir jāatklāj, lai tur vai kas.

Detektīvromāns ir kā pieaugušo cilvēku pasaka, sāga, kurā lasītājs reizē ar izmeklētāju iegūst uzvaras prieku panākot taisnīgumu – noskaidro vainīgo.

Lielākā daļa literatūrkritiķu vēl joprojām nošķir t.s. augstākas raudzes un izklaides literatūru, kurā ietilpina piedzīvojumu un ceļojumu romānus, detektīvus, fantāzijas, fantastikas, šausmu, romantiskos un erotiskos romānus. Arī detektīvžanrs ir ļoti plašs, tā iedalījumiem ir daudz aspektu. Piemēram, trilleri bieži definē ne tikai kā asa sižeta detektīvromānu, bet arī specifiskāk – kā spriedzes pilnu romānu, kurā darbība tiek vērsta uz katastrofas, kas iespējama nākotnē, novēršanu. Parastā detektīvromānā darbība vērsta

¹ Intervija ar Moniku Geieri. Detektīvs kā svētdienas sprediķis. <https://www.goethe.de/ins/lv/lv/kul/sup/kri/21379941.html>

² „Открытый урок с Дмитрием Быковым. „Преступление и наказание» - странный русский детектив. https://www.youtube.com/watch?v=кхwсA9NAЕсY&ab_channel=„Открытыйурок»сДмитриемБыковым%2F%2FRTVi

uz pagātnē vai tagadnē notiekošu noziegumu izmeklēšanu, taču te uzreiz daudz piemēru, kas apgāž šo apgalvojumu. Robežas ir nenoteiktas. Viens gan ir skaidrs – detektīvžanrs noteikti ir vispopulārākais no romānu paveidiem. Kas ir tā popularitātes avoti? Pirmkārt – detektīvromāna lasītājs var iesaistīties savdabīgā prāta spēlē kopā ar izmeklētāju, izvērtēt versijas un prātot, kurš vainīgs. Arī romantiskajā vai vēsturiskajā romānā lasītājs var vizualizēt notiekošo, bet iespēja iesaistīties ir daudz mazāka. Otrkārt – lasītājs iegūst mums katram nepieciešamo adrenalīna devu drošos apstākļos. Sēžot divānā vai atpūtas krēslā, ar kafijas tasi uz galdiņa, padrebina ties par bīstamām situācijām kaut kur tālu un citur – kas gan var būt labāks par šo? Ne viens vien lasītājs tā kompensē garlaicību no pārāk rutinētas dzīves.

Detektīvžanra vēsture ir sens stāsts

Nozieguma izmeklēšana kā pamatsižets vai blakus sižets parādās literatūrā ļoti sen (piemēram, Sofokla traģēdija „Valdnieks Oidips”). Par detektīvžanra ciltstēvu uzskata Edgaru Alanu Po, kurš kriminālstāstos ieviesa izmeklētāja tēlu, jo pirms tam prevālēja laupītāju piedzīvojumu stāsti ar morāli, ka „tā darīt ir slikti”. 19.gs. otrajā pusē detektīvliteratūra kļuva megapopulāra, īpaši, palielinoties iespējām literatūras apjomiem un izplatībai, un pieaugot cilvēku lasītprasmei. Vilkija Kolinsa romāni „Sieviete baltā” (1860.) un „Mēness akmens” (1886.) tiek lasīti vairāk nekā pusotru gadsimtu. 1887. gadā tiek publicēts Artūra Konana Doila detektīvistāsts „Etīde purpura toņos” un pasaule iepazīst Šerlok Holmsu. 1891. gada beigās vēstulē mātei Doils rakstījis, ka vēlas atbrīvoties no Holmsa, kas traucējot pievērsties labākiem darbiem. Šerlocks Holms tiek nogalināts 1893. gadā stāstā „Pēdējā problēma”. Tas izsauca tik lielu sašutumu lasītāju vidū, ka Doils pakļāvās lasītāju spiedienam, atdzīvināja savu varoni. Kopumā Šerloka Holmsa tēls parādās 56 stāstos un četros romānos, darbi iznāca no 1887. līdz 1927. gadam. 20. gs. uz pasaules literatūras skatuves detektīvliteratūra sāk spēlēt vienu no galvenajām lomām, pateicoties Agatas Kristi, Žorža Simenona u. c. autoru ražīgumam. Agata Kristi sarakstījusi 80 detektīvromānus, tie ļoti daudz ir tulkoti (dažos avotos pat norādīts – vairāk nekā 100 valstīs). A. Kristi radījusi divus slavenus detektīvus – beļģu švītu Erkilu Puaro un jauko tanti – adītāju Džeinu

Mārplu. Žorža Simenona inspektors Megrē darbojas vairāk nekā 100 stāstos.

Detektīvus tolaik grib rakstīt daudzi, 1928. gadā ievērojamais Ničes pētnieks un rakstnieks S.S. Van Dains (īstajā vārdā – Vilards Hantingtons Raits) pat publicē „20 noteikumus detektīvrakstniekiem”. Vērtējot tagad, var secināt, cik ļoti laika gaitā mainījies šis žanrs – no 20 noteikumiem pāri palicis vien niķis. Autoresprāt, vēl aizvien darbojas varbūt septiņi noteikumi: lasītājam jārada vienādas iespējas kopā ar izmeklētāju izmeklēt noslēpumus. Attieksmē pret lasītāju pieļaujami tikai tādi triki un apmāns, kādus noziedznieks var piemērot pret izmeklētāju. Nozieguma atrisināšanas pamatā ir loģiski spriedumi, nav pieļaujamas gadījuma vai nepamatotas atzišanās. Detektīvomānā nedrīkst izpalikt izmeklētājs, kurš metodiski meklē nozieguma atrisinājumu. Nozieguma izdarīšanas metodei un izmeklēšanas metodikai jābūt saprātīgai un iespējamai no zinātniskā viedokļa. Saprātīgam lasītājam nozieguma atrisinājumam jābūt acīmredzamam. Autoram jāizvairās no šablonveidīgiem risinājumiem. Daļēji var piekrist vēl vienam noteikumam: lai gan noziedzniekam var būt līdzdalībnieks, pamatsižets vērpjas ap viena cilvēka notveršanu.

Šķiet, ka jau Van Daina noteikumu rašanās laikā nedarbojas lielākā daļa pārējo noteikumu, piemēram, mīlestība detektīvā ir aizliegta. (Mīlestība bieži ir nozieguma pamatmotīvs.) Ne detektīvs, nedz izmeklētājs nedrīkst būt noziedznieks. (Kāpēc gan ne?) Obligātais detektīvomāna noziegums – slepkavība. (Un kā tad savvērestību, spiegu un politiskie romāni?) Izmeklēšanu veic tikai viens izmeklētājs, jo lasītājs nevar sacensties ar trim četriem komandas biedriem. (Pasakiet to policijā izmeklēšanas nodaļā!) Slepēnām vai noziedzīgām apvienībām nav vietas detektīvomānā. (Van Dains neko nezināja par mafiju?) Detektīvā nav vietas „literatūrigumam” (termins autores interpretācijā), rūpīgam raksturu aprakstam, apstākļu parādīšanai ar plašiem mākslinieciskiem līdzekļiem. (Psiholoģisko detektīvu autori šai vietā sašutumā noģibst.) Noziedznieks nedrīkst būt profesionāls noziedznieks. (Tiešām? 1928. gadā nebija pasūtījuma slepkavu?) Aizliegts noslēpumu izskaidrot ar nelaimes gadījumu vai pašnāvību. (Ir daudz īsteni labu detektīvomānu ar šādu noslēpuma atrisinājumu.) Nozieguma motīvs vienmēr ir perso-

nisks, tas nevar būt spiegošana, starptautiskas intrigas vai slepeno dienestu darbs. (Jā, politiskie un spiegu romāni 1928. gadā vēl nebija sākuši uzvaras gājienu.) Izmeklēšanā jāizslēdz augstākie spēki. (Arī fantāzijas un fantastikas detektīvu uzņāciens literatūrā un kino vēl bija tālu. „X faili” un „Tvīnpīka” vēl nav dzimuši.) Noziedznieks ir viens no galvenajiem vai otrā plāna varoņiem. (Pieredzējis lasītājs detektīva sākumā pēta tieši trešā plāna „aktierus”, jo vainīgais bieži ir maz pamanāms, priekšplānā iznāks pašās beigās.) Nav pieļaujams lēts risinājums, kad noziedznieks ir viens no kalpiem. (Ai, tas ir pavisam feodāls aizspriedums!)

Mazliet vēlāk nekā Van Dains, Oksfordas Universitātes katoļu kapelāns un detektīvu rakstnieks Ronalds Nokss piedāvāja desmit noteikumu sistēmu. Arī šie noteikumi ir amizanti, komentāri pat neprasās: noziedzniekam ir jābūt pieminētam romāna sākumā. Izslēgta ir augstāko un ārējo spēku darbība. Nav pieļaujama vairāk nekā viena slepena kambara vai ejas izmantošana. Nedrīkst izmantot nepazīstamas indes vai ierīces, kuras beigās zinātniski jāizskaidro. Romānā nedrīkst darboties ķīnietis. Izmeklētājam nekad nedrīkst palīdzēt laimīgais gadījums, viņš nedrīkst vadīties pēc bezatbildīgas, lai arī pareizas intuīcijas. Izmeklētājs nedrīkst izrādīties noziedznieks. Sastopoties ar to vai citu iespējamo nozieguma atrisināšanas atslēgu, izmeklētājam nekavējoties to jāliek lietā. Pastulbais detektīva draugs, Vatsons vai kāds līdzīgais, nedrīkst slēpt nevienu no domām, kas viņam ienāk prātā, turklāt savās prāta spējās viņam jābūt mazliet dumjākam nekā vidusmēra lasītājam. Romānā nevar uzrasties neatšķirami dvīņi un dubultnieki, ja vien lasītājs nav pienācīgā mērā tam sagatavots.

Dīvaini, bet Van Daina noteikumi vēl aizvien ir bieži sastopami interneta dzīlēs kā rokasgrāmata iesācējiem detektīvrakstniekiem, lai arī šodien tie noder tikai detektīvžanra attīstības izpētei.

Latviešu detektīvisīzēti aizsākas jau ar pirmo latviešu reālistisko romānu – brāļu Kaudzišu *Mērnīeku laikiem*.

Atceraties? Viena no sižeta līnijām ir saistīta ar Kaspara pazušanas un nāves izmeklēšanu. Pāris gadu desmitus vēlāk Andrievs Niedra savos stāstos un romānos kriminālsīžetus izmanto bieži, izmeklēšanu parasti veic

mācītājs. A. Niedra ir pirmais latviešu literatūrā, kurš „iemēģina” sievietes–noziedznieces tēlu. Secinājums: latviešu literatūrā detektīvsīžeti ir tikpat veci, cik latviešu romāni.

Detektīvsīžeta pamatnoteikumi: noziegums --- > izmeklēšana -- > atrisinājums.

Kriminālintriga ir galvenā detektīvromāna sižeta ass, intriga jānotur visa sižeta garumā, atrisinājums – vainīgās personas vai personu noskaidrošana tikai beigās.

Ja detektīvromāna noteikumus rakstītu tagad? Kādi tie būtu? Ņemot vērā, kā mūsdienās sazarojies detektīvžanrs, secināms – detektīvsīžetiem nav ne gala, ne malas. Noziedznieks var izrādīties pat autors vai lasītājs. Noteikumu palicis ļoti maz. Tie varētu būt šādi:

- 1) nozieguma izmeklēšanu veic izmeklētājs (policists; prokurors; advokāts; detektīvs; mis Mārpla; tante Bauskā vai kaimiņu meitene pastniece), bieži izmeklētājam ir palīgs (dr. Vatsons, policists pārinieks, draugs vai novicis Adss Umberto Eko „Rozes vārdā”), ar kuru apspriest versijas un izmeklēšanas gaitu;
- 2) visām versijām un izmeklēšanas jautājumiem ir jābūt atrisinātiem;
- 3) no romāna izrietošā morāle nedrīkst būt pretrunā ar vispārējiem morāles principiem. Te vajadzīgs paskaidrojums. Pat tulkotajos bestsellers, ne tikai latvju detektīvromānos, nereti sastopami sižeti, kuros autors sapinas savā meistarībā, pareizāk sakot – elementārā krimināltiesību nezināšanā. Parasti tā notiek, ja veido atriebības sižetu. Piemēram, rūpīgi plānots noziegums izdarīts ar sevišķu nežēlību. Atklājas, ka nogalinātais tālā pagātnē (kad bijis ļoti jauns vai nobriedis) ir bijis viens (un pat ne galvenais) ļaunuma nodarītājs tagadējam atriebējam. Toreiz cietušais nav izmantojis iespēju vai nav spējis panākt taisnību oficiālā, valsts akceptētā veidā, nu pēc daudziem gadiem pats atriebjas, lemj tiesu daudz nežēlīgākā veidā. Atriebējs ir kļuvis par daudz atbaidošāku noziedznieku, viņa morāle ir vēl noziedzīgāka nekā pagātnes ļaundarim, taču „autora balss” skan attaisnojoši. Tādiem atriebības sižetiem nav ne vainas, bet attaisnot šādu noziegumu ir amorāli.

Detektīvžanrā ir vairāki žanra paveidu iedalījumi, to robežas ir izplūdušas, var pārklāties.

Izplatītākie iedalījumu piemēri:

Pēc teritoriālā principa: angļu detektīvs; franču, amerikāņu; skandināvu detektīvs.

Dažādi iedalījumu varianti pēc romāna satura: klasiskais detektīvs; ačgārns detektīvs (lasītājs jau sākotnēji zina vainīgo, stāsts ir par to, kā detektīvs to atklāj); psiholoģiskais; vēsturiskais; ironiskais (bieži kā parodija par klasisko detektīvu); fantastikas; spiegu; politiskais; filozofiskais; policijas (izmeklēšanu veic profesionālis policists); asa sižeta (asi sižeta pagriezieni, daudz vardarbības); gangsteru; atriebības (bulvāru literatūras paveids, atriebējs „apiet” likumu); ērtais/omulīgais (akcents no vardarbības tiek pārņests uz sociālām attiecībām, vaļasprieku, u. tml., piemēram, ekstrasesnss meklē pazudušās dārglietas) detektīvs.

Skandināvu detektīvliteratūras fenomens

Zviedru, norvēģu, somu, dāņu, islandiešu detektīvromānisti jau vairāk nekā 30 gadus pārliecinoši prevelē šajā žanrā, izkonkurējot angļiski rakstošos autorus. Ir autori, kuriem izdotas miljoniem grāmatu, tulkojumi 30-40 valodās. Skandināvu darbi ir līdzīgi amerikāņu asa sižeta detektīvromāniem, atšķirība – kriminālintrigas fonā tiek runāts arī par sociālajām, vides, politiskajām problēmām. Nozieguma atklāšana ir intelektuāla darba rezultāts, ko nevar veikt viena persona.

20. gadsimta sešdesmitajos gados Zviedrijā detektīvs attīstījās kā jauna reālistiskā romāna forma, kas ļauj atklāt sociālās problēmas un kritizēt. Skandināvijā detektīvžanrs literatūrā nekad nav vērtēts kā otršķirīga vai izklaides literatūra, žanru pamatīgi studē rakstniecības studijās. Rezultāts: rodas daudz aktuālu darbu, no kuriem izkristalizējas labākie. Komerčiāli skandināvu detektīvromāni izrādījušies pārsteidzoši inesiģi.

Beidzamajos gados skandināvu detektīvromāni gan tiek kritizēti (arī Latvijā) lielā vardarbības īpatsvara dēļ. Jā, asiņu un izsmalcinātu nozieguma mehānismu netrūkst. Iespējams, tā notiek vēlmē meklēt jaunus, interesantus sižetus. Detektīvsīžetu ir bijis jau tik daudz, lasītāju jau sen neaizrauj t. s. bur-laku romāns, kurā tumšā naktī no šķērsielas izskrien vīrs kapucē un asiņainu dunci rokās.

Ja vienā romānā ir divi upuri un divi litri asiņu, nākamajā autors izdomā četrus upurus un četrus litrus asiņu. Kad tas šķiet par maz, uzrodas masu kapi. Skandināvu romānos arī tādu netrūkst, netrūkst arī rūpīgi aprakstītas spīdzināšanas un izvarošanas ainas. Taču apšaubāmi, ka tuvākajā desmitgadē skandināvu detektīvs savu uzvaras gājienu varētu palēnināt, jo tas ir izkonkurējies angļiski rakstīto detektīvu, paliekoši iekārtojies Holivudas scenāristu sirdīs. Anglijā pat tikuši rīkoti konkursi par tā gada labāko tulkoto skandināvu detektīvu, lielajās Eiropas pilsētās ir specializētās kriminālromānu grāmatnīcas.

Detektīvžanrs Latvijā

Laikā, ko literatūrā varētu saukt par socreālisma ieviešanos, detektīvžanrā rakstošus autorus grūti atrast. Vairāk mēģinājumu bijis rakstīt piedzīvojumu, spiegu un kara romānus. Te jāatceras Anatola Imermaņa un Gunāra Cīruļa „Dzīvoklis bez numura” (1952.) par Rīgas pagrīdnieku laikiem un Arvīda Gričuļa „Kad lietus un vēji sitas logā” (1964.). Sākot ar sešdesmito gadu beigām sāk parādīties „tīri” detektīvi, piemērs būs trīs Vladimira Kaijaka romāni: „Vistu elks” (1967.) „Direktora klints” un „Brigītas brīnums” (abi 1970.), kas risina nelielas jaudas sociālās intrigas. Īsteni labi ir Viktora Lagzdiņa angļu detektīva stilā radītais „Nakts „Mežāžos” (1976.) un Miermīļa Steigas „Šahs briljantu karalienei” (1971.). Taču kopējā aina liecina, ka tolaik detektīvžanrs nav attīstīts. Iemesls varētu būt rakstnieka un literatūrkritiķa Gunta Bereļa secinātais, ka padomju kriminālromāns no visa bagātīgo iespēju klāsta, ko piedāvā detektīvžanra tradīcija, pielāva vienu vienīgu variantu: ar nozieguma atklāšanu drīkst nodarboties tikai milicijas kriminālmeklētājs, kuram turklāt noteikti jāstrādā likuma noteiktajās robežās.³ Šāds izmeklētājs bija diži pareizs un didaktisks, sociālā vide bieži vien liekuļota un neatbilstoša īstenībai, arī sižeta iespējas bija pakļautas „padomju morālei”. Tāpēc ļaudis bibliotēkās lūdza veco labo Kolinsu, bet ļoti pieprasīto Jurgena Torvalda populārzinātnisko darbu „Kriminālistikas simt gadu” (latviski 1978.) uzticēja tikai pārbaudītiem lasītājiem – lai nenozog.

Pēc neatkarības atgūšanas sākās mīksto grāmatu vāku ēra, tulkotos detektīvu varēja nopirkt visur: tīrgus būdā, dzelzceļa stacijas tu-

nelī un uz ielas. Ļaudis aizgūtnēm lasīja, kurš Čeizu (Džeimss Hedlijs Čeizs sarakstījis ap 100 asa sižeta „krimiķus”, pēc romāna „Visa pasaule kabatā” uzņemta filma „Mirāža” ar Mirdzu Martinsoni un Mārtiņu Vilsonu galvenajās lomās), kurš Mariņinu (Aleksandra Mariņina – ražīga un populāra sociālpsiholoģisko detektīvu autore). Šķiet – parādījās visi nepieciešamie priekšnoteikumi detektīva uzplaukumam, lai pašmāju autori lielā pulkā mēģinātu panākt popularitātē ārzemniekus. Dīvaini, bet tā nenotika. Iespējams, potenciālajiem autoriem bija jārisina citas problēmas. Deviņdesmitajos iznāk Gunāra Cīruļa, Anatola Imermaņa, Andra Puriņa un Miermīļa Steigas romāni, bet detektīva autoru klans tomēr neveidojas. Vienīgais „daudzrakstītājs” šajā laikā ir Jānis Ivars Stradiņš, taču daudzrakstīšana ne vienmēr nozīmē kvalitāti.

Arī 2000. gadu pirmajā desmitgadē detektīvžanrā valda līdzīga situācija: autoru ir maz, izcilu darbu vēl mazāk. Taču tieši šajā laikā top izcilā Andra Kolberga vēsturiskā trioloģija „Mendela Dāvidsona briljanti” (2002. – 2004.). Andris Kolbergs daudzuprāt ir ne vien pazīstamākais, bet arī izcilākais latviešu detektīvrakstnieks. Viņa literārā darbība aizsākās 1970. gadā, 2011. gadā A. Kolbergs saņēmis Latvijas Literatūras gada balvu par mūža ieguldījumu. Divtūkstošo gadu pirmajā desmitgadē izceļas Johana Korina „Kartona karavīri” (2005) – neparasts darbs gan latviešu, gan pasaules kriminālromāna vēsturē, jo noziegumus atrisina, piemērojot matemātiskus likumus un loģikas paņēmienus. Noteikti jāatceras arī Vladimira Kaijaka „Atraidītā sindroms” (2005.). Savukārt Evas Mārtužas vēsturiskais romāns „Pētera zvērests” (2008) tiek dēvēts par „pirmo latviešu kriptotrilleri. Par kriptotrilleriem dēvē romānus ar aizraujošu sižetu, kura viena no galvenajām tēmām ir saistīta ar kriptoloģiju: datu šifrēšanu, atšifrēšanu un informācijas kodēšanu.

2011. gadā Guntis Berelis pētot situāciju detektīvžanrā rakstā ar izteiksmīgu nosaukumu „Latviešu detektīvs. Kura nav?” secina: Latvijā beidzamā pusgadsimta laikā ir parādījies tikai viens prozaiķis, kas profesionālā līmenī strādā detektīvžanrā – Andris Kolbergs.⁴ Autore uzskata, ka laikā no 2010. līdz 2020. gadam situācija aizvien pamanāmāk mainās, detektīvžanram pievēršas daudz autoru,

³Guntis Berelis. *Latviešu detektīvs. Kura nav?* <https://berelis.wordpress.com/2011/02/>

⁴Turpat

romānu klāsts kļūst plašs un daudzpusīgs. Ražīgākā rakstniece ir Dace Judina ar lasītāju iecienīto detektīvseriju „Izmeklē Anna Elizabete”, kurā iznākušas 19 grāmatas. Detektīvomānu sērijas tiek izdotas arī citiem autoriem: Maijai Pohodņevai un Modrim Pelšim (asa sižeta romāni), Franciskai Ermlerei (mākslas detektīvu sērija), Janai Veinbergai (romantiskie detektīvi), Ingunai Dimantei (klasiski detektīvomāni), Rolandai Bulai (policijas romānu sērija). Ne ar sērijām, bet ar atsevišķiem vairākiem lasītāju ļoti iecienītiem romāniem kā detektīvrakstnieki sevi piesaka Margarita Grietēna, Aija Mikele, Ričards Ingrēms un Ričards Plūcis. Linda Nemiera raksta fantāzijas žanrā ar detektīva elementiem (“Kaķa lāsts”, „Rīgas raganas”). Pēdējā piecgadē jaudīgi sevi piesaka Lelde Kovaļova (pieci romāni), 2022. gada sāk iznākt Gunta Tālera romāni, kopā izdoti jau četri. Autoru ir daudz, daži pagaidām sevi pieteikuši ar vienu diviem, bet ļoti pamanāmiem darbiem: Otto Ozols „Latvieši ir visur” (trilleris), Jurgis Liepnieks un Nils Saks „Nāve – tā vēl nav beigas” (trilleris), Aldis Bukšs „Parādu piedzinēji” (sociālpsiholoģiska ievirze), „Brāļi” (trilleris), Svetlana Amberga „Versija. Vīri” (kibetrilleris). Par kibertrilleriem dēvē asa sižeta romānus, kur „galvenā ass” ir globālu noziedzīgu kibertiklu atmaskošana. Miķelis Lukstiņš raksta jau otro detektīvomānu, viņam piestāvētu „cozy” jeb omulīgā detektīva apzīmējums. Mums daudz rakstnieku, kuri raksta gan klasiskus romānus, gan pārliecinošus trillerus: Baiba Zīle „Melu meistar”, Arno Jundze (“Bergs un relikviju mednieki”; „Vienīgais liecinieks”). Satura ievirzes beidzamo gadu detektīvos ir ļoti dažādas: Danuta Butrima „Caur tinas aci” (sociāls saturs), Ieva Melgalve „Vēsais prāts” (atklāj transhumānisma idejas), Andris Zeibots „Lēngaitis” (filozofisks detektīvomāns), Lauris Gundars „Apglabāt uz valsts rēķina” (ironisks trilleris), Inga Gaile „Neredzami” (klasiskais angļu detektīva stils savijas ar postmodernu vēstījumu), Maija Krekle „Rudens šogad būs agrs” (policijas detektīvs). Ir arī eksperimenti, turklāt izdevušies – 2017. gadā izdotā Egīla Ventera kriminālprozas izlase „Poseidona galva” tika nominēta Latvijas sabiedrisko mediju gada balvai „Kilograms kultūras”.

Taču, lai arī cik ražīga bijusi minētā desmitgade un jaunās desmitgades sākums, literatūrkritiķi latviešu detektīvomānus neietver

vērtējamo daiļdarbu skaitā, par iznākušajām grāmatām var lasīt tikai informējošās anotācijās. Šķiet, detektīvžanrs kopumā netiek uzskatīts par ko vērtēšanas cienīgu. Arī atvero platformas „Latvian Literature” (<https://latvianliterature.lv/en/writers>) interneta vietnes sadaļu, kurā ir iespēja atrast rakstniekus pēc žanriem, kā vienīgais no žanru literatūras tiek piedāvāts fantāzijas žanrs, detektīvžanrs kā tāds vispār nav ietverts, lai gan Andris Kolbergs minēts atsevišķi. Iespējams, ka zinošu spriedēju par detektīvomāniem ir maz, jo vērtēšanai nepieciešamas arī specifiskas zināšanas, un, galvenokārt, ir jābūt interesei par šo žanru. Un piespiest nevienu nevar. Vien literatūrkritiķis un tulkotājs Aivars Madris 2018. gadā norāda, ka „Ir pagājusi gandrīz piektā daļa no jaunā gadsimta, taču latviešu kriminālliteratūra joprojām, šķiet, nav pārvarējusi apjukumu, kas radās līdz ar neatkarības atgūšanu 20. gadsimta beigās. Runāt par žanra nāvi būtu pārspilēti, taču tā ilgotā renesanse vēl ilgi gaida.”⁵

Latvijas detektīvžanra ignorances ūdeni savirmojis 2022. gadā iznākušais Jurgā Liepnieka „Mans nabaga pirāts”, kas pat tika nominēts Latvijas Literatūras gada balvai. Tieši šis romāns, kuru var droši definēt par filozofisku detektīvomānu, radījis diskusiju feisbuka grupā „Grāmatu lasītāji lasītājiem”, kur vieni romānu slavē, citi nīcina, norādot vietu – prom pie paraliteratūras. Paraliteratūras skaidrojumu ir daudz, bet ja ļoti īsi – par paraliteratūru mēdz saukt literārus darbus, kuri neatbilst „augstās literatūras” vai tā saucamās elites literatūras priekšstatiem. Kādi ir šie kritēriji un priekšstati, kas tos nosaka, – te katram būs savs viedoklis, arī tiem, kas nelasa vispār vai nelasa detektīvus. Paraliteratūras termins ieviesies 20. gs. septiņdesmitajos gados Francijā tā sākotnēji dēvējot fantāzijas žanru, taču drīz šo terminu sāka lietot kā sinonīmu „masu literatūrai”. Termins nav plaši izplatīts, latviešu valodā lietots samērā reti, bet lietuviešu valodā gan ir izdota grāmata ar nosaukumu „Literatūra un paraliteratūra”.

Vai termins „paraliteratūra” ieviesies, rādis laiks. Šo rindu autore uzskata, ka galvenais kritērijs ir darba literārā kvalitāte. Izklaides žanrā top literāri augstvērtīgi, nozīmīgi darbi, savukārt klasiskais romāns mēģina

⁵Aivars Madrašs. No *MendelaDavidsona briljanti* līdz *Parādu piedzinēji*. <https://www.goethe.de/ins/lv/de/kul/sup/lit/21353427.html>

klūt komerciāli pievilcīgāks, koķetējot ar detektīvsižetiem. Umberto Eko romāns „Rozes vārds” ir sarakstīts vēsturiskā detektīva žanrā, taču galvenokārt tas ir dziļi intelektuāls darbs. Detektīvžanra kvalitatīvākajā daļā vērojama hibridizācija – tiek izjauktas žanru robežas, valda nenoteiktība un tiek dažādi eksperimentēti, sajaucas kultūras izpausmes (piemēram, elitārā kultūra ar masu kultūru). Autore piekrīt bieži izteiktajiem viedokļiem par to, ka postmodernisma literatūra nojaukusi robežas starp masu un elites literatūru, apvienojot tekstus vienotā kultūras paradigmā, globālā hipertekstā.

Viduslaikos elite bija tie cilvēki, kuri prata latīņu valodu, 20. gadsimtā tie, kuri prata vairākas valodas un deva priekšroku grāmatām cietos vākos, ne plaši pieejamajām kabatas formāta lubenītēm un detektīviņiem pēc Van Daina noteikumiem. Iespējams, ka elitārā kultūra kā subkultūra var pastāvēt vien tad, ja tai ir tās pretstats – masu kultūra, literatū-

rā, ja gribat, varat to saukt par paraliteratūru. Elitei var justies piederīgi tie, kas ir slaveni un ietekmīgi, prot vairākas valodas, kultūras produktu jomā lieto daudz vairāk nekā „tik-toku”. Taču elitārā kultūra vienatnē ir nolemta savdabīgai izolētībai, tai pastāv riski kļūt pārāk pašapmierinātai un nejutīgai pret jauniem atklājumiem.

To, kāds kopumā būs desmitgades „2020. - 2030.” devums detektīvžanrā, varēs vērtēt tikai ar laiku. Ņemot vērā aizvien augošo detektīvrakstnieku skaitu, ir skaidrs, ka piedāvājums būs kvantitatīvi iespaidīgs. Jautājums būs par kvalitāti. Postmodernajos tekstos elites raksturlielumus var reducēt uz masu lasīšanu, savukārt masu literatūrai, arī detektīvomānam ir pa spēkam realizēt tradicionāli augstajai literatūrai raksturīgās funkcijas. Cerēsim, ka spēsim atkārtot skandināvu pieredzi, pieaugot piedāvājumam izkristalizēties arī vērtīgie darbi, eļļa, kā vienmēr, nostāsies virs ūdens. □

Festivāla „Laipa” eksperti Atis Rozentāls, Dzintars Krūmiņš, Jana Herbsta, Ingvilda Strautmane, Jurgis Spulnieks kopā ar aktieriem Arnoldu Švarcenegeri un Džuliju Robertsu noslēguma Halovīna ballē.

Skat. Ata Rozentāla rakstu 59. lpp.

Dzejas detektīvi

Dzejoļu ciklu fragmenti no topošas grāmatas

Dzejnieki: Leons Jūlijs Strupītis, Sandra Ratniece, Alise Mētra, Elīna Smoļaka, Kristaps Vecgrāvis, Evelīna Mūrniece, Elīna Līce, Andris Zeibots, Kristiāna Šuksta, Artūrs Uškāns, Dainis Deigelis, Džonatans Melgalvis

Piebilde: Publikācijā nav iekļauti Alises Mētras, Elīnas Līces, Kristiānas Šukstas, Artūra Uškāna dzejojuma fragmenti, jo viņu „Dzejas detektīvu” teksti ir jau bijuši vai tiks publicēti citos medijos.

1. Leons Jūlijs Strupītis Izmisums

Slepkavību nevar piedot,
Varmākam jāmirst!
Un tad
Rodas cits stāsta ļaundaris.
Dzīve ir mozaīka.
Ja vien viss būtu tik vienkārši.

Un papīra gulbji turpina slīkt,
Viņu kliegzienus nesadzird.

* * *

Saruna,
Aizdomās turētais – prokurors.
Incidents, kas neprasa paskaidrojumus.
Bēgšana prom no paša
Tik nepārliecinoša.
Pagaidu drošības līdzeklis –
Aizliegums izbraukt no valsts.

2. Sandra Ratniece Valodas nāve

šorīt noticis noziegums
dzejolis atrasts miris
uz mutēs gulošs
bohēmiskās dvingas piesmārdušā salonā
pie kamīna

apkārt tam burtu peļķe
ap peļķi noslēgtā aplī nostājuši
vārdus zaudējuši dzejnieki
sērojot noliektām galvām

dzejnieki cenšas atpazīt savus
ap līķi smakot sākušos burtus
un klusē

ap dzejniekiem aplī bez izejas
krīt aizdomu ēna
ēnas starmeši pelēki gail
kā papīra loksnes kamīnā

manuskripti nedeg
tikai gruzdošas ogles saēd burtus
kā mājas sēne gulbaļķu paksi
kļūstot mēmi no bezvārdu
garaiņiem

bet

aizdomu ēnai aiz muguras uz papēžiem min
dzejoļa nāve
pakausī pūšot saltu dvašu
un
slepkavnieciski smīnot
noskata kārtējo upuri
[..]

*(Dzejojuma vidus daļu veido Izraksti no
nopratināšanas protokolliem (Nr. 1 – 5))*

Nobeiguma vietā

nāve nepaguva izvilkt no kreisās ribas nēzdodziņu
lai pieliktu pie žokļa kaula pirms riebuma krampjiem
dzejoļa nāvei no dzejnieku liecībām bija slikti
acu dobuļi satumstot pārsteigumā iepletās plati
nāve apvēma izkapti
apgriezās uz pēdas kaula
trīs reizītes nodziedāja gaiļa vietā
krietni pirms putnam dziedāt paredzētā
laika
tā jau mironi var piecelt!

piecēla jau ar
tad uzsēdās uz izkaptis kā ragana uz slotas kāta
aiztrauca gaismas ātrumā
vien sev tik zināmā tuvuma tālumā
*

pēc brīža viss nostājās savās vietās
it kā nāves fakta nemaz nebūtu bijis
dzejolis burtu lāmā vēl apdullis pieslējās sēdus
it kā pie sevis it kā no sevis it kā pats sevī
apmulsis murmina klusi
I fell asleep in the middle of summer
when the longest day is the shortest night
līgo!
before that I had stood singing
on the highest mountain
rotā!
I have slept long in the shelter
of the mother bear
aijā žūžū!
now I see outside the window
all around is white
kaladō kaladō!

stop!
what beautiful strange words
I'm confused
I don't understand...
trallalā ēēēēēēēēēēēēēēēē!
what is it LĪGO
what is it ROTĀ
what is it ŽŪŽŪ
what is it ēēē
ēēēē
Kaladō
ō ō
ō
ō

Toma Kaninska zīmēta emocijzīme.

4. Elīna Smoļaka Valodnieku vēstule

II
anglicismu dzīres
latvisku vārdu bēres
pelnus nekaisīs
atvadām jānotiek pienācīgi
pēc baznīcas likumiem

apkārt dedzinātāji
un katrs trīs saujas
cik nevainīgi
acis samiedzis valodnieks
smagā spītā
nevienu policista
tikai iesaistītās puses
bendētāji
jūs vēl redzēsīt
līcinieks teiks kapos
kriminālprocess notiks
valsts valodā
citādi meklējiet tulku
11. pants
kriminālprocesa likumā

pētniekus nedrīkst ignorēt
viņi panāks lietas ierosināšanu
pienāks tā diena
tad jūs redzēsīt
kriminālprocess notiks
valsts valodā
bez tulka
urnas birzīs driskās
šķembas varēs paturēt suvenīros
uzrakstus vairs salašīt nevarēs
nāks augšamcelšanās
pēc uzvaras tiesā

neaizrociet bedri
nosargājiet mirušo dvēseles
valodnieks lūdzas profesionāļus
parastos un neparastos mirstīgos

vēl notiks kaujas tiesā
izmeklēšanas noslēpumi
taps atklāti
nedaudz uzgaidiet
notiek tiesas sēde
taps rakstīts virs durvīm

sākumpunkts pārmaiņām
mēs paši

neaizrociet bedri
valodnieks lūdz
meklēt sabiedrotos
jāierosina lieta
jāveic izmeklēšana
un jārunā
L A T V I S K I

5. Kristaps Vecgrāvis Kāda dzejoļa stāsts

1
Kādu ziemas dienu,
Īsi pirms 14.00
Un kādu gabalu pirms
Iebraukšanas Rīgā no Berģu puses
(ģeoloģija tiek precizēta)
Atskanēja kļiedziens, itin kā
Kāds kādu mocītu dulli.
Un tālāk – koncentrēts,
Gluži rokās paņemams klusums.

Policisti kā cirkuļi lēni
Pārstaigā salnu nokosto pļavu,
Bākungunis no klusuma
Skrāpē nost ādu, lai tiktu pie miesas,
Bet notikums nedodas rokā,
Gluži kā guldīts nezināmā kapā,
Un nav neviena, ko saukt
Pie taisnās tiesas.

Guļ stingi dzejolis reiz dzīvais,
Tam pildspalva branga zvēro krūtīs,
Un atiedvesmotājs ņirdz tālē
Un izsmejošas lamas visiem sūta:

*Kas nu būs, kas nu būs,
Ja mani neatradīsiet jūs,
O, skaidrs, ka neatradīsiet,
O, skaidrs, ka tik muļķi dzīsiet.*

II
Operatīvie darbinieki –
Meklis un Acīgais –
Ar acīm kā maziem kausiem
Pārrok izbalējušo pļavu,
Ceļ tā kā velēnas augšup,
Trauš smilgas, cenšoties
Sagūt pierādījumus,
Apveļ sniega kukuržņus,
Prātā aprakstot notikuma vietu,
Kas lēnam nogrimst sātā dienas rietā.

Tukši pirkstu gali bez nekā,
Acis tukšas kā nedzīvi ikri,
Un dzejoli liek liķu maisā
Vīri klusi un garā stipri.

Nolīkst roka dzejolim,
Krīt iz brūces tur durtais
Un kā dzejas vārdus turpinot,
Un kā dzejas vārdus turpinot,
Lūpas kust, nāves burtās.

Lūkojiet pēc tā, ko nevar redzēt
Ne ar acīm un ne ar steigu,
Kad iepilināsiet manī dzīves sulu,
Es atklāšu, kā es beidzos.

6. Evelīna Mūrniece marts

* * *
topu par betona kubā
iespundētu
mazu melnu meiteni
raudu slauku asaras
slēpjos ciešu klusēju
reizēm dzīvoju heptektā
dienās šaudos
pa taisnēm caur punktiem
naktīs pierakstu koordinātas
sūtu savam rīta es
meklēju nākamo punktu
pret kuru atdurties

* * *
spīd nevis mēness bet
šaura klusuma piebļīveta
vēlēšanās nebūt

no rīta skatos spogulī
jautāju
kas slēpjas aiz šīs sejas
kas ir atspulgam otrpus
par ko es esmu kļūvis

vienalga
tu uzkāp kalnā vai ne
tu tik un tā esi niecība
pasaules priekšā
bilst marts sarunas beigās
pamet ar roku un aiziet
bet
mazā rūgtā meitene
izlien no akas un kļūst
par bīstamu sievieti

8.
Andris Zeibots
Nodedzinātā bibliotēka

1.
Notikums naktī

Naktī sirēnu spalgaļiem
asajiem ķīļiem un
starojuma kūļiem
traucās glābēju komandas –
ugunsdzēsēji, policija

liesmoja bibliotēka pilsētas centrā

dega grāmatas
lūza plaukti un dzirksteļoja vadi
iebruka griesti
viss pelnos

Izmeklētājs ieradās vairākas stundas vēlāk
kad Ugunsdzēsējs noņēmis ķiveri
apsēdies bija uz dzēsēju mašīnas kāpšļa
likās centrēties sevi
kā enerģijas tukšotajā un Atjaunotajā

ausīs dunēja kliegzieni
liesmu sprakšķi
dārdi kad nogāzās sija
un komandu saucieni
rīkojumi
kā negantā plūsmā ierauta izrādes parodija

„nekas spēki atgriezīsies” viņš domāja
„nogurums – tā tam jābūt
bet pāries šis tukšuma periods –
tā arī jābūt

tā noteikti jābūt”

te ir bijis daudz darba
visi glābēju dienestu vīri šķita kā pārnācēji
no kara lauka
pēc smagas ciņas...

„nelaimes gadījums?” uzrunāja tos Izmeklētājs
„varbūt bojāti vadi?
varbūt aizmirsta ieslēgta sildāmierīce?
vai jums ir versijas?”

ugunsdzēsēji apgalvoja:
logs plīsis ne jau karstuma ietekmē –
tajā iemests trauks
ar uzliesmojošo šķidrumu
trauksmes signalizācija nostrādāja

pirms uguns plosīšanās
kad apsargu dienests vēl bija ceļā
jo liesmas izpletās pārāk strauji

un apkvēpušajās sienās joprojām redzami
nospiedumi it kā mirušo lasītāju ēnas
viņu nav daudz
viņi nolikuši vienādās pozās it kā
tiem priekšā uz galdiem
būtu grāmatas

„vai tie būtu nejauši tēli,
ko izveido kvēpu nosēdumi?”

tad kādēļ tie tik līdzīgi te uz vienas
te citām sienām?

sagādīšanās?”

trauksmainām vīzijām pierimstot
Ugunsdzēsējs uzslējās kājās
un vēlreiz paraustīja plecus
viņa plaukstās un sejā
atspoguļojās Atjaunojušās dzīves ielogotais
nemitīgais
darbs

(vēlāk arī eksperti apstiprināja:
„launprātīgi aizdedzināta māja”)

tajā naktī garām aizgāja bezmiega mocīts
klīstošais Numurviens
viņš
iedomājās kā skanētu īpašo spēju dejum mūzika
kad darbojas naksnīgais varietē
kurā peldošiem
dūmi izcilību netraucē
un izklaidē didžejs
Aretē – visa sākējs
aicinātājs
būšanas labākais sludinātājs

drupas kūpēja
pilsēta dungoja ierastā ritmiskā dārdā
ugunsdzēsēji aizbrauca

Atjaunotājs palika dežurēt līdz dūmi stās kūpēt
viņš upurējās pienākuma vārdā
tā saskaņā ar dabas likumu jābūt

tā noteikti jābūt

6.

Izskaņas motīvs

„viss noziegums neirozes raisītas spēles
vien ārprāta solis bija”
– vēlāk domāja Izmeklētājs –
„kā pasaulē kļīstošas savvērestību teorijas
kas spēles un viltus cerību ērnotā
šausmu parādībā un fiziskā spēka
plosītā dabā
var sagraut pasaules ēku
ne tikai vienu vienīgu
nelaimes bibliotēku

ko es aizmirsu?
kādu nejaušu fantāziju...”

ēkas drupās
uz sienām tēloti kvēpos
lasītāju stāvi
pār grāmatām nolīkuši bija

kur radās tie iztēlē
nejaušu plankumu mākoņi
dūmu mutuļi pelēki melnie
un švīku dārza zari

varbūt tā tēlojās ugunsgreka noziegumā
noslepkavoto grāmatu
gari

11.

Dainis Deigelis

Maniakāla grēksūdze

no lietas materiāliem
psihoneiroloģiskā klīnikā vai šķīstītavā [..]

* * *

viņa eminenci atceros kopš savām kristībām
astoņu gadu vecumā rātņi tiku apliets
ar svēto ūdeni
gatavots tā kunga kareivja lomai
viņa iesirmie mati izstaroja visu svētumu
viņa pirksti visu grēcīgumu
kad tie slīdēja pār manu muguru
sakristejā kur bija tumšs un kluss
bērniņ nebaidies
Dievs tevi mīl
tas nebūs nekas slikts
tikai mammai nestāsti
tas būs mūsu noslēpums
starp tevi mani un to kungu
novēlc tagad bikses un pieliecies

teica elpa kas smirdēja pēc
Svētā vakarēdiena Kristus asinīm un miesas
tikai Dievs mums nekad nepievienojās
tāpat kā tajā naktī
kad es viņu sastapu vecu un klunkurējošu no baznīcas
un pakāru kokā kā atmirušu locekli
no draudzes un kopības
ar viņa paša biksēm
lai ko rakstītu vietējās avīzes
tas nebija nekāds sātanisms
viņš vienkārši neizpildīja solījumu
ka sastapšu Dievu
tikai krauklis nolaidās viens
tad vēl viens vēl un vēl
un knābāja viņa miesu
un iekšas
kā šī nesatikšanās knābā
mani vēl
un vēl
jo Dieva nav
elles gan
daudz

Slēdziens
Modiniet pacientu
Allhenedislove
Sapņus izrakstīt dzejoļos
Pirms krauklis sapnī ķērcis trešo reiz.

M-O-D-I-N-IE-T
DIEVS
BEIDZ

12.

Džonatans Melgalvis

Arhivista piezīmes

I Solis

atveries
mūsu roku pieliktajam spēkam atveries pirms mūsu acīm
atveries mūsu patiesīgajai balsij
mēs protam pasacīt *draugs*
mēs izrunājam šin vārdā šibolet
atveries kad raugāties tava plūduma acī
pakļauj savu plūdumu mums

mūsu seja ir granītā kalta
kreisajā acī iedegta guns
labajā zibeņo spēks
mēs esam pārākums
sen izšķautņoti žesti
mēs esam vairākums
un mūsu sejā aizkavētās saules kvēle

mēs esam cēlušies no jūras dzelmes
no sāja akmens klintīm melnā okeānā
no neiztaisītās un tukšās zemes
stingrā taisnība un nelokāmais gars
jūras mainījās ledāji pārgāja upēs un akmeņu krāvumi
kalnos
un krasti atsedzās un atkal grima
mēs palikām tie paši
mūsu asins plūst no dienvidiem uz ziemeļiem
no saules lēkta līdz rietam
pakļauj savu plūdumu mums
atveries mums

atveries pirms mūsu sejas
atveries
zem mūsu kājām

III Priekšvārds arhīva ierakstam

šais lappusēs kā herbārijā akmens lauskas stāv
bez kādas sistēmas
bez liela vienojoša raksta
bez stingrības kas piedienētu granītam

mēs grozījām šos akmeņus pret sauli pētījām to leņķus
mēs mērījām to difrakcijas ainas to absorbcijas spektrus
mēs tabulējām mainīgos līdz beidzās mērījumu klāsts
un konstantes
tā arī neatradās

kas toreiz bijām mēs kas raksta arhīvus?
mēs bijām tikai sermuliņi palsā zālē
tālu zvaigžņu atspulgi lauka gludajā virsmā
zvaigznāju haotiskais plūdums nepakļaujams
vizlas kristāli izklaidus bazalta masā
mēs atļāvāmies netēlot ka esam viens
ka esam asins stingrs spēks
ka esam nemainīgs

viņš bija vairākums
no kā un kam?
viņš bija izcēlies no jūras dzelmes
vai nepārvarams paisums?
vai drīzāk ūdenslāšu brāzmojums
kas atduras pret krastu?
no dienvidiem uz ziemeļiem
no saules lēkta līdz rietam turpināts māns

ja ir kāds viņam līdzīgs tam arī šķirsies klints
tas arī nonāks arhīvos kā brīdinoša bāka gaisma
līdz dzīvos tikai sermuliņi zālē

Baiba Eglīte

Mākslas zinātniece Baiba Magdalena Eglīte ilgus gadus mācījusi mākslas vēsturi J. Rozentāla Rīgas Mākslas skolā, Rīgas Dizaina un Mākslas vidusskolā un citās mākslas skolās. Lasa lekcijas par kultūras vēsturi, raksta recenzijas. Strādā Pasaules latviešu mākslas centrā Cēsīs.

APDRAUDĒTĀ SKAISTUMA BRUŅINIEKS.

APSTĀTIES UN IEDZIĻINĀTIES

Latviešu gleznotājs Paulis Postažs (1976)

Dzimis un audzis mākslinieku Lilitas un Pētera Postažu ģimenē, gleznotāja arodu un mākslas izglītību apguvis Jaņa Rozentāla Rīgas mākslas vidusskolā (1986-1993) un Latvijas Valsts Mākslas akadēmijas glezniecības nodaļā. Izstādēs kopā ar savu dzīves draugu, kādreizējo klases un studiju biedreni Lieni Baklāni sācis piedalīties jau studiju gados, kaut Latvijā aktīvu līdzdalību izstāžu dzīvē neņem. Un ne jau tādēļ, ka būtu glezniecībai metis mieru, bet gan tālab, ka strādā Eiropas prasīgajam pasūtītājam.

„Glezniecība ir mans maizes darbs. Ar to es pelnu naudu un uzturu ģimeni. Lielākā daļa pasūtītāju pērk meistarību un varēšanu. Par cik no mākslas dzīvoju, es nevaru visu darīt kā tik ienāk prātā, kaut gan garīgums nav jāizslēdz. Vai man žēl dot savus darbus projām? Nebūt nē. Darbiem ir jāiet pasaulē. Tur viņu istā vieta. Toties man ir jāuzglezno labāk nekā no manis gaida.” Tā man saka Paulis, tikko esmu pārkāpusi viņa mājas sliekšni.

Pauļa un Lienes īpatnējā māja, pašā jūras malā, priekšu ielokā saista ar īpašo daudzstāra formu, kurā gribas saskatīt noteiktu simboliku, savukārt viesošanās kopiespāids ir gluži rembrantisks, kā pie cilvēka, kura visa dzīve ir glezniecība. Glezniecība, kas dod visu. Darbu, dzīves jēgu, miera un harmonijas sajūtu, arī atalgojumu.

Visās iespējamās vietās uz mani raugās gleznas. Pabeigtas, puspabeigtas, projām sūtas, un arī tās, kuras nav un nekad nebūs projām dodamās. Atzīstos, ka ne visās to-

brīd spēju iedziļināties, īpaši dažos portretos, jo preti vērsās divaini attālinoša, skatītāju noraidoša izjūta. Arī pats mākslinieks, vispār jau runīgs, nebūt nesteidzās vārdos atklāties, kaut esam pazīstami jau 30 gadu un mana apciemojuma patiesais iemesls bija Pauļa lūgums uzrakstīt anotāciju viņa un Lienes darbu izstādei Valmieras mākslas muzejā, kaut topošās izstādes kontūras tobrīd vēl nebija iezīmētas. Un tā manā un telefona atmiņā iesēžas divi gludināmā dēļa „portreti”, divi Pauļa pašporteti ar veltījumu gleznotājam Jānim Pauļukam, *Mākslinieks un mūza* – pašironisks biblišķā „Adama un Ievas grēkā krišanas variants” ... un vēl, un vēl ... Nav viegls mans uzdevums, jo paliek sajūta, ka patiesībā tā īsti neiepazīnu ne pašu Pauli, ne viņa mākslu. Kā apliecinājums tam ir manis uzņemtais kadrs telefonā, kur Paulis aizstāties priekšā šķietami ikdienišķa sīzeta gleznei. Sieviete enerģiski aizvelk spoži baltu aizkaru ... bet fotogrāfijā redzams vien tumsas stūrītis ... un Lienes roka ... Visi Pauļa Postaža gleznu modeļi ir viņa ģimenei piederīgie. Un mākslinieks negrasās noliegt, ka savā darbā izmanto fotogrāfiju. Tas ir tikai starta punkts ceļā uz kompozīciju, kas ilgstoša gleznošanas procesa laikā, atmetot lieko, autoru aizved formas skaistuma un garīgas skaidrības meklējumos. Laikā izstieptais gleznošanas process sekmē iedziļināšanos absolūti visos glezniecības valodas elementos. Un cieši turēties pie vecmeistaru izkoptās glezniecības tehnoloģijas. Vārdu sakot, būt spītīgi konservatīvam, šķietami nedomernam ... O, jā! Spītīgs un gatavs ignorēt un pat pārkāpt jebkuru dogmu, tāds viņš ir kopš skolas gadiem. Un par reālisma tradicionālistu viņu arī nenosaukt. Bet kurā plauktiņā viņu ievietot? Tā īsti par manieristu arī negribas dēvēt, kaut vēlinās renesanses iespaidots Paulis jūtas kopš studiju gadiem.

Sieviete ar aizkaru pie manis atnāk vēlreiz. Atnāk, otro reizi apmeklējot Lienes un Pauļa darbu izstādi Valmierā. Atnāk, paliek un ierindojas to nedaudzo latviešu mākslinieku darbu vidū, kuri uzdrošinājās šodienas traģiskās īstenības priekšnojautas noformulēt vizuālās mākslas valodā.

Lielās melnās tumsas apņemtās pasaules eksistence tepat aiz tavas mājas loga ... Vai viņa atver vai aizver aizkaru? „Katrs var sa-
prast kā vēlas,” saka Paulis.

Paulis Postažs. *Mākslinieks un mūza*. Audekls / eļļa, 180 × 120 cm, 2015

Darbs *Logs* uzgleznots 2014. gadā ... bet man visu laiku jādodomā ne tikai par to, cik sadzīviski vienkārši, tehniski nevainojami vai tehnoloģiski pareizi tas paveikts, bet gan par sižetā ieausto. Par patiesības balto (loga rāmi, balto aizkaru) ar ko tiek ierobežots melnais. Tumsa, kas klauvē aiz loga ...

Dramatiski klusē melnie, pamestie un arī aizkarotie logi 2015. g. gleznotajā *Pilsētā*. Nezin kāpēc pielavās apdraudētības un zaudējuma sajūta ... Bet pelēkais koptonis tik skaists, tik dzīvs un runājošs ... Savukārt krītošās ēnas tik zaglīgi maigas un nevainīgas ... Un pēkšņi šķietami ikdienišķais iegūst īpašu simbolisku nozīmi! Bet 24. februāris tobrīd vēl nav sevi pieteicis.

Un ir milzīgas grūtības šodienas dramatisko notikumu kontekstā runāt par Pauļa Postaža glezniecību, kuru gribas raksturot kā aizstāvību apdraudētajam skaistumam. Aizstāvību pašas glezniecības un gleznošanas procesa skaistumam. Cilvēcisko attiecību, jo īpaši ģimenes attiecību skaistumam. Tīras formas un garīgas skaidrības skaistumam. Te Paulim ir vairāki padomdevēji. Renesanses koriķejs Pjero della Frančeska, kura svētīgo ietekmi jūt Pauļa kompozīciju tīrajā arhitektoniskā, īpaši pilsētas ainavu uzbūvē, (bet pavi-

sam tieši rimeikā Frederigo Montefeltres un Barbaras Sforcas kāzu portretam *Es un Liene* 2005. g.). Tas ir arī manierisma meistars Angelo Bronzino, kura padomu tuvināt reālās dabas formas ideālajām, atmetot detalizētu individualitāti, redz daudzos Pauļa Postaža kompozīciju tēlos, tāpat Žorža Latūra gaismas un tumsas kontrasta un 17. g.s. spāņu meistara Surbarana kluso dabu kompozīcijas principu atbalsis, bet pāri visam lielmeistara Borisa Bērziņa padomi, pirmkārt, jau attiecībā ar glezniecību kā dzīvesveidu.

Viņš stingri turas pie vecmeistaru eļļas glezniecības tehnoloģiskajiem principiem, strādājot lēni un pamatīgi. Darba procesā svarīgākās dzīves pamatpatiesību atziņas atnāk it kā pašas no sevis, un daudzkārtu lazējumos iemiesojas audeklā. Pavirši aplūkojot viņa darbus, uzreiz var arī nepamanīt. Skatītājam nākas iedziļināties glezniecības valodā paustajā, lai nonāktu līdz estētiskam gandarījumam un domas dziļumam. Paulis nav skaistuma slavinātājs. Viņš ir tā aizstāvis.

Mūsdienu nemiera un apdraudējuma laikā satraukums meklē atbildes uz katram cilvēkam svarīgiem jautājumiem. Un tas ir jautājums par vērtībām. Kas ir vērtības? Kur meklēt atbildes? Juridiskos dokumentos? Sakrālās grāmatās? Bet varbūt mākslas darbos? □

Festivāla „Laipa” dalībnieki, Sanfrancisko, 2023

Foto: Kristīne Tjarve

Atis Rozentāls

Atis Rozentāls (1971) ir laikraksta *Diena* Latvijas ziņu nodaļas redaktors, kurš 2013. gadā ieguvis maģistra grādu baltu filoloģijā teātra apakšprogrammā. Strādā vienlaikus gan kā sociālpolitikas žurnālists un apskatnieks, kurš piedalās Latvijas radio diskusiju raidījumā „Krustpunktā”, gan kā teātra kritiķis. Kopš maģistrantūras pabeigšanas piecas sezonas bijis Latvijas Teātra darbinieku savienības rīkotās Spēlmaņu nakts balvas žūrijas loceklis, šoruden uzsācis sesto sezonu žūrijā un ievēlēts par tās priekšsēdi. Vairākus gadus vērtē arī Latvijas amatiereteātrus, divas reizes bijis diasporas amatiereteātru festivāla „Laipa” eksperts.

LAIPA – UZ PRIEKŠU UN UZ AUGŠU

Katrs, kurš bijis Sanfrancisko, ir piedzīvojis braucienu vai kāpienu pa visai stāvām ielām. Diasporas amatiereteātru festivāls „Laipa”, kas šogad notika devīto reizi no 26. līdz 29. oktobrim Sanfrancisko Jaunā teātra gādībā, pāri okeānam tika rīkots pirmoreiz, un varam saskatīt zināmu simbolismu – arī šis pasākums ar katru gadu pakāpeniski virzās ne tikai uz priekšu, bet arī uz augšu, jūtami attīstoties.

Šī gada festivāla īpašais akcents bija trīs ekspertu vadītās meistarklases, kurās tikai divu dienu laikā, turklāt izrāžu starplaikos, tapa trīs versijas par Raiņa lugas „Spēlēju, dancoju” miroņu ainu. Ja meistarklases kā tādas nav nekas jauns „Laipā”, tad tāda veida kopdarbība, kas ved uz konkrētu rezultātu, kas ir publiski pieejams arī nofilmētā formātā, ir kas jauns. Atsauksmes liecina, ka amatiereteātru dalībniekiem šāda iespēja likās aizraujoša un vērtīga. Aktrise Jana Herbstā strādāja pēc Mihaila Čehova metodes, Jurgis Spulenieks strādāja imersīvā teātra estētikā, bet kustību režisors Dzintars Krūmiņš ar amatieriem sagatavoja kustību etīdi, izmantojot Anšā Rūtentāla kustību teātrī iegūtās prasmes. Trīs etižu emocionālā amplitūda bija ļoti plaša – no Pētera Vaska mūzikas ietekmēta dramatisma līdz jautram saucienam „Vīnu visiem!”, kas burtiski folklorizējās festivāla noslēguma vakarā, ko pasākuma rīkotāji īstenoja kā Halovīna karnevālu.

Sanfrancisko Jaunais teātris „Laipai” pirmoreiz pievienojās Reikjavikā 2019. gadā, bet pats festivāls pirmo reizi notika Lielbritānijā, Bredfordā, un tur atgriezīsies uz desmito festivālu 2024. gadā. Jāpiebilst, ka kopš daudzējādā ziņā zīmīgā Reikjavikas festivāla diasporas amatiereteātru kustībā ir notikuši ļoti aktīvi un neviennozīmīgi procesi – no vienas puses, amatiereteātru skaits burtiski lavīnveidīgi aug, no otras, ir izveidojušies divi centri, ap kuriem šie teātri pulcējas. Pasaules latviešu amatieru teātru savienība (PLATS) jau otro gadu rīko savu festivālu PLATS SOLIS, kas šogad notika Bergenā, un tajā uzaicinātie eksperti piešķir vietas un individuālās balvas. PLATS paspārnē notiek arī mazāki lokālie festivāli, kuros šāda visaptveroša izvērtēšana izpaliek. „Laipā”, kuras dalībnieku vidū ir vairāki teātri, kas no PLATS izstājās, princips atšķiras – izrādes tiek analizētas kopā ar konkrēto izrāžu veidotājiem, bet ne publiskā apspriešanā, un eksperti diplomus piešķir visiem, izceļot katra iestudējuma raksturīgākās iezīmes, bet labākās izrādes un aktīves vai aktiera titulu nosaka skatītāju balsojumā. Izrāžu analīzi Sanfrancisko festivālā veica šī raksta autors un Latvijas Radio kultūras programmu vadītāja Ingvilda Strautmane.

Jāatzīmē apbrīnojama darbs, ko „Laipas” sarīkošanai veica Sanfrancisko Jaunais teātris un latviešu kopiena, nodrošinot izrādes ar tehnisko atbalstu, organizējot dalībnieku ēdināšanu, pārvadāšanu no viesnīcas uz Latviesu namu un atpakaļ, kā arī piedāvājot ekskursiju programmu. Pašiem savs nams ir milzīga bagātība un priekšrocība, rīkojot šādus pasākumus, bet tas prasa arī daudzu cilvēku iesaistīšanos un rūpes. Par muzikālo noformējumu un latviskiem dančiem rūpējās postfolkloras kopa no Luksemburgas „Rudzurika”. Festivālu apmeklēja trīs pārstāves no Latvijas Nacionālā kultūras centra, iezīmējot arī diasporas teātru turpmākās iespējas piedalīties amatiereteātra procesos Latvijā.

Jāteic, ka izrāžu tematika un estētika bija tieši tikpat atšķirīga, kā to varam vērot amatiereteātru skatēs Latvijā. Skatītāju balvu kā labākā izrāde saņēma festivāla jaunpienācēji no Latvijas – Liezēres pagasta amatiereteātris „LiNaTe”. Līdz šim „Laipas” politika attiecībā uz Latvijas teātriem ir bijusi samērā konservatīva, pieļaujot vienīgi Birzgales amatiereteātra „Laipa” dalību, ar kuru festivāla rīkotājiem ir sadarbība jau kopš pašiem pirmsākumiem.

Taču „LiNaTe” šajā aprītē iekļuvusi, pateicoties vienam savam aktierim, kurš tagad spēlē Reikjavikas Latviešu teātrī. Debija, turklāt spēlējot neparocīgā laikā no rīta, izdevās veiksmīga gan tāpēc, ka izrāde ir kārtīgi iespēlēta, rādīta jau 20 reizes, gan tāpēc, ka režisore Dace Ādamsons ir spējusi noturēt vienotu aktieru ansambli pat tad, kad daži no tēlotājiem nomainījušies. Edvarda Vulfa lauku retro komēdija „Tapiņa atgriešana” tika spēlēta ar lielu patiku, izdomājot dažādas detaļas, piemēram, kad kalpone, līdzēdama saimniekam sasiet kaklasaiti, uzkāpj uz krēsla, jo ir maza auguma. Uzteicama ir arī režisores prasme nobalansēt starp nepieciešamo komismu un labu gaumi, ne mirkli aktieriem nekļūstot prastiem vai pārspīlēti ākstīgiem.

Savukārt skatītāju vērtējumā par labāko aktrisi tika atzīta Agnese Jēgere, kura pati kā režisore Stokholmas Atraktīvajā latviešu amatierteātrī „SALA” iestudējusi izrādi „Pārvērtības”, tās pamatā ir aktrises Līvas Ulmanes memuāri. Lai atzītu šo par oriģināldramaturģijas darbu, kā to prasa „Laipas” nolikums, mums, godīgi runājot, nākas piemiegt labo aci un kreiso aci, taču arī Latvijas profesionālo teātru „Spēlmaņu nakts” balvas konkursā kā latviešu dramaturģijas darbi bieži vien tiek iesniegtas lugas, kuru pamats ir ārzemju autoru radīts. Šī ir vienīgā „Laipas” izrāde, kas gadu iepriekš tika rādīta festivālā PLATS SOLIS Stokholmā, kur eksperti Agnesi Jēgeri titulēja par labāko aktrisi. Skatoties izrādi pēc gada, var tikai priecāties, kā tā ir atplaukusi. Ja pirmoreiz vēl varēja just, ka aktrisei nedaudz traucē tas, ka viņa ir arī režisore, kas atbild par izrādi kopumā, tad uz Sanfrancisko skatuves A. Jēgere parādīja cilvēciski piepildītu, līdz niansēm izprastu sievietes – aktrises tēlu ar teicamu humora izjūtu un pašironiju.

Tradicionālas komēdijas atslēgā režisore Ingrīda Induse Reikjavikas Latviešu teātrī iestudējusi Mārtiņa Zīverta viencēlienu *Divkauja*, pati atveidojot galveno sieviešu lomu. Nelielā anekdote par kundzi, kalponi un trim vīriešiem ir asprātīga, un jānovēl aktieriem tikai vēl vairāk iedzīvoties tēlos un sajūst baudu no spēlespriekā, jo pašlaik vēl jūtams zināms biklums. Tiesa, to ietekmējusi arī viena aktiera maiņa īsu brīdi pirms izbraukšanas uz „Laipu”. Tā ir vēl viena diasporas amatierteātra realitāte – izrādes bieži vien top burtiski pirms festivāla, kurā piedzi-

vo pirmizrādi, un savai mājas publikai to at-rāda vēlāk, bet aktieri var arī mainīties.

Ar pilnu pārlicību, iespējams, arī vēl papildinot izrādi ar pagaidām neiestudētiem fragmentiem, savu iestudējumu *Dāmas* pēc Justīnes Kļavas lugas var rādīt Bredfordas teātris „Saulespuķe” Gitas Robaldes vadībā. Režisore izvēlējusies sadzīviskās kaislības papildināt ar nedaudz atsvešinātu estētiku, ieviešot vēl vienu – mīma tēlu, kas ar kustību komentē darbību un atsevišķos brīžos gaismā izvelk nepieciešamos rekvizītus, piemēram, pistoli. Pagaidām teātris sagatavojis nepilnu lugas versiju, bet gribētos iedrošināt Saulespuķes savu iestudējumu izvērst sižetiski plašāk. Izrādei izdomāts vizuāli efektīgs sākums ar lukturīšiem tumsā.

Jau pieminētais Birzgaļes amatierteātris „Laipa” festivālam bija atsūtījis Kristiānas Štrāles-Dreikas lugas *Kā Ziemeļmeitas brauca pusi lūkoties* video versiju Ineses Pilānes režijā. To skatoties, kādā brīdī likās, ka rezultāts, iespējams, ir atšķirīgs no dramaturģes un varbūt pat režisores iecerēs. Proti, jautrais stāsts par bariņu sieviešu, kas sacenšas, lai kļūtu par viena vīrieša sievu, iegūst zināmā mērā skumjus vaibstus, ja padomājam pēc būtības – tik daudz vientuļu pusmūža sieviešu, kurām nekā cita nav, ko darīt, un vīrietis, kurš īsti nezina, ko pats grib, jo nemaz šo visu jezgu nav uzsācis. Ierakstītais izrādes variants stāstu parāda vairāk sižeta līmeni, taču to varētu pavērst arī dziļāk.

Vairāki diasporas teātri pievēršas latvietības būtībai jau pavisam nopietnos skatuves darbos. Vācijas Latviešu amatierteātris – studija „Eziši” uz festivālu atveda trīs talantīgu mākslinieču sadarbības projektu „Leģenda par latvieti. Ar dievu roku.” Režisore, viņa arī teksta autore un aktrise Laura Ritenberga-Kindere izveidojusi reizē patriotisku, tomēr visai ironisku tekstu par latviešiem, kas papildināts ar mākslinieces Andras Pūces smilšu animācijām, ko amatierteātros izmanto visai reti, kā arī Māras Vilcānes muzikālo piensumu ar latviešu spēka dziesmām. Izrādes beigās visi skatītāji tika iesaistīti apvienojošā rituālā.

Pavisam tuvu publikai savu izrādi bez īpašas izgaismošanas ar prožektoriem parādīja Sīrsnīgais Briseles Latviešu teātris. Režisore Andra Baltmane iestudējumu *Šodien* veidojusi pēc Friča Bārdas 1914. gadā sarakstītas lugas motīviem. Karš kā mūsdienu pasau-

les aktualitāte sasauca ar Pirmā pasaules kara šausmu noskaņām, ko apraksta Bārda. Iestudējums, pēc režisores teiktā, ir pavisam svaigs, to vēl var attīstīt inscenējuma virzienā, jo pašlaik tas vairāk iedarbojās uz klausītājiem kā lasījums.

„Dzīvu cilvēku nošāva” ir pirmais citāts, kas daudziem, kuri padomju laikā mācījušies Latvijas skolās, palicis atmiņā no Ernesta Birznieka-Upīša *Pelēkā akmens stāstiem*. Dina Kristīne Bitēna pēc šī krājuma motīviem Oslo Latviešu teātrī „O’LatTe” izveidojusi kompozīciju *Krustceļēs*, kurā pati atveido Akmens dvēseli, bet izrādi iestudējusi leva Melbārde, kura uzņēmusies arī vienu no emocionāli smagākajām lomām. Izrāde ir viena no ambiciozākajām šajā festivālā, jo apvieno oriģinālstāstu lasījumu ar parafrāzēm, kur darbība notiek mūsdienās. Iestudējums ir emocionāli smags, tas vairākus skatītājus saraudināja, kas pats par sevi nav nekas slikts, vienīgi nākotnē jādomā, lai sakāpinātās emocijas arī pašiem aktieriem

neklātu par nastu. Jāatzīmē komponista Atvara Sirmā iejūtīgā skaņu partitūra.

Festivālu noslēdza mājinieki – Sanfrancisko Jaunais teātris ar Raiņa *Zelta zirga* ļoti koncentrētu versiju angļu valodā Viļa Indes tulkojumā. Redzēt pazīstamu darbu svešvalodā reizēm ir ļoti svētīgi, tad uztvere saasinās uz saturu un neļauj palaist garām nozīmīgo. Māras Luisas un Karīnas Vasiļevskas-Dāsas versijā liela nozīme ir mākslinieces Lindas Treijas veidotajiem kostīmiem, kas atjautīgi ļauj Stikla kalna pakājē sapulcinātajiem ļaudīm zibenīgi pārvērsties par agresīvu kraukļu baru. Jaunu poētisku slodzi ieguvuši Baltais tēvs un Melnā māte – *Father of Light* un *Mother of Darkness*.

Sanfrancisko „Laipa” parādīja to milzīgo tēmu un režijas paņēmieni daudzveidību, ar kuru diasporas amatierteātri var pamatoti lepoties. Varam būt visai droši, ka uzsāktais ceļš tiks turpināts arī nākamajos festivālos. □

Festivāla „Laipa” ceļojošā kausa nodošana nākošajiem festivāla rīkotājiem – Bredfordas teātra trupai „Saulespuķe”. No kreisās: Karīna Vasiļevska-Dāsa, Māra Lewis, Gita Robalde

Foto: Dāvis Reinis

**Festivāls „Laipa”. Skaņu režisors Atvars Sirmāis un aktrise Dina Kristīne Bitēna
(Oslo latviešu teātris O’LaTTe)**

Foto: Inga Briķe

„TUMSA NAV ABSOLŪTA”

Jānis Elsbergs. *Bez variantiem*.
Aminori, 2023

Piecpadsmit gadus pēc dzejnieka un tulko-tāja Jāņa Elsberga ceturta dzejas krājuma *Panti* (2008, apgāds „Neputns”) joprojām secināms, ka šis darbs ir viena no nozīmīgākajām 21. gadsimta pirmās desmitgades latviešu dzejas grāmatām. Izdevums apkopo nepārejoši vērtīgu intīmo liriku – tai piederīga arī ikoniskā četrtrinde: „saproti mani kā gribi / gribi mani kā saproti / šodien grūti runāt / man ļoti dreb tavas rokas” (7. lpp.), kā arī citus mākslinieciski nozīmīgus dzejas darbus pārdomātā, veiksmīgā sakārtojumā. Vēsturiskā taisnīguma labad jāuzsver, ka krājuma izdošanas laikā grāmata būtu pelnījusi lielāku lasītāju auditorijas, īpaši kritiķu, novērtējumu.

Jaunākajā dzejas krājumā *Bez variantiem* autors pēcvārdā piesaka vērtētājiem, ka „grāmatiņai nav nekādas vienojošas mākslinieciskas vai stilistiskas koncepcijas” (97. lpp.), taču autora vaļsirdīgā atzišanās neatbrīvo pašu no atbildības un lasītāju neatbrīvo no gaidām. Ja koncepcijas vai programmas trūkums ir piedodams, tad mazāk veiksmīgi, ka šeit publicēti arī primitīvāki teksti, no kuriem krājuma kopums neiegūst.

Cik nepelnīti nenovērtēta savulaik bijusi autora iepriekšējā grāmata, tik polarizējošus viedokļus publiskajā telpā izpelnījies jaunākais izdevums, latviešu mūsdienu dzeja nūdien ir pelnījusi rezonansi. Krājuma dzejas cilvēks ir vīrietis, bet dzejā ietvertie pārdzīvojumi ir vispārcilvēciski – ar tiem iespējams identificēties ikvienam just spējīgam indivīdam. Nenoliedzami, grāmatā ir dzejoļi, kuriem var pārmest vienkāršotu vai vulgāru izteiksmi, taču tāpat ir dzejoļi, kuros šī vienkāršība un skaudrā brutalitāte ir ieguvums. Ikviens reiz ir juties kā bezdibeņa malā, kur tiešums ir vienīgā iespējamā valoda: „Mana eksistence ir plence. / Mētājas šur un tur. / Spēcīgā lietū pēdējo čināru kur.” (78. lpp.).

Dzejnieks, literatūras pētnieks Artis Ostups recenzijā „Vīrieša kailā pieredze” žurnālā *Do-*

muzīme (2023, Nr.5, 52. lpp.) krājumu raksturo kā poētiski noplicinātu un tādu, kas „vairāk uzrunās tos ļautiņus, kas no dzejas gaida tiešu vēstījumu par personīgām ciešanām”. Neattaisnojot poētisko novitāšu trūkumu šajā grāmatā, tomēr jābilst, ka kritiķa arogance pret lasītāju auditorijas vajadzībām ir nevietā – šī krājuma lasītāji, tāpat kā jebkura cita sabiedrības grupa, nav monolīta masa, kura lasa tikai konceptuālu dzeju vai sentimentālas vārsmas klasiskās atskaņās. Pat ja tā, vai vārsmu lasītāji ir mazāk cienījami? Tāpat jāpiebilst, ka lasītāju dzejas gaume ir mainīga, dažāda un, domājams, ka Jāņa Elsberga jaunākais krājums, pat ja izaicina skolota dzejas lasītāja poētisko vērtību kritērijus, joprojām apliecina dzejas vērtību arī tīrskanīgās rindās un kā grāmata iekļaujas respektējamu izdevumu kopā.

Krājuma ieguvumi ir jutekliskā nesamākslotība, emocionālā atkailinātība un dzīvīgā pašironija. Paradoksāli, ka otrā iezīme atsevišķos dzejoļos lasītājam varētu arī traucēt, bet nojaušams, ka reizē ir visai daudz lasītāju, kuri tiecas pēc tieši šāda dzejas teksta. Subjektīvi uzrunājoši ir arī melanoliski noskaņotie

Bez variantiem

JĀNIS ELSBERGS

dzejoļi kā: „kailums / pret rudeni / tāda cīņa / bez iemesla / ienākusies” (56. lpp.).

Krājuma trūkumi ir biežā prozaiski izplūdušī intonācija, jau pieminētā dzejas tēlu vienkāršotība, vietumis arī traucējošs atskaņu un leksiskais primitīvisms „ardievu, dzimtene, / es neesmu tavs dēls, / vien iereibis / un apsāpējies tēls.” (54. lpp.), „tas viss ir huiņa / simtreiz nodrāzts stāsts” (55. lpp.) u.c. Primitīvisma emocionālā motivācija, domājams, ir bezcerības un nihilisma izjūtā, destrukcijas valgos, kuros indivīds ir iekļuvis.

Interesanti, ka krājuma lasījumā valodas defekti dažkārt pāraug par efektiem, sasaucas ar eksistenciālas apātijas stāvokli, kurā iegrimis dzejas cilvēks: „... smilgas šūpojas / virs galvas / kur esmu nogūlies // skudras man preti // zeme griežas // tu esi // kur” (26. lpp.). Dzejas virstēma šeit ir zaudējums, individu atšķirtības asums izteikts fundamentālos laiktelpas lielumos: „jo tu vispār neesi šai pilsetā: plaša ir ģeogrāfiska, mentāla, hronoloģiska” (15. lpp.). Laiktelpas jēdzieni parādās arī krājuma izcilajā ciklā „Rūtiņas”.

Ciklā „Laime” autors ērces kodumu un inficēšanos veido kā mīlestības tēla klasisku (mīlestība – slimība) paralēli: „es tevi ļoti... / iekšējā balss nav apklusināma”, „un kopš tā laika es biju, esmu un vienmēr būšu / tā kukaiņa / ķerts” (39. lpp.). Rezumējums dzejoļa izskaņā ir romantiski fatāls: „Laime paliks manī visu mūžu. / nav zāļu, kas varētu iznīdēt to pavisam, / un nevajag. / dzīvošu es ar savu Laimi. / elpošu mierīgi, lēni šai pasaulē / to pašu gaisu, ko elpo tu” (42. lpp.).

Apsēstības un zaudētā prāta poētika ir šī krājuma caurviju motīvi, kas atgādina – zaudējums ir cilvēciska parādība, visdažādāko personību, sociālo līmeņu pārstāvju, visdažādāko likteņu realitāte. Ciešanas nav apkaunojums, bet pieredze, kurai ir vērtība, ko apzinās arī autors: „pret izmisumu nav zāļu // dzīvos tik nost” (53. lpp.).

Būtiski uzsvērt, ka šis krājums nav lasītāja pasīvs vērojums, kā dzejas indivīds pazūd emocionālā aizā. Gaisma ir klātesoša, un rūgto vībotņu tumšpelēkais labirints, ko krājuma vizualizācijā atainojusi māksliniece Anna Aizsilniece, ir izbrienams.

2011. un 2023. gada zīmīgajos dzejoļos „Uzruna” un „Lieldienu vēstule” indivīds sa-

runās ar Dievu ir zaudējis pašāvēību, bet nav zaudējis ticību: „lūdzu, pieredīgē to sīžetu, / lūdzu, nenoskīr gaismu no tumsas. / Man pēdējā laikā ir baigi grūti / tumsā bez gaismas.” (70. lpp.). To šis krājums atgādina arī mums – „tumsa nav absolūta” (28.lpp.), vienas dzīves laikā mēs varam krist, celties un piedzimt atkal no jauna. Mūsu pieredze – liecība, ka esam cilvēki un esam dzīvi, patiešums pret pieredzēto ir augstākā vērtība.

Agija Ābiķe-Kondrāte

„LIELĀS VĒSTURES” KAMPIENI, „MAZĀIS CILVĒKS” UN NEATBILDAMIE JAUTĀJUMI

Vija Laganovska. *Viltus saules*.
Zvaigzne ABC, 2022.

Vija Laganovska debitēja 2017. gadā ar dzejoļu krājumu *2 soli pirms Pleskavas divīzijas*. Sekoja īsprozas grāmata *Pirms un pēc* (2020), kas šeit pieminama galvenokārt tāpēc, ka romāna *Viltus saules* pamatā ir krājumā iekļautais tāda paša nosaukuma stāsts. Romāns ar stāstu krājumu, tāpat ar Vijas Laganovskas dzejoļiem saistīts arī citā ziņā – autores uzmanības centrā ir latviešu 20. gadsimta traģiskā vēsturiskā pieredze, tostarp arī norises, kas varbūt gan nav gluži nezināmas, tomēr palikušas ārpus plašākas lasītāju publikas redzesloka.

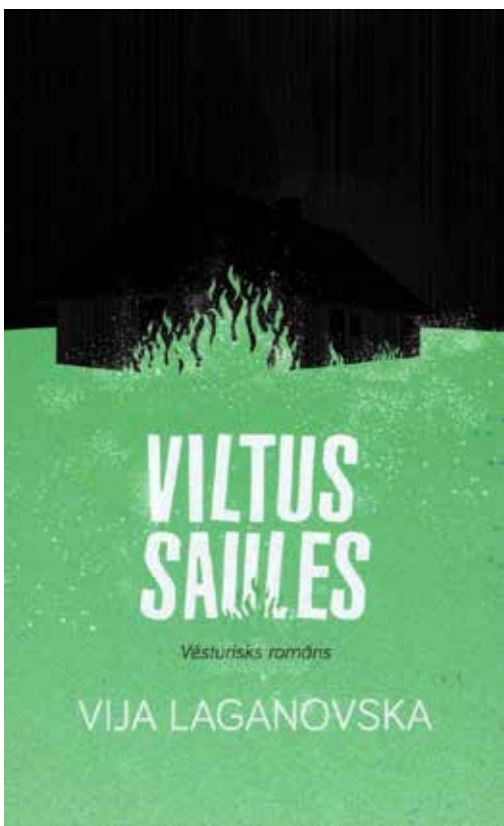
Taču visupirms – maza atkāpe relatīvi nesenā pagātnē. Pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados gan prozā, gan dzejā, gan arī citās mākslu sfērās aizvien vairāk aktualizējās „sakņu meklēšanas” (apspēlējot Alberta Bela nepretenciozo romāna *Saknes* (1981) virsrakstu) vai „dzimtas hroniku” tendence. Jo sevišķi „sakņu meklēšana” uzplauka de-

viņdesmitajos gados un divtūkstošo sākumā, vienlaikus zināmā mērā degradējoties. Tapa neskaitāmi romāni, triloģijas un pat tetraloģijas, taču pārsvarā šie teksti atgādināja vēsturiskus komiksus, lāgiem arī gigantiskās socreālistu „epopejas”, atšķirība vien tā, ka mainījās zīmes pie ideoloģiskajām klišejām, kas tika darīts ar pagalam primitīviem paņēmieniem – komunistus pārkvalificējot par īstentīgiem sātana kalpiem vai vismaz hroniskiem žūpām. Var uzjautrināties par šiem ar vārdu biežputru noklātajiem lappušu tūkstošiem, var kaut kādā mērā izturēties ar cieņu pret milzīgo darbu, kas ieguldīts to tapināšanā, galu galā – var atturīgi pavēstīt, ka, lai vai kā, tomēr šiem tekstiem piemīt „kultūrvēsturiska vērtība”, ko itin nemaz negrastos apšaubīt, – „stāstus par vēsturi” allaž ir interesanti lasīt kaut vai tajos iekļautās mazzināmās vai vienkārši aprakstītajam reģionam piemītošās vēsturiskās informācijas dēļ. Taču tai pašā laikā neganti produktīvie „sakņu meklētāji” un „dzimtas hroniku” rakstītāji būvēja un stiprināja kārtējo mitologēmu par latviešiem kā mūžīgajiem cietējiem, kas,

bēdīgi idēdami, kārpās vēstures purva rāvā un – atkarībā no aprakstītā laikposma – spēj dabūt pa muti gan baznīcā, gan partijas komitejā. Pārmēru bieži patiešām traģiskā vēstures pieredze tika pārtapināta banālā melodrāmā.

Uzreiz jāsaka, ka „Viltus saulēm” maz kopēja ar šiem „sakņu meklēšanas” tekstu blāķiem. Vispirmām kārtām par to jāpateicas romāna reti veiksmīgajai kompozīcijai. *Viltus saules* veidota kā atsevišķu fragmentu kolāža; darbības laiks – no 1915. līdz 2017. gadam. Nemītīgi noris pārlēcieni laikā un telpā, autore vēstījumu sāk Pirmā pasaules kara laikā, pēc tam uzreiz aizklīst līdz 20. gadsimta astoņdesmitajiem gadiem, pēcāk atgriežas atpakaļ; vietumis lasītājam, iespējams, uzreiz nekļūst skaidrs, kas īsti notiek, jo skaidrojošais kolāžas elements iznirs tikai romāna beigu galā. Tāpat mijas arī personāžu skatpunkti, kaut gan pārsvarā uzmanības centrā, kā jau šādas ievirzes tekstos parasts, ir vienas dzimtas stāsts – Līze, viņas meita Alma, mazmeita Ērika un ļauži, kas viņām visriņķi. Turklāt vismaz daļa no šiem kolāžas elementiem veidoti bezmaz kā „laikmeta koncentrāti”: tajos vēstīts par kādu varbūt „lielās vēstures” kontekstā it kā pilnīgi nenozīmīgu notikumu, taču tas ir pietiekami iespaidīgs, lai „mazās vēstures” norises parādītos kā emocionāli nospriegotas „lielās vēstures” epizodes.

Daži piemēri. Romāna sākumā 1915. gadā septiņgadīgā Līze, pārradusies no ganiem, sev par lielām šausmām atklāj, ka Auriķu mājās vairs nav neviena cilvēka. Izgaisuši ir visi. „Parasti Pēteris silēs saliek runkuļu lapas un palīdz māšai govīs piesiet, taču šoreiz kūti neviena nav. Sīles tukšas. Mājas ārdurvis vaļā. Līze skrien turp. Plīts auksta. Pusedienas nav gatavotas. Lielajā istabā bērnu gultiņas tukšas. Mazās Edes sedziņa mētājas uz grīdas.” Līze palikusi viena, un vienīgais, kas viņai atlicis, ir paglābties lielajā liepā, kurā viņa reizumis kāpa kopā ar brāli, raugoties, vai no Lielmuižas nenāk tēvs. Un viss, bet šis sižetiski vienkāršās, taču ārkārtīgi koncentrētās epizodes fonā rēgojas baisais vēstījums par to, ka 1915. gadā norisa lielākā tautas stāigāšana Latvijas vēsturē – iebrūkot vācu armijai Kurzemē, no mājām tika izdzīti vai labprātīgi devās bēgļu gaitās ap 700 000 ļaužu. „Lielās vēstures” dramatiskie notikumi projicējas Līzes mazajā pasaulē, turklāt viņa šos notikumus nav spējīga nedz novērtēt, nedz

mēr banālas un klaji moralizējošas refleksijas. (Vēl viena piebilde – Miķelis Strautmanis romānā nemitīgi tiek dēvēts par priesteri. Var jau būt, ka savulaik Kurzemes pusē tā bija pieņemts, bet man priesteru apzīmējums asociējas tikai un vienīgi ar katoļu mācītājiem, nevis luterāņu, tāpat īsti nesapratu par misēm luterāņu baznīcā, kuras noteikti esot jāapmeklē Jānim.) Toties reti veiksmīgas padevušās epizodes, kas vēsta par 1918.-1920. gadu norisēm – lai arī tās ir samērā konspektīvas, tomēr spoži atspoguļo to neprātīgo haosu, kad nemitīgi mainījās varas un katra no tām mēģināja apliecināt sevi ar kārtējo vardarbības eskalāciju (mācītājmuižu vispirms izlaupa krievi, pēc tam vācieši, bet pašu mācītāju apbrīnojamā vienprātībā liek aiz rēstēm gan vācieši, gan boļševiki). Šajās epizodēs izteiksmīgi nostrādā jau piesauktā autore rakstības maniere – „lielās pasaules” notikumu atbalss viena personāža biogrāfijā, kas vienlaikus raksturo gan šo personāžu, gan arī „lielās vēstures” ritumu.

Varētu teikt, ka romāns *Viltus saules* veidots pēc nu jau krietni aprobētiem paraugiem – tas ir mēģinājums koncentrēt latviešu nācijas 20. gadsimta lielā mērā traģisko pieredzi vienas dzimtas vēsturē. Ko piedzīvojusi viena dzimta, to var atvedināt uz visu nāciju. Taču šeit parādās jautājums – ja reiz šādu tekstu ir milzumdaudz, kāpēc rakstnieki, kuri turklāt piederīgi dažādām paaudzēm un kuru stilistika lāgiem ir radikāli atšķirīga, tik apbrīnojamā vienprātībā atkal un atkal atgriežas pie šī sižeta? Kāpēc atkal un atkal jāatgādina šis baisās traģēdijas? Tās ir nejausības vai kādas slēptas vēstures likumsakarības? Varbūt vienkārši mehāniski žokļi, kas samaluši paaudzi pēc paaudzes un no kuriem izvairīties izdevies vien retajam? Bet varbūt nāciju veido ļausti, kas bez liekas domāšanas vienkārši „dzīvo nost”, neko daudz neprātīgi nedz par visādām bezmaz metafiziskām jēgām un nerēķinoties ar savas (bez)darbības sekām? (Uz šādu interpretāciju vedina arī pašas autore romāna nosaukuma skaidrojums: „Vārdam ‘saule’ ir īpaša nozīme latviešu valodā. Saules kulta strāvājumi piepilda mūsu ikdienu, un vārdu savienojumu ‘sekot saulei’ varētu uzskatīt par sinonīmu vārdam ‘dzīvot’. Bet arī sekot viltus saulēm – tā ir pazīstama un laikmetīga parādība.”) Varbūt pie vainas ir „mazā cilvēka” nespēja pretoties „lielās vēstures” kampioniem un tomēr

mēģinājumi to darīt (ko labi ilustrē Jāņa biogrāfija, jo sevišķi Pirmā pasaules kara laikā pārdzīvotās šausmas līdz ar apziņu, ka „tas nav mans karš”)? Varbūt pasaule tiešām ir cietums, kurā cilvēks burtiski nosodīts dzīvot, nepārtraukti maldīties un veltīgi meklēt puslīdz pieņemamu izeju no strupceļu labirintiem? Saprotams, šie jautājumi visdrīzāk pieskaitāmi mūžīgo un neatbildamo jautājumu kategorijai, precīzāk, jebkura atbilde uz tiem var būt tikai daļēji pilnīga, taču tie pastāv. Un, ja reiz tie pastāv, tie darbojas kā reāls spēks, kas spēj ietekmēt mūsu esamību. Tieši par šiem jautājumiem vēsta romāns *Viltus saules*.

Guntis Berelis

Guntis Berelis ir literatūrkritiķis, literatūrzinātnieks, rakstnieks, daudzu grāmatu autors.

Foto: Dāvis Reinis

Festivāls „Laipa”. Sarunas par teātri Latvijas prezidentu uzraudzībā. Sanfrancisko Jaunā teātra aktieri Gints Danne, Uldis Stepe un Mārtiņš Zandbergs.

Skat. Ata Rozentāla rakstu 59. lpp.

„BEZGALĪGA ATGRIEŠANĀS”

Ilmārs Šlāpins. *never*. Neputns, 2023

Katram dzejas lasītājam ir krājumi, kuri iemanto personīgās klasikas statusu un kļūst par pārlaicīgu vērtību, kuru atkal un atkal pārlasīt, citēt un skandēt iemīļotākajos ekscerptos: „trauku lupata uz krūtīm / atgādina asinsriti / varbūt patiesībā esmu / tikai tas, ko domā citi?”. Apceres autorei viens no šādiem krājumiem ir 2007. gada izdevums *Karmabandha* (1/4 Satori), no kura nule citētais dzejolis, bet grāmata ir filozofa, tulkotāja, atdzejojāja, redaktora, publicista, Latvijas PEN aktīvista Ilmāra Šlāpina pirmais dzejoļu krājums. Pagājušā laika nogrieznis liek lūkoties subjektīvi – sešpadsmit gadu laikā iegūta izglītība, mainījušās darba vietas un amati, draugu un līdzgaitnieku loks, iegūta un zaudēta mīlestība, zaudēti un iegūti radniecīgie un gara tuvinieki. Mainījusies pasaule ar pandēmijas briesmām, Latvijas sabiedrības sašķeltību, valodā neietveramām kara šausmām un globālām, politiskām, sociālekonomiskām, vides un nācijas identitātes problēmām. Vareni, ka joprojām, visu šo sešpadsmit gadu laikā, savās domās atskatīju I. Šlāpina dzejoļus – manas dzīves lieciniekus.

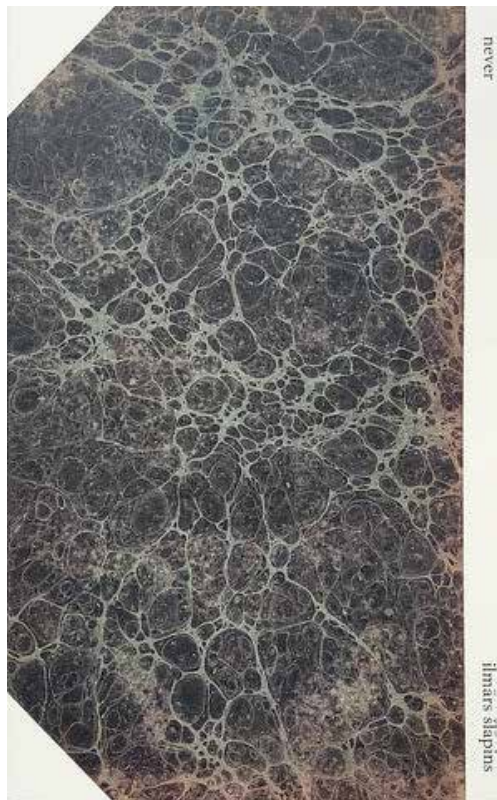
Mūžīgo vērtību motīvu asociatīvi turpina trešā, jaunākā dzejoļu krājuma *never* vizuālais ietvars dizaina autora Klāva Priedīša izpildījumā – arhīva sējumam līdzīgais marmora raksta vāks, kas patiesi ir kāda 1879. gada izdevuma fragments, glezni pārmiesojies. Grāmatas nosaukums latviskā interpretācijā skan kā brīdinājums (pirms atklāti dzejoļi pārņems rutīnā snaudošu lasītāju), savukārt angļu valodā „nekad” ir vienlīdz ietilpīga asociācija ar fatālu apliecinājumu, solījumu, zvērestu un arī ārpuslaika stāvokli. Otrā nozīme precīzi raksturo arī jaunākā krājuma dzejas filozofisko virsmotīvu un laiktelpu – vienmēr un nekad.

Jaunākajā krājumā, kurā apkopoti arī senāki dzejoļi, autora poētikai joprojām raksturīga eksistenciāla un filozofiska refleksi-

ja, un dzejas izteiksmei – pievilcīgs tiešums un atvērtība. Abos līdz šim izdotajos krājumos – jau pieminētajā *Karmabandhā* un 2019. gada krājumā *es nemāku, komatus* (Neputns) – dominē lakoniska pantu forma, bet jaunākajā krājumā pārsvars ir formāli un saturiski izvērsti, semantiski ietilpīgi dzejoļi. Krājuma redaktors literatūrkritiķis Raimonds Ķirķis grāmatas pieteikumā visai precīzi uzsveris, ka dzejoļiem ir „neierasti vērienīga izteiksmes forma”.

Novērots, ka mūsdienu literatūrkritikā liriskais „Es” ir novecojis dzejas analīzes jēdziens, taču Šlāpina dzejai tomēr gribas piedēvēt šī liriskā varoņa klātesamību. Viņš ir kā vieds lasītāja sarunu biedrs, reflektīvu vērojumu fiksētājs, domātājs, nodarbināts ar būtības, esības, nozīmes un pasaules sistēmas jautājumiem, gudrākais no visiem reālajiem un iedomu draugiem, neuzbāzīgs un reizē klātesošs lasītāja dzīvē, dažbrīd, iespējams, saprotošāks nekā tuvi radinieki vai ģimenes locekļi.

Krājuma fundamenti – dzejas dažādība un krājuma iekārtojuma, kā arī mākslinieciskās

kvalitātes konsekvence. No poētiskām impresijām līdz šļāpiniskām īsrindēm, no eksistenciāli izkoptas refleksijas līdz cilvēcīgai vienkāršībai, skaidrībai, klišeju apspēlei, realitātes pierakstam un pašidentitātes jautājumu dialogam: „Dzejnieks taču ir cilvēka stāvoklis / kurā ir grūti jautāt pēc dzejas cēloņa un nolūka” (9. lpp.). Dzejnieka un dzejoļu motīvs izpausts arī sociālās realitātes apstākļos un produktivitātes, tā saucamās „sevis labākās versijas” ironiskajā kultā: „dažiem izdodas arī dzejoļu rakstīšanu / padarīt par strukturālu nodarbi / reizi divos gados izdodot pa jaunam krājumam” (15. lpp.).

Viena no krājuma virstēmām ir indivīda un sistēmas, cikliskuma, struktūras, lineārā laika savstarpējās attiecības. Interesanti, ka autora dzejai piemīt labvēlīgs, terapeitisks raksturs – dzejoļos neizrunājāmie, smagie un neērtie realitātes elementi, stāvokļi un parādības nosaukti vārdā, atpazīti un apzināti. Lasītājam atgādina, ka viņš nav viens šajā šaubu un pretrunu pasaulē, personificētās un pārvērtētas nozīmes raizēs: „mēs bieži vien pārāk nopietni / uztveram savas spējas ietekmēt / apkārtējās vai personiskās pasaules notikumus / spējas, kas īstenībā ir tikai atšķirīgu uztveres procesu rezultāts” (..) // „tu pat nenojaut, ka simtiem un tūkstošiem / citu cilvēku savās mājās lasa pilnīgi citas avīzes / vai vispār – grāmatas un katrs tajās izlasa / kaut ko pavisam citu, kaut ko tādu / kam ar tevi nav ne vismazākā sakara” (34. lpp.).

Vairumā dzejoļu centrāli risinātas attiecības starp indivīdu un civilizāciju, kultūrvidi, valodas reprezentāciju un valodas filozofiju, sociālajiem konstruktiem. Autoram raksturīgs paņēmiens ir kultūras un valodas klišeju apspēle refrēnu formā. Tā piemēram, ciklā „kari un plūdi” dzejolī „tajā vakarā plaukstoša stārtapa ofisā” dzejoļu izskaņas ir pasaku beigu un Kristus piedzimšanas svētku apspēles frāzes: „un dzīvoja laimīgi līdz mūža galam / un bija ziema / un bija svētki / un bija cilvēkiem / labs prāts” (32. lpp.). Diviem no trim dzejoļa pantiem ir pasakas tipa sižets, bet trešajā noslēguma pantā ir mūsdienu realitātes fakti: „tajā vakarā Gazas sektorā / kāda māte ietina savu zīdaiņi / raupjā un netīrā vilnas vadmalā / noklātā sarecējušām, trešo nedēļu / neizmazgātām tēva asinīm / un tur, starp drupām un gruvešiem / viņa vēl ilgi pie loga sēdēja / tukšumā rau-

goties (..)” (33. lpp.), kas brutāli kontrastē ar „ilgi un laimīgi” un atgādina par idilles ilūziju, kurā pārtikusī un kara neskartā pasaules daļa dzīvo – „(..) mūsu pašapmāns, apziņa – tajā dreifējošs katamarāns / kas ar grūtībām tuvojas krastam (42. lpp.)

I. Šļāpina dzeja lasītājam piedāvā ne tikai pašrefleksiju, bet arī jauku ironiju, ļaujot ieraudzīt savu banāli rutinēto eksistenci un paradoksālu naivumu, kas mīt katrā no mums un ko, bēgot no realitātes, tiecamies kultivēt. Tā piemēram, dzejolī ar ievada refrēnu „pasaule, kādu mēs to iedomājamies”: „pasaule, kādu mēs to iedomājamies / nekad nepiepilda mūsu / ļaunatminīgās cerības / un iepriekš rūpīgi izdomātos / attaisnojumus tam / ko mēs patiesībā / esam gatavojušies / darīt un piepildīt (..) // pasaule, kādu mēs to iedomājamies / sagādā rūpes, izprašņā un iedziļinās / tā pieprasa, lai mēs rīkotos tā / un ne citādi, riebīgā pasaule / ko mēs esam tai nodarījuši / kāpēc mēs nevaram dzīvot / kā gribam?” (45. – 46. lpp.).

Ciklā „ikonas un mitologēmas” lasāmas īsrindes no vidējā latvieša (tēls no šī autora cita žanra hitu izdevuma *Anekdotēs par vidējo latvieti un Raini* (2007)) jeb vienkāršā cilvēka / vidējā dzejnieka pasaules mijiedarbē ar sistēmu, „britu zinātnieku” (otrs iecienīts tēls I. Šļāpina anekdotēs) atklājumiem un mūžīgajām, dažāda veida un līmeņa dzīves bilancēm: „plus minus / nerēķinot pārmaksas un piemaksas / soda naudas un nodevas valūtas maiņas / 531 930,04 – tieši tik daudz nodokļu / viņš bija samaksājis valstij / visas savas dzīves laikā / ejot pensijā viņš to / uztetovēs uz rokas – 531 930,04” (51. lpp.). Autora veidotā ironija ir demokrātiska, īsrindes nepagēr no lasītāja nemītu intelektuālu sasprindzinājumu un nerada sardonisku pēcgāršu, bet ļauj pasmaidīt godīgās, nemoralizējošās ainiņās: „neesmu mulķīgā saule no rītiem / kas traucē pēc izklaidēm gulēt / un sapņot par tevi / pasaule gaišā un priecīgā / kurā uz darbu nav jāiet / un viss taču pienākas / pienests uz sudraba / paplātes klāt” (63. lpp.).

Ciklā „dažādas domas” priekšmetiskās pasaules klusās dabas mijas ar esamības aīnavām, juteklisku sajūtu uzplaiksnījumiem un tādām kodola atziņām kā „tas, ko es redzu, ir laiks / tas, ko es redzu, vienmēr

ir cits”, „skatiens ir vissvarīgākais / dzīvais instruments” (79. lpp.) un citiem fragmentiem, kuri skan kā cerīgi esības lozungi.

Rindu ritmizācija un veiklā atskaņotība, sa-protams, vislabāk izjūtama krājuma pilnā dzejoļu lasījumā, bet arī atsevišķi fragmen-ti vien ievēl katra dzejoļa dinamikā: „gribētos aizmukt / uzlēkt uz vieglas un modernas / domas kā skūtera, kuru kāds atstājis / ceļ-malā pusziļus / drāzties pret rītu, uz sau-li un brokastīm / domāt skaidri un precīzi / secīgi sakārtot premissas, slēdzienus / dažā-dus drošus un zināmus jēdzienus / iesniegt atskaites, nodokļu pārskatus / izdzēst no at-miņas nākotnes plānus / formatēt cietņus un restartēt sistēmu / visu pārējo makulatūrā un lūžņos / tu jau zini, kā ir ar tām domām / ne-sakārtosi, ilgi vēl pūžņos” (90. lpp.).

2023. gads Latvijas dzejā līdz šim bijis it vē-līgs veiksmīgiem izdevumiem, un *never* sub-jektīvi vērtējams ne tikai kā autora spēcīgā-kais dzejas krājums, bet arī viena no šī gada kvalitatīvākajām latviešu oriģināldzejas grā-matām.

Krājuma noslēguma dzejolī lasītāju uzrunā Buda, kurš atgādina, ka ciešanas ir kā viļņo-šanās, tā ir esamības pamatā, kā bezgalīga atgriešanās. Ja pasaule viļņojas, tā turpina eksistēt. Krājuma lasījuma pieredze parāda, ka arī poētikas meistarībā ir sava veida bez-galīga atgriešanās, tikai vēl labāka un neti-cami skaista.

Agija Ābiķe-Kondrāte

Agija Ābiķe-Kondrāte ir filoloģijas maģistre, strādā valsts pārvaldē. Recenzijas dažādiem laikrakstiem un portāliem raksta kopš 2015. gada. Interesu lokā ir dažādu laika periodu latviešu dzeja, vizuālās mākslas norises.

NIANSĒTI VIJUMI NEGRIBĒTĀ REŽĢĪ

Jānis Grants. *Luijs ar grabarku*.
Stāsts stāstos. Literatūras kombains,
2022., 132 lpp. Aldas Barones, Ievas
Kolmanes, Sergeja Moreino, Danielas
Rihteres tulkojums no krievu valodas

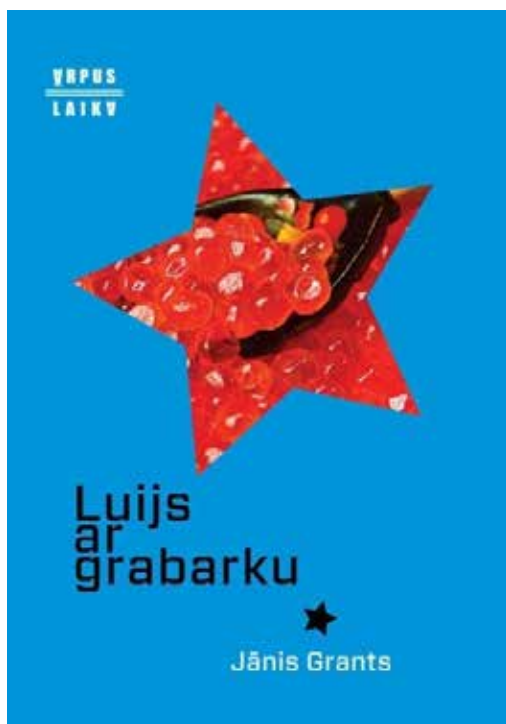
– *Dzeja – tā ir patiesība.*

– *Dzeja, Luis, ir dzejas sacerētāja patiesība. Sa-ce-rē-tā-ja. Dzeja ir – sacerētā patiesība. Tava. Patiesība – nav plaknes figūra, bet... zini, kaut kāda telpiska. Noslīpēts akmens, ja tu tā vēlies. Jel raksti par jebkuru no šķautnēm, izņemot tavas jucekļīgās attiecības ar reālo komunismu.*

Stāsts „Pasietība”, 85. lpp.

Sarkana piecstaru zvaigzne uz koši zila fona raisa ne tās patīkamākās asociācijas, īpaši pašlaik. Pietuvinot – sarkanajā zvaigznē kāds grābj sarkanus ikrus ar tautiskā stilā izrakstītu karoti, un asociācijas neatkarīgi no tā, vai garšo vai negaršo ikri, aizceļo laika di-mensijā, ielaužas padomju telpā, kādu lasī-tāju varbūt pat tracina, aizskar, atgrūž. Mel-nā zvaigznīte starp darba nosaukumu un autora vārdu saskan ar sērijas „Ārpus laika” māksliniecisko ieceri, taču vienlaikus pieklusina asās krāsas, noēno spilgtumu un acina lasīt tekstus, skaidrojumu meklēt tajos, nevis peldēt savos priekšstatos.

Jānis Grants – Sibīrijas latviešu pēctecis, vēs-turnieks, sakarnieks, kuģinieks, dzejnieks, prozaīkis, esejists, televīzijas žurnālists, antoloģiju sakārtotājs, viens no Urālas apkai-mes literāro procesu organizatoriem, lite-rāro balvu laureāts. Pēc izsūtījuma ģimene no Sibīrijas neatgriezās, Jānis Grants dzimis (1968) Vladivostokā, dzīvo Čeljabinskā, mi-litārās rūpniecības pilsētā un Kontinentālās hokeja līgas kluba „Traktor” mājvietā, kas arī ir galvenā faktiskā notikuma vieta. Arī pats notikums – vien plīks (labi, protams, politi-ski apžūžots, literatūrā pēdas atstājis – par to visu skatīt grāmatas pielikumus un komentā-

rus) fakts: 1932. gada 31. jūlijā starptautiska rakstnieku grupa braucienā pa Urālu pilsētām apmeklēja Čeljabinsku. Starp literātiem ir arī franču rakstnieks, dzejnieks Luijs Aragons ar sievu rakstnieci Elzu Triolē. (Čeljabinskas traktoru rūpnīca tolaik ir PSRS un ASV sadarbības projekts, kura īstenošanā iesaistās arī vairākas citas pasaules valstis un netiek tau-pīts nekas un neviens.)

Tad sākas autora interpretācija, kas šīs vienas dienas aprakstu izvērš plašā āderu tīklā, un lasītājs piekļūst ne tikai laikam un telpai, bet cilvēka dzīvei visā emociju un notikumu plūsmā, kurā ieraugām gan sīkas, sākotnēji it kā nenozīmīgas detaļas un sīkdetaļu ķēdes, kas, pamazām savijoties, nostiprina laika un telpas pamatu vai vismaz režģi, gan ikdienišķas, dramatiskas un traģiskas situācijas, kas cilvēka uztverē un emocijās var ierakstīties pavisam ar citu, pat pretējo, nozīmi un izjūtu, gan filozofiskas pārdomas un vispārinājumus, kas palīdz attālināties no konkrētā un kā ar Dzērvjameitas tēva darinātajiem spārniem pacelties pāri ikdienībai. Silts cilvēcīgums un pielūgsmē, cieņas un pašcieņas apliecinājums, asa satīra un pat grotes-

ka tā sastīgojuši, ka lasot brīžiem nav pat pamānāms, kad jau atjēdzies pavisam citā realitātē, laikā vai noskaņā. Un, ja gribas uzziņāt, kāds ir tālaika čeljabinskietis, piemēram, Puhovs vai Nikonovs, vai kāds cits, tad mozaīkas gabaliņi katra varoņa portretam atrodami un salasāmi, laipojot pa autora izveidoto režģi, tā stīgām un atzarojumiem.

Garstāstu caurvij krievu nacionālo iezīmju, paradumu, priekšmetu, pirmspadomju reāliju, pareizticības un mitoloģijas aspektu, konkrētu Čeljabinskas vietu, objektu, valodas tēlojums (drīzāk ieaudums). Runājot un domājot par padomisko telpu stāsta kontekstā, jāatceras, ka tēlotie ir 20. gadsimta 30. gadi – laiks, kad Latvija bija neatkarīga valsts, nevis Padomju Savienības sastāvdaļa, tomēr daudz kas būs pazīstams kā precīzi padomiski 40.-80. gadu marķieri, piemēram, čekas un čekistu darbība, 1. maija demonstrācija, šņabja dzeršana, brīvprātīgas, taču realitātē piespiedu talkas (betona vakari), dzīve barakās (būtībā kopmītnēs) u.c. Aragona un citu rakstnieku uzstāšanās Kultūras pilī vietējiem ir kā kārtējā parāde: obligātā kārtā izrādīt interesi par visu, ko padomju vara rīko un atzīst par pareizu, atrādīt sevi un apskatīt citus, nedomājot par pasākuma būtību, jo padomijā „laiks paiet tik, cik paiet” (viens no stāstiem nosaukums).

Pasākumā saplūst viss stāsta personāžs, dažas no personām lasītājs jau paguvis iepazīt tuvāk. Un te arī svarīgs fiziskais laiks – 20. gadsimta 30. gadi, jo tālaika cilvēki piedzīvojuši gadsimtu mijas un jaunā gadsimta sākuma notikumus, piemēram: „Tulkam ir 50. Universitāti beidza cara laikā, stažējās Parīzē. Skaitās pie neuzticamajiem un ir orgānos – vai nu pie ziņotājiem, vai nu arī zemākajos rangos. Kā tas iespējams? Bet – ir iespējams.” (16. lpp.) Uz Kultūras pili pirmceltņiekus pavada Žulka – vienacaina blusaina melna kucīte, kurai veltīts vesels stāsts stāstā un kura iemieso un simbolizē gan ilgas pēc mātišķuma un pasargātības, gan gandrīz vai mistisku notikuma pabeigtību, savā ziņā nāvi, pēc kā paliek tikai nostāsti un minējumi. Šķiet, ka nu viss tiešām saviesies, noskaidrosies, atrisināsies, taču autors no šī mezgļpunkta, skatot viesu runām un dzejoļiem, vij jaunus atzarus, laika režģus, starp kuriem visnežēlīgākais tālaika varoņu siets izrādās Otrais pasaules karš, no padomijas

skatpunkta – Lielais Tēvijas karš, savukārt gluži neizbēgamais – nāve, kurā likumsakarīgi ieplūst ikviens ar visu piedzīvoto vai tikai paša (vai autora) iztēloti. Un pat nāve no katra skatpunkta izskatās citādi.

Atbraucēji rakstnieki savā ziņā ir svešie (taču ne vienīgie svešā kategorijas atspoguļotāji): viņi Čeljabinskai un tās iedzīvotājiem piemēra reālas lietas, ikdienišķus priekšstatus (Elzas lietas, kas paliek it kā karājamies gaisā, jo lasot neuzzinām, vai tās nozagtas vai pazudušas) un savas domas, idejas, atziņas; viens piemērs (tie tik grūti izraujami no konteksta): „Elza saka [Aragonom, kurš patiesībā pat neklausās – S.D.]: Es zinu, kas tevi mulsina. Tribīne tevi mulsina. Ne jau ka cilvēki pliki, ka badā, bet – tribīne. Cilvēki te ir tādi, ka vari mielot acis. Ceļ jaunu dzīvi. Tic. Un caur to viņu ticību arī pats sāc ticēt. Gluži ticēt nesāc, bet kaut kāda sērģa pielīp. Vai tomēr – sāc gan ticēt. It kā tev tas vīruss būtu iepotēts. Acis viņiem mirdz. Muskuļi spēlēties spēlējas. Sviedrus lējuši aumaļām. Ar visu tiks galā. Bet tā tribīne... Jauc galvu. Norāda uz sazin kādu slēptu jēgu. Vai – nemaz ne uz slēptu. Tur cilvēki stumj rateljus. Grabarkas. Ceļ komunismu. Bet augšā, tribīnē – celtniecības vērotāji. Un nebūs jau tā, ka vienkārši pastāvēs un aizies. Viņi te ir galvenie. Galvenie uz sveša rēķina. Kaut kāda faraonu laiku kārtība. Un visur okšķeri ar gariem deguniem un meln...” (Stāsts „Pomādelaka”, 39.-40. lpp.) Un Aragons, biedriski saukts par Ragonu, īsti iejuties tikai tad, kad sadzēries, pārlaidis nakti neizģērbies uz grīdas: „Krievu valodu tev [Aragonom – S. D.] iemācīja tikai viena mielasta laikā. Apsveicu. Tas ir panākums. Tagad tu zini, kā būs „paldies”, „mīlestība”, „uz redzēšanos”, „dzimtene”, un vēl bez akcenta izrunā dažus sliktos vārdus.” (Stāsts „Pasiētība”, 81. lpp.)

Grāmatā rodamas atziņas arī par manipulāciju, saukļiem, patiesību un puspatiesību, marionetēm, dzeju u. c. pārlaicīgām kategorijām.

Autors kolorīti un kodolīgi veido stāsta tēlus, psiholoģiski precīzi varoņus raksturo iekšējie monologi, to atkārtojumi, attīstība, sabalsojums ar reālo vidi un ārējām darbībām; viens no spilgtākajiem piemēriem, kas labi izprotams visiem padomju laikus piedzīvojušajiem, rodams stāstā „Jevņevičs no orķes-

tra” (24., 25. lpp.). Izsekojot atsevišķiem vījumiem, veidojas vairāki sieviešu un vīriešu attiecību stāsti. Regulētajā, izteikti fiziskajā vidē ievijas poētiski smeldzīgais Dzērvjameitas stāsts, kurā ir daždažādi reāli, iztēloti, muzikāli, erotiski utt. akcenti un kuram iedalīta noslēdzošā loma pavisam citā laikposmā, 1982. gada 14. decembrī.

Stāstā atrodami izteiksmīgi stila paņēmieni un nianse (piemēram, laika plūduma attēlojums stāstā „Mišina bez vārda”), valodas priekš un pērlis, kur noteikti ir liels tulkošanas nopelns. Laiktelpā, stāstā, lasītāja izpratnē loģiski un pašsaprotami ierakstās „grabarka”, „pirmceltnieki”, „inorss”, „savaine”, „temperatūrot”, „atdvēseļoties”, „fizijs”, „trīsdienu nāve” u.c. vārdi, vārdu savienojumi. Varoņus uz kādu vietu „aiznes zeme”, Stjopu „novēro istaba”, čekists „kā ledlauzis”, „darāmais grūstās”, domas „čekista galvā dzirksteļo”, Nikonovs melno vērmes sakni salīdzina ar savu sirdi, Dzērvjameitas „kājas atdvēseļojās no zemes”.

Autora izspēlētais stāsts – reālā notikuma (fakta) literārā jeb iedomu versija – grodi iegulst apgāda „Literatūras kombains” jaunajā oriģinālliteratūras un tulkojumu grāmatu sērijā „Ārpus laika”, kurā, kā vēsta izdevēji, „tiks publicēti īpatnēji, intelektuāli jeb tā saucamie citādie teksti – savpata radošā pulsa apliecinājums, kas skan ārpus ierastajam laika koordinātēm, gluži kā no citpasaules saņemts signāls”. Likumsakarīgi, tomēr paradoksāli – šķiet, tieši laiks ir stāsta galvenā dimensija.

Izdevuma vērtību noteikti celtu pareizajās vietās saganītas pieturzīmes, īpaši tiešās runas un iekavu rakstībā, un izvairīšanās no tādām, cerams, negribīgiem vārdiem un vārdu savienojumiem kā „konjuktūra”, „kaut kas pietrūkst” un dažiem citiem.

Iesaku izlasīt un savus sakaitētos priekšstatus, varbūt pat nepatiku, atdzesēt niansētā stāsta plūdu.

Sanita Dāboliņa

Sanita Dāboliņa (1970) ir filoloģijas maģistre, tekstu redaktore un korektore, sakārto un izdod grāmatas, rīko literārus pasākumus, raksta par valodu „Facebook” lappusē „Valoda ir kā upe”.

TRAUMU ANATOMIJA

Kristīne Ulberga. *Zem kupola*.
Rīga: Dienas Grāmata, 2023

Kristīne Ulberga latviešu lasītājam nav sveša, līdz šim sarakstījusi deviņas grāmatas (ieskaitot *Zem kupola*), 2013. gadā ieguvusi Latvijas Literatūras gada balvu, savukārt 2017. gadā par sēriju „Mēs. Latvija, XX gadsimts” izdoto romānu *Tur* Ulberga saņēma Dienas Gada balvu kultūrā un AKKA/LAA Autora balvu, bet grāmata bērniem *Kas mammai somā?* atkal tiek godināta ar Literatūras balvu 2023. gadā. Šķiet, tas atstāj aizplānā jautājumus par Ulbergas stāstītājas talantu, un nenoliedzami Ulbergas daiļrades kontekstā *Zem kupola* ir jauns, vērā ņemams autoras radošo spēju apliecinājums. Protams, latviešu mūsdienu literatūrā tēma par mātes un meitas attiecībām nav jaunums, šeit jāpieņem, piemēram, Noras Ikstenas *Mātes piens* (2015), kas, šķiet, aizsāk šo tēmu, bet Ulberga savā romānā to eskalē līdz šim nerakstu-

rīgā veidā, radot prozas darbu, kas gan aizrauj, gan biedē.

Un, lai gan romāna nosaukums ir mazliet maldinošs, radot sasauces ar amerikāņu fantastikas rakstnieka Stīvena Kinga 2009. gadā izdotā tāda paša nosaukuma romānu (*Under the Dome*), kas latviešu valodā plašāk pazīstams pēc televīzijas seriāla, ko demonstrēja viens no vadošajiem izklaides kanāliem, Ulberga savā romānā runā pavisam par citām lietām, kas savā realitātes tvērumā ir daudz biedējošākas, skarbākas un – pats galvenais – nesola un nepiedāvā laimīgās beigas. Uzreiz var atzīt, ka šis laikam ir pats drūmākais romāns Ulbergas līdz šim sarakstīto darbu kontekstā, un, kaut gan autore noslēdz ar cerības piedāvājumu pašā pēdējā frāzē „Bet sāpes nav mūžīgas, un pēc tam iestājas miers” (221. lpp.), nemīlestības un sāpju anatomijai lasītājam ir jātiek cauri visās romāna lappusēs.

Romāna nosaukuma izvēle kļūst skaidra ātri – cirkā zem kupola uz virves ir dejojusi stāstītājas vecāmāte, kas aizbēgusi no bezcerīgas dzīves līdzī cirka vagonam; šis elements ir kļuvis par romāna vienu no atslēgvārdiem – visas tā varones un arī nedaudzie varoņi būtībā it kā virzās pa virvi no vienas kupola puses uz otru, nezinot, vai un kad kritīs.

Uzreiz gan jāatzīst arī tas, ka Ulbergas romāns ir raiti lasāms, ar to domājot faktu, ka tas vismaz recenzijas autoram šķita aizraujošs, to nav iespējams nolikt malā līdzīgi kā ar fiziskām sāpēm – ja sāp, tad lai sāp un izsāp, pēc tam iestājoties atslābumam. Lai gan atsevišķos gadījumos, lasot šo grāmatu, kļūst sarežģīti izsekot līdzī visiem notikumiem dažādos laika momentos starp pagātīni un tagadni, tās valoda, jo sevišķi meistarīgi veidotie dialogi, aizrauj.

Šķiet, ka šo romānu visprecīzāk raksturo asa, nesaudzīga detalizācija gan notikumu, gan valodas formā, ar ķirurga precizitāti slāni pēc slāņa atklātas attiecības, naidis, dusmas, sagraujot jebkādas ilūzijas par laimīgo bērību, par skaisto bērības vidi, par cilvēku attiecībām, kur pamatā ir nespēja uz tuvību.

Romāna centrā ir mātes un meitas attiecības, faktiski romāns ir par sievietes attiecībām ar citām savas dzimtas sievietēm – māti, vecmāti, vai precīzāk pat jāsaka šo

attiecību neesamību vai esamību laikmeta sociālās vides kontekstā. Viena sieviete raksta otras sievietes biogrāfiju, un galu galā tā ir viņu abu biogrāfija. Ulbergas mērķis nav bijis rādīt mātišķību kā kaut ko, kas ieslēpj sevī arī nepārtrauktu un līdzesošu mīlestību, šajā vidē māte var piekaut gan meitas, gan dēlus. Lai gan šeit paliek atklāts jautājums – vai šī mātes vardarbība ir tikai vardarbība, vai tā ir mīlestības vai vismaz rūpju forma. Sieviete – māte – Lielā pirmmāte, visa pirm-sākums, un Ulberga ir akcentējusi gan dzīvību dodošo, gan arī bīstamo Mātes aspektu. Mātei, kas ir radījusi, ir savas tiesības dot pa seju tā, ka deguns asiņo.

Jā, vīriešu loma šajā darbā ir pastarpināta, lai gan par dēla nāvi viena no varonēm raud vis-skaļāk un sēro visilgāk. Romāna vīriešu kontekstā viena no caurvijošajām līnijām ir varones brāļa līnija, kaut gan brālis jau labu laiku ir miris. Pakāries. Tekstā laika posms, kad brālis ir dzīvs un māti-meitu vienojošs, mijas ar to laiku, kad viņš ir miris, bet palicis sāpīgās atmiņās un kļuvis par kārtējo sēru un traumu objektu. Arī brāļa un māsas attiecības, šķietas, ir tuvāko saiknes un mīlestības iezīmētas, bet arī tas noved līdz incestam. Un arī māte pati mirst, lēni un mokoši slimnīcas palātā. Nāve ir klātesoša ikvienā brīdī šī romāna varonēm, atgādinot par to, ka no dzīves virves krīt visi.

Bet visu caurvijošs ir kaķa tēls, iekļauts ikvienā nodaļas vai pat, gribētos teikt, stāsta nosaukumā. Varbūt kādu tas pat šokēs, bet kaķis ir kaut kāds tāds, kas ir klātesošs, ko var noķert un atnest mājās, ja neizdodas vienu, tad nākamo, jo centieni vienu izvilināt uz ielas beidzas ar kaķēna nāvi, bet vecāmāte, virves deļotāja, ir pieradinājusi sev uz virves staigāt runci, kas uzlec uz līdzsvara kārts, tāpēc viņa krīt un lauž kāju. Bet par kaķēnu slīcināšanu rodas alūzijas ainā, kur tēvs ļauj noslikt diķi sievietes bērnam. Kāpēc kakis? Varbūt kaķis ir visi romāna varoņu dzīves notikumi – tas ir viss, ko mēs gribam, bet ko arī negribam, mazs, pūkains viegli saspiežams kamoliņš, ar kura ķeršanu sākas romāns, tālāk kaķa deļ atsvešinātās meitas ciemošanās pie mātes nevar būt ilga, jo viņai nāks friziere, kopā ar kaķi, kas necieš svešiniekus, arī kaķa deļ vecāsmātes karjera uz virves ir beigusies, stāstītājai ir kaķis, kaut gan viņa tos necieš, bet lai „strādātu mājās par cilvēku,

kas mācās sadzīvot ar kaķi” (57. lpp.). Ikvienā nodaļas nosaukumā ir jēdziens „kaķis”, pirmais un pēdējais gredzenveida kompozīcijā nosaukts tikai vienā vārdā, proti „Kaķis”. Beigās Dollijas kaķi paņem viņas dēls, pēc tam, kad Dollija to grib izlikt uz ielas, jo „kaķi ir vareni plēsēji” (220. lpp.), tāpēc tiktu galā. Kaķēnu ķeršana un kaķa atdošana it kā noslēdz galvenās varones traumu loku.

Ulberga romānā konceptuāli risina dažādus jautājumus, bet galvenais no tiem ir: kā vecāku radītās traumas veido traumas bērnu tālākajā dzīvē. Vai tā ir nepārtraukta traumu līnija, kas nekad neizbeidzas vienas dzimtas ietvaros, vai tomēr ir iespējams šo traumu līniju pārtraukt. Un vai pastāv ļaunums, un kāds tas ir. Protams, arī visu svarīgais jautājums – vai pastāv un ir mīlestība, un kur to atrast. Kā uz romāna ceturttā vāka izsakās rakstniece Andra Manfelde – šis romāns izrēķinās ar priekšstatiem par laimīgo bērību un traumu spēku. Šajā aspektā Ulberga piedāvā nesaudzīgu un skarbu traumu anatomijas analīzi, ļaujot lasītājam ieskatīties šajā traumu dziedēšanas (bet vai izdziedēšanas?) procesā.

Uz visiem jautājumiem, ko Ulberga izvirza šajā romānā, atbildes netiek sniegtas, atstājot lasītājam telpu domāšanai un interpretācijai kā uz līdzsvara kārts uzlēkušam kaķim, kas var mūs nogāzt no mūsu stabilitātes, lai nu kāda tā būtu un ar kādiem iemesliem un upuriem iegūta. Tāpat mēs varam mēģināt izvilināt kaķēnus uz ielas no pagraba, un tas nekas, ja kādu no tiem nospiežam, jo nāks nākamie – līdzīgi kā šīs dzīves nežēlīgie vai ne tik nežēlīgie notikumi, kuri visi mūs veido zem šī kupola.

Ingus Barovskis

Ingus Barovskis ir filoloģijas doktors. Publicēti raksti gan folkloristikā – mitoloģijas pētniecībā, gan arī literatūrzinātnē, sevišķi uzmanību vēršot uz mitoloģijas simboliem un to funkcijām mūsdienu dzejā, kā arī recenzijas par jaunāko dzeju.

NODEVĒJUS PAKAR! ¹

Zigmars Liepiņš. *Mūzaika*.
Rīga: Pētergailis, 2022., 215 lpp.

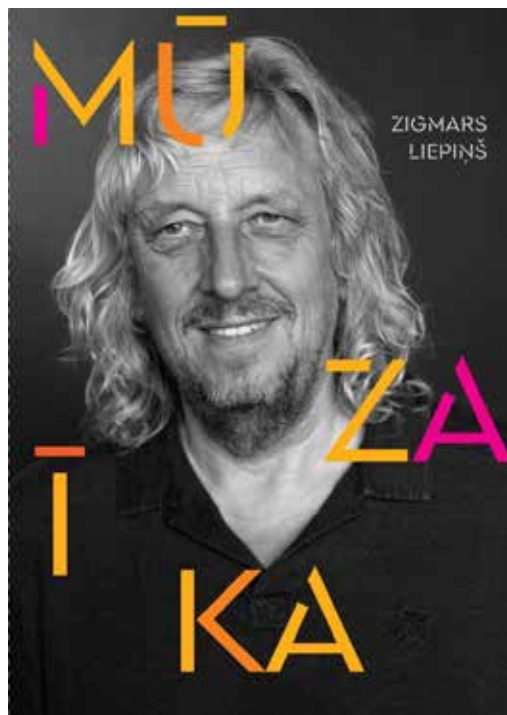
Grāmatas autora vārds komentārus neprasa. Kaut arī viņam bijuši vairāki augsti amati, lielum liela lasītāju daļa Zigmara Liepiņa galvenokārt zina kā atzītu komponistu. Savukārt, kas attiecas uz izdevuma nosaukumu, iespējams, varētu rasties jautājums, kas ir domāts ar vārdu „Mūzaika”. Autors to kodolīgi definējis grāmatas pirmsvārdā: „(..) mozaīku apvienojot ar mūziku, grāmatai nosaukums sanāca MŪZAIKA.” (7. lpp.) Citiem vārdiem, tie ir memuāri – retrospektīvs skatījums uz interesanti un piepildīti dzīvotu dzīvi, dažādiem tās posmiem. Stāstījums veidots hronoloģiski, tas strukturēts sešās nodaļās, kur katra veltīta konkrētam dzīves posmam: bērnībai, studiju laikam, nokļūšanai uz skatuves un popularitātes iemantošanai, kā arī darbam radio „SWH” un Latvijas Nacionālajā operā un baletā. Neliela atkāpe jeb izņēmums ir piektā nodaļa „Smalkā dziedziņā”, kas recenzentes ieskatā ir viena no visspilgtākajām.

Autors sava darba lappusēs regulāri iepin interviju un rakstu fragmentus, kas bijuši publicēti periodiskajos izdevumos un kam ir saistība vai nu ar viņu pašu, vai kādu no aspektiem, kam konkrētajā nodaļā tiek pievērsta uzmanība. Dažkārt citēta arī privāta sarakste (ar Šišona asistenti); lasāmi izvilkumi no personīgās dienasgrāmatas. Pēdējie no minētajiem vairāk gan raksturo Liepiņa noskaņojumu konkrētā laika posmā (piemēram, vadot Latvijas Nacionālo operu un baletu). Var apbrīnot autora kārtības mīlestību, šos rakstus un ierakstus saglabājot un sistematizējot, jo grāmatā savu mērķi tie neapšaubāmi attaisno. Īpaša šajā ziņā ir apakšnodaļa „Krutojs, TVNET, tiesu darbi”, kur citēti tiesu (vairākās instancēs) lēmumi. Kāpēc īpaša – neatklāšu, lai lasītājs tiek skaidrībā pats!

Vispirms nedaudz par grāmatā attēloto laikmetu. Lielu savas dzīves daļu Zigmars Lie-

piņš pavadījis padomju Latvijā, kuras absurdi daļai lasītāju varētu šķist neizprotami. Lai pamatotu savu apgalvojumu, recenzente ir izvēlējusies tikai vienu citātu: „Pitragš (vieta pie Baltijas jūras, kur kādu laiku Liepiņam bija īpašums – L. G.) tajos laikos bija viens no ciemiem, kur robežsargi jūrmalu vakaros slēdza, lai to uzecētu. Un tad viņi ar suņiem un bobikiem nesās pa visu krastu, meklēdami ienaidniekus, kas to vien domāja, kā šķērsot PSRS robežu. Karavīriem bija karavīru darīšana, bet augstākie virsnieki labprāt kādu lasēnu un ikriņus pie šņabiša uzkoda. Vietējie jau bija apraduši ar robežsargiem un otrādi, tā ka režīms palēnām kļuva arvien vaļīgāks” (176. lpp.) Kāds varētu jautāt, kāpēc tik plašu laikmeta ainu nepieciešams attēlot. Atbilde skan elementāri. Proti, Latvijā vien ir izaugušas jau vairākas paaudzes, kam padomju okupācijas laika murgi šķiet vien fantāzijas auglis. Kā tas nākas, ka dzīvokli gadu desmitiem ilgi nevar nopirkt, bet var „dabūt”? To izskaidrot spēs tie, kuri okupācijas gadus papildnam izbaudījuši paši uz savas ādas.

Grāmatā atvēlēta vieta arī pagājušā gadsimta deviņdesmito gadu attēlojumam, kad Latvija beidzot bija kļuvusi brīva. Šis laiks

¹ Citēts no Aleksandra Leimaņa režisētās mākslas filmas *Vēlā kalpi* (1970).

autoram bijis ne mazāk piesātināts un pārsteigumu pilns.

Un tagad laiks pievērsties iemeslam, kāpēc uzreiz pēc iznākšanas Zigmara Liepiņa grāmata Latvijas sabiedrībā izraisīja samērā spēcīgu viļņošanu. To iespējams definēt dažādi, taču, recenzentes ieskatā, tā ir autora drosme būt atklātam. Turklāt līdz galam atklātam. Tas attiecināms uz tām personām, precizējot, viņu rīcību, kas grāmatas autoram šķitusi necienīga, nepieņemama. Turklāt lielum lielā daļa darbā pieminēto personu ir dzīvas, tātad teorētiski varētu sākties asa polemika vai pat tiesu darbi. Grāmata iznāca, tiesu darbi nesākās (par polemiku gan nav zināms – to apstiprināt vai noliegt varētu vien Liepiņš pats).

Cilvēks, kura rīcība tiek kritizēta visāsāk, ir „Dieva vietnieks latvju mūzikas baznīcā” (179. lpp.) – komponists Raimonds Pauls. Jau iepriekš ir paredzams, ka lasītājam tas varētu būt nepieņemami, it īpaši Latvijas latviešiem, kuri diemžēl pārlietu aizraujas ar atsevišķu personu dievišķošanu. Un Pauls, būsīm atklāti, ir viens no tiem, kas iecelts tādā kā pusdieva statusā. Nav noliedzama viņa radītās mūzikas popularitāte klausītāju vidū, taču personību veido arī cilvēciskās īpašības, to kopums, ko citiem vārdiem dēvē par raksturu. Grāmatas apakšnodaļā „Arturs (Dons)” vēstīts par izpildītāju konkursu „Jaukais vilnis”, kas gadiem ilgi bija cieši saistīts ar Raimonu Paulu. 2008. gadā tajā piedalījās Arturs Šingirejs (Dons), kurš sākotnēji bija nolēmis izpildīt Liepiņa komponētu dziesmu, taču Pauls atrunājās. Liepiņš pauž: „(..) galvenais motīvs īstenībā bija cits – par katru cenu neielāist svešo (Donu kā Zigmara Liepiņa komponētās dziesmas izpildītāju – L.G.) savā teritorijā. Arturam bija atvēlēta statista loma. Rezultātā ceturta vieta. Sekoja verdziska līguma piedāvājums no Prigožina (viens no popmūzikas producentiem – rīkļurāvējiem Krievijā). Par šo līgumu Arturs tomēr paklausīja un neparakstīja to.” (180. lpp.)

Grāmatā autora dusmas mazliet ķērušas arī patmīlīgo egoistu (158. lpp.) Jāni Šipkēvicu un vēl vienu otru, taču recenzijas noslēgumā nav iespējams atturēties minēt vēl kādu personu, kam veltīta vesela apakšnodaļa ar zīmīgu nosaukumu „Nodevība”. Pieļaujams, lasītājs izbrīnā sarauks pieri: sak, kāpēc jācilā

vecas lietas; kas bijis – tas bijis. Un tieši šeit ir kļūda, jo savā būtībā šī atruna nozīmē to, darīt drīkst visu, taču runāt par to nav glīti. Vēl šādos un līdzīgos gadījumos, kad jāstopas ar nodevību, iesaka piedot. Bet ja nu piedošanu neviens nav lūdzis? Kam īsti ir jāpiedod, ja nevienam tava piedošana nav vajadzīga? Vismazāk tai profesorei – nodevējai, kura ne tuvu tāda nav vienīgā. Varbūt autoram paliks vieglāk ap sirdi, uzzinot, ka „viņa” profesores kolēģe – cita latviešu profesore no Rīgas Tehniskās universitātes par saviem kolēģiem raksta denunciācijas. Un tas notiek mūsdienās.

Atgriezoties pie iepriekš pieminētās apakšnodaļas, tā uz līdzības pamata atsauc atmiņā folklorizējušos frāzi no Rīgas kinostudijas mākslas filmas *Vella kalpi*: „Nodevējus pakar!” Tā otra vārda vietā būtu jāizvēlas kas mūsdienām piemērotāks, tas nu gan...

Lāsma Gaitniece

Lāsma Gaitniece ir Latvijas Rakstnieku savienības biedre. Sarakstījusi un tulkojusi vairākus dokumentālus un daiļliterāras darbus.

Sakopojusi Linda Treija

No 8.-12. novembrim jau sesto reizi notika **Ņujorkas Baltijas filmu festivāls (NY BFF)**, piedāvājot jaunākās filmas no Latvijas, Igaunijas un Lietuvas. Latviju pārstāvēja tādi darbi kā īsfilmu antoloģija *Kolektīvs* (2023) – sešas ļoti atšķirīgas īsfilmas par Dziesmu svētku tematiku (skat. aprakstu „Dažos vārdos” JG 314). Savu pirmizrādi šai pus okeāna piedzīvoja Ināras Kolmanes spēlfilma *Mātes piens* (2023), kas veidota pēc visvairāk tulkotā un pazīstamākā Noras Ikstenas tāda paša nosaukuma romāna. Tas ir stāsts par trīs paaudžu sievietēm, viņu attiecībām un dzīvēm laika griežos. Festivālā bija arī skatāmas režisora Armanda Zvirbuļa daudzsēriju filmas *Krimināllieta iesācējam* (2022) pirmās divas sērijas, kas vēsta par 1995. gada Latviju un pagātnes notikumu savīšanos kriminālā mežglā. Latvija kā kopražojuma partneris piedalījās Igaunijas spēlfilmā *Aptiekārs Melhioris* (2022), kura arī bija festivāla programmā. Ņujorkas Baltijas filmu festivāls dibināts 2018. gadā. Tas ir lielākais Baltijas filmu festivāls ASV un ārpus Eiropas vienīgais, kuru atbalsta Latvijas, Igaunijas un Lietuvas nacionālās kinoinstitūcijas.

Latvijas valsts svētku nedēļā **jauniešu koris „Kamēr...”** viesojās ASV. Aptuveni nedēļu ilgajā tūrē mūziķi apciemoja vairākus štatus, tostarp lielpilsētas Ņujorku, Vašingtonu un Bostonu. Repertuārā lielākoties bija latviešu mūzika – gan tautas, gan laikmetīgā. Bostonā, pēc koncerta svētdien (12.XI) latviešu Trimdas draudzes baznīcā, nākošā dienā „Kamēr...” uzstāšanās leģendārajā „TD Garden” sporta arēnā Kristapa Porziņģa pārstāvētās basketbola komandas „Celtics” un Ņujorkas „Knicks” spēles starpbrīdī apšalca teju visus latviešu medijus. Kora mā-

slinieckais vadītājs Jūrgis Cābulis atzina, ka šis notikums bija kā salda medusmaize koncerttūres noslēgumā. Koris koncertturnejā ASV sniedza priekšnesumu arī Latvijas kandidatūras prezentācijas pasākumā ANO Drošības padomē Ņujorkā un uzstājās ar koncertu prestižajā Kenedija centra Tūkstošgades koncertzālē Vašingtonā.

Valsts svētku laikā 10.-19. novembrī **Likteņdārzā** uzmirdzēja **Andreja Pumpura epos Lāčplēsis**. Pastaigu takas veidolā Pumpura eposu iedzīvinājis režisors Kārlis Anitens un šī gada „Spēlmaņu nakts” nominants gaismu mākslinieks Oskars Pauliņš. Katru vakaru bija skatāmi pieci gaismas izrādes seansi, kuros sadarbojās daba ar gaismu, skaņu, mūziku, video, scenogrāfiju un aktiermākslu. Apmeklētāji 17 epizodēs varēja piedzīvot Andreja Pumpura eposa norisi, pašiem kļūstot par izrādes dalībniekiem. Uzvedumam nepieciešamo oriģinālmūziku radījuši jaunie mūziķi Jānis un Signe Aizupiete. Balss ieskaņojuši aktieri Inga Misāne-Grasberga un Gundars Grasbergs. Video epizodes veidojis mākslinieks Toms Zeļģis, un projektu tehniski realizējusi kompānija „Full Stage”.

Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā skatāma apjomīga Jāzepa Grosvalda retrospekcija „Esmu tagad noņēmis dzīvot mākslai. Jāzeps Grosvalds 1891-1920”. Ekspozīcija ietver aptuveni 400 Grosvalda mākslas darbus no Latvijas un Zviedrijas muzeju krājumiem un privātkolekcijām, tai skaitā vairāk nekā 150 darbus no Vermlandes muzeja Kārlstadē. Izstādi papildina bagātīgs izpētes materiāls dažādos formātos, arī digitālajā un audio. Līdz ar izstādes atklāšanu Latvijas Nacionālajā mākslas muzejā klajā nācis sadarbībā ar apgādu „Neputns” un redaktori Laimu Slavu veidots vizuāli krāšņš izdevums – mākslinieka Jāzepa Grosvalda grāmata *Persijas ainas*. Izstāde LNMM galvenajā ēkā būs skatāma no 11. novembra līdz nākamā gada 30. martam.

Apgāda „Pētergailis” klajā laistā Signes Viškas no vācu valodas tulkotā grāmata *Tur lejā*, kas paredzēta bērnu seksuālajai audzināšanai, izsaukusi viedokļu vētru sociālajos medijos par veidu, kādā tajos skaidroti vairāki ar seksualitāti un dzimumu saistīti aspekti. Grāmata vēsta par ķermeni un dzimumorgāniem, iemāca, kādos vārdos saukt savas ķermeņa daļas, pieskaras arī transpersonu un interseksuāļu un citām seksuāla rakstura tēmām. Atsauksmes aizgājušas pat tik tālu, ka tulkotāja bijusi spiesta vērsties policijā par saņemtiem naidīgiem draudiem. Savukārt grāmatas atbalstošā Latvijas sabiedrības daļa uzskata, ka bērnus no seksuāla rakstura informācijas šodienas pasaulē izolēt nevar, tāpēc būtu labāk, ja šādu informāciju viņi saņemtu kontrolēti un ar jēdzīgu skaidrojumu, nevis no patiesi apšaubāmiem avotiem.

Galerija „Istaba” 5. septembrī atklāja amerikāņu programmētāja un „Riga Tech Girls” mentora Kevina Maikla Irlena izstādi „Multipolar I”. Šī māksla radīta, pielietojot viņa izdomāto algoritmiskās zīmēšanas programmu ar to pašu nosaukumu. Galerijas vadītāja Linda Lūse saka, ka Kevina darbos jūtams

modernās tehnikas savienojums ar retro-avangardisko 70. gadu grafisko dizainu, kad līdzīgi attēli tika zīmēti ar roku. Amerikāņu programmētājs Kevins Maikls Irlens un viņa sieva, latviete Anita Dzirne-Irlena jau kādu laiku ir pārvākušies no Ņujorkas uz pastāvīgu dzīvi Rīgā.

Ikgadējais Amerikas Latviešu mākslinieku apvienības **ALMA** saiets notika Ņujorkas štātā Katskiļos (2023.29.IX-01.X). Tā kā pagājušais gads pagāja Dziesmu un deju svētku zīmē ar dažādām izstādēm, izrādēm un citiem kultūras notikumiem, kas bija kā košas, iespaidiem rotātas piespraudes pie katra dalībnieka atmiņu lakata, tā šī gada saieta tēma bija „**Piespraudes**”. Tika apskatīti un izrunāti tādi pasākumi kā ALMA biedru izstāde Pasaules Latviešu mākslas centrā, Raimonda Staprāna izstāde Cēsīs „Pārāk tuvu, pārāk tālu” un izstāde „Vainagošanās” Rīgā, kā arī ALMAs biedru darbi, sasniegumi un citi jaunumi. Tikāmiem ar lektori no Latvijas, mākslas zinātnieci Agniju Lesničenoku, kura ir Latvijas Nacionālā arhīva eksperte Personu fondu un ārvalstu dokumentu nodaļā, daudzu publikāciju un pētījumu autore. (Šai JG numurā skat. viņas rakstu par mākslinieku Paulu Puzinas.) Saietā Agnija pastāstīja par divām tēmām – par „LMA studentu korporācijas ‘Dzintarzeme’ darbību un lomu latviešu nacionālās mākslas saglabāšanā (1923-1973)” un par „Trimdas mākslas dokumentāro mantojumu Latvijas Nacionālā arhīva krātuvēs”. Savukārt mākslinieks Edgars Jēriņš stāstīja par nupat iznākušo grāmatu *Edgar Jerins: Life in Charcoal* tapšanu un par saviem darbiem. Grāmatas aprakstā var lasīt: „Ģimenes tragēdijā dzimušie Edgara Jēriņa monumentālie ogles zīmējumi ir izcils mūsdienu amerikāņu mākslas sasniegums. Slavenais amerikāņu dramaturgs Artūrs Millers savā laikā teicis: ‘Jāpievērš uzmanība!’, un šajos rūpīgi analizētajos darbos mākslinieks dara tieši to.”

Mākslinieka Ginta Gabrāna izstāde „Sēņu projekts. Transfungus” bija apskatāms Rīgā, Elizabetes ielā 2 2023. gadā no 9.-12.

novembrim. Izstādes apmeklētāji iepazīnās ne tikai ar mākslīgā intelekta (AI) ģenerētu „transfungus pasauli”, bet arī ar dokumentālām video liecībām par mušmiru sporu sēšanu stratosfērā, tās izkaisot no speciāli šim nolūkam pielāgota balona. Papildus tam Gabrāna mākslinieciskās aktivitātes bija aplūkojamas arī paplašinātās realitātes (augmented reality) aplikācijā „SAN app” (to var lejuplādēt interneta vietnē). Šoreiz tajā bija apskatāma speciāli izveidota galerija – no jebkuras vietas Rīgā bija redzama liela mušmire, bet, nonākot Elizabetes ielā 2, pa šīs sēnes kātu bija iespējams virtuāli pacelties 25 km augstumā virs jūras līmeņa. „Transfungus” projekta laikā Ginta Gabrāna virtuālās „SAN app” mušmires pārklāja Rīgu, Parīzi, Londonu, Romu, Berlīni, Ņujorku un citas pilsētas visā pasaulē.

SLA Art Space Animation Film Festival-2023 (SASAFF) Ņujorkā ir pirmais festivāls ASV, kurā tiek izstādītas animācijas īsfilmas no trim Baltijas valstīm: Igaunijas, Latvijas un Lietuvas. Programmu veidoja pazīstami animatori – Ūlo Pikkovs no Igaunijas, Vladimirs Leščovs no Latvijas ar filmiņu *Comeback* un Valentas Aškinis no Lietuvas. Programmu veidoja Fredrikstades animācijas festivāla vadītājs Anderss Narveruds Moens. Festivāla galvenā konsultante bija Latvijā un pasaulē atzītā māksliniece animatore **Signe Baumannē**.

Kā romantiska, skaista un reizē nostalgiskā atelpa Latvijas valsts svētku laikā, 20. novembrī Latvijas televīzijā bija skatāma filma ***Dzejnieks un Auķis***. Ļoti personīgā stāstā aktrise Ausma Kantāne-Ziedone atklāj, ka glabā Imanta Ziedoņa un arī savas vēstules no laika, kad viņi tikko iepazīnās. Filma uzbur Dzejnieka un Auķa jaunības laiku, kad poētiskie vārdi vēstulēs un pastkartēs bija dzīves lādiņš saņēmējam. Dzejnieka un Auķa kopīgās dzīves un jaunības pirmajos desmit gados, kamēr abi viens otram rakstīja vēstules, radās arī Ziedoņa dzeju krājumi, *Epifānijas*, *Kurzemīte*, ceļojumu apraksti u.c. Laikmeta noskaņu filma iegūst no līdz šim neredzētām fotogrāfijām, kuras glabā Imanta Ziedoņa māsa Anita Bumbure. Līdz šim neredzēts foto krājums izmantots arī no Rakstniecības un mūzikas muzeja, kā arī no Latvijas Televīzijas arhīva. Ziedoņa un Kantānes vēstules lasīja aktieri Ilze Ķuzule-Skrastiņa un Kaspars Znotiņš. Savus stāstus par Dzejnieku un Auķi atklāja literatūras pētniece, Imanta Ziedoņa *Kopoto rakstu* sastādītāja Andra Konste, Imanta Ziedoņa māsa Anita Bumbure, Ausmas Kantānes draudzene Ingrida Circene, komponists Raimonds Pauls, aktieris Jānis Paukštello. Režisors ir Guntis Lēmanis. <<https://ltv.lsm.lv/lv/raksts/20.11.2023-dzejnieks-un-aukis-ltv-dokumentala-filma.id311031>>

PIEGLAUDUSIES BEZGALĪBAI

Dzejnieci Amandu Aizpurieti
(1956.28.III-2023.22.X) pieminot

Šis raksta gabals nepretendē uz skaidrojumu, kā šķietami klusā meitene, kas ar grāmatu rokā starpbrīdī stāvēja pie loga Pumpura vidusskolā, nonākusi līdz pašas dzejas meistarībai un daudzām literārām balvām. Tas nedz pretendē uz izsmelošu dzejnieces daiļrades aprakstu, nedz arī uz viņas citu diženu dzejnieku atdzejojumu un izslavētu pasaules prozas gabalu tulkojumu uzskaitījumu. To visu var izlasīt, piemēram, tīmekļa vietnē <literatura.lv>. Šie ir ne vairāk kā atvadu vārdi.

Vācu izdevumā *Rowohl Revue* (Nr.39., 1993.) Kristas Heines aprakstā par Amandu Aizpurieti rakstīts kā par četru bērnu māti un dzejnieci, kas dzīvo, piesaka bada streiku, stāv rindās pēc piena un izdod romantiskas dzejoļu grāmatas „violetā un melnā krāsā”. Apraksta autore rāda Amandas Aizpurietes „dzīves pasauli, kas nav ne Latvijā, ne Rīgā, bet gan viņas dzejas zemē, kuru kopā satur Mandelštama, Trākla, Ahmatovas, Cvetajevas reiz celtās sastatnes un prasme visam dzīvot pāri. „Rakstā jūtama avižniecības trauksmainā steiga, taču ar patiesības mērci, par spīti tam, ka attiecībā tieši uz šiem autoriem vārdu savienojums „celtās sastatnes” vismaz latviski ir diezgan īpatnējs, taču ja tās ir kā nedrošas margas, tad var arī saprast.

Kaut arī bezgalībai Amanda pieglaudās naktis, gluži kā dzejolī krājumā *Turp* (2013), taču nupat tas ir pavisam, ar bezgalību saprotot arī viņas nezūdamībai lemto vietu latviešu dzejas dārzā. Bija, kā mēs kādreiz kompānijās smējāmies, „dzīvā klasiķe”, bet nupat ir jau īsta klasiķe, kas salīgusi mieru ar pasauli un devusies projām, atstājot mums savu dzeju un mūsu apbrīnu par to, iekļaujot šajā apbrīnā arī daļu mulsuma par viņas dzīvi, kas no malas šķiet tik ļoti pakļauta dzejai kā reti kāda dzīve. Tas laikabiedriem ne reizi vien šķitis uzkrītoši, pat, neskatoties uz to, ka nereti mēs par dzejniekiem un māksliniekiem vispār, ārpus viņu daiļrades, nezinām gandrīz neko un nevilšus pieļaujam, ka, vismaz attiecībā pret mūsu pieprasījumu, mākslinie-

ciskā izpausme ir vienīgā šo cilvēku eksisten-ces forma. Pie visa tā, ka zinām, ka Amanda bija četru bērnu māte, kas jebkurā gadījumā ir prasījis lielu piepūli un ziedošanos, ietve-rot mīlestību, un ka viņa tiešām stāvējusi rin-dā pēc piena.

Pēc pabūšanas un atgriešanās no Stokholmas pērnā gadsimta astoņdesmito gadu beigās Amanda žurnālā *Avots* 1990. gadā raksta: „Kad atgriezos mājās, bērni gribēja zināt, vai esmu satikusi Karlsonu, to ar propelleri un podziņu uz vēdera. Un es atzinos, ka neesmu vis. Tomēr man paveicās un notika kaut kas negaidīts un neieplānots. Es sastapu Josifu Brodski.” Un turpina ar tik ļoti saprotamo: „Neesmu žurnāliste un, klauvēdama pie Brodskas viesnīcas numura durvīm, jutos sasadīti neērti, man nebija iepriekš sagatavotu jautājumu saraksta, un es vispār nezināju, vai šī saruna ir vajadzīga (dzīves pieredze māca: ja patīk kāda dzejnieka dzejoļi, labāk izvairīties no satikšanās ar viņu reālajā dzīvē).”

Ingus Barovskis pētījumā „Postapokaliptiskā pasaule Amandas Aizpurietes dzejā” (rakstu krājums *Literatūra un reliģija*, LU akadēmiskais apgāds, 2018) raksta: „A. Aizpurietes izdoto krājumu kontekstā nosacīti rodas priekšstats, ka tiek izmantots klasiskais romantismam raksturīgais paņēmieni, kurā tiek pretstatīta dzeja un dzīve, taču šāda pazīme A. Aizpurietes liriskas kontekstā ir mānīga. Dzeja nesimbolizē citu pasauli, kas ir labāka vai augstāka par reālo, tāpat tā nedev uz izeju no liriskās varones esamības slo-

ga. Dzeja simbolizē esamības formu kā pašu par sevi, līdz ar to viss ir dzejas vērts. Šajā kontekstā A. Aizpuriete pārstāv tos autorus (šeit autors norāda arī uz Velgu Krili – A.E.), kuriem dzeja-reālitate-dzīve nav šķirama no paša autora personības un domāšanas.”

Jaunās Gaitas 2019. gada rudens laidienā, Amanda par sevi saka: „Mamma apgalvoja, ka pantot es esot sākusī trīs gadus, kad oktobrī, pastaigājoties pa dzeltenām kļavlapām nobirušo dzimto Mellužu ieliņu, domīgi pavēstījusi: ‘rudeni zemei ir zelta mati’. Četrarpus gadus iemācījos lasīt un strauji sāku apgūt vecāku apjomīgo bibliotēku.” Šeit (un arī turpmāk) neiztikšu bez personiskā, jo tas man tik radniecīgi – par četrarpus gadiem un vecāku grāmatām, kas nebūt nebija bērnu grāmatas. Pēc kalendāra Amanda ir piecpadsmit dienas jaunāka par mani, taču dzejā krietni vecāka. Viņas pirmā publikācija ir 1976. gadā, taču es viņas burvīgo dzejoļu kopu avīzē *Literatūra un māksla* pirmoreiz uzšķīru 1983. gada vasarā „Sprīdīšu” muzeja dārzā Tērvetē, trīs gadus pēc viņas pirmās grāmatas *Nāks dārzā māte* iznākšanas, kad pats tik tikko biju sācis rakstīt. Dzejnieces aiziešanas sakarā vairākkārt lasīju un dzirdēju, ka „Amanda Aizpuriete ir no tā saucamās Klāva Elsberga paaudzes”. Kādas „tā saucamās”? Ir, un viss. Tāpat kā realitāte, ka Amanda ir aizgājusi savu neatkārtojamo ceļu, kur viņu vairs nevar piepulcēt. Sākumā jā – Klāvs Elsbergs, Māris Melgalvs, Anna Rancāne, Egīls Zīrnis, Inese Zandere, Guntars Godiņš. Tas noder ierāmēšanai latviešu literatūras annālēs, ne vairāk.

Amandas dzejas svaigumu un atšķirību novērtēju, taču labāk sāku saprast vēlāk, kad kādā dzejolī rakstīju: „Man Kāpu ielā atvērās kāds nervs” (*Kāpu iela* – viena no Amandas grāmatām).

Amanda zināja visus savus dzejoļus no galvas. Viņa pati to dienasgrāmatā atzīmē kā slimību. Citiem esot citas, bet viņai, lūk, šāda.

Atceros sērpilnu Amandu Klāva bērēs. Tad, kā ar Inesi Pakloni braucām pie Amandas uz dzimšanas dienu Mellužos; tad vēl bija Andris Hiršs, viņas vīrs. Atceros, ka reizēm satiku Amandu abus ar Andri Bergmani. Tad mēs abi ar Amandu kā recenzenti Jauno autoru semināros. Mums parasti sakrita, atšķirībā no kādiem trešajiem recenzentiem, pie

tam kaislīgi sakrita, nevis pielāgojoties otra viedoklim. Amanda zināja drēbi.

Amandai sadzīvē vienmēr notika kas ārkārtējs. Reiz viņa, kļūmīgi iekāpusi svešā mašīnā, atjēdzās mežā, pazaudējusi dzejoļus, kas vai nu bija vai nebija viņas, bet bija vestī publikācijai uz Preses namu. Pēc pāris dienām Benjamiņa mājas pagrabā, kur toreiz bija rakstnieku poliklīnika, uz blakus sēdošās līdzjūtīgās draudzenes rakstnieces ļautājumu, vai viņa tai mežā arī tikusi izvarota, noliedzoši kratīja galvu; es turpat stāvēju un dzirdēju.

Amanda savā dienasgrāmatu grāmatā *Šonakt biju zaļš putns* 2011. gadā raksta, ka es viņu esmu aizvedis uz Meža kapiem aizklīst līdz Hermaņa Marģera Majevska kapam, Marģera, kas mums bija tik tuvs, arī īsts dzejas bruņinieks, tāpat kā Amanda, „neglābjams” savas līnijas vilcējs. Atceros, ka ap 2020. gadu Dzejas dienās Jelgavā jau dziļā tumsā divatā devāmies uz Lielupi peldēt. Es to izdarīju diezgan ātri, taču viņa vilcinājās, tad iegāja ūdenī, upes vidū izmijāmies, es uz krastu, viņa uz dziļumu. Zināju, ka viņa peldēs pāri, un nekas viņu neatturēs pat no noslīkšanas, ja tā būs lemts. Atzišos, bija mirklis, kad likās: lai notiek kas notikdams, tik daudzreiz tas bija dzirdēts un gadījies klāt būt, ka vēlme glābt bija atlaidusi grožus. Taču, par laimi, viss toreiz beidzās labi.

Amanda bija ... Pat ne bija, lai gan nu jau var lietot arī šo formu. Taču Amanda vairāk ir un paliek kā īpaša spoža dzejas zvaigzne, kurai pāri plīvurs, zvaigzne, kuru paradoksālā kārtā neaptver debess, bet apskalo jūra. Atļaus šos savu piemiņas rakstu beigt ar Amandai veltīto savu alias Eduarda Aivara dzejoli:

SPOGULIS. MELNRAKSTS

Ir Dzejas karaliene aizgājusi
Tā savu valsti zināja no galvas
Man pulkstens pēkšņi otrādi uz rokas
Kā mīklas minot
Tas bija spīdošs pūsmēness
Vai tāla ligzda, tajā pusē
Kur naktis viņai nācās pārgalvīgi peldēt
Un malā izkulties pie Bābeles kā reizi
Bet savu valsti ceļā ikreiz paplašinot

Aivars Eipurs

GADI AIZPLŪST KĀ ŪDEŅI...

**literatūrzinātnieci Dzidru Vārdauni
(1928.06.VI-2023.23.X) pieminot**

Šā gada 6. jūnijā sagaidījusi savu 95. dzimšanas dienu, pēc pāris mēnešiem Dzidra Vārdaune devās mūžībā. Nodzīvots garš un piepildīts mūžs. Tomēr skumji. Ar Dzidriņu bijām kolēģes savus astoņus gadus. Mūsu kopīgā darbavieta bija Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, kurā es ienācu 1992. gadā kā studente un laborante Literatūras vēstures nodaļā, savukārt Dzidra tolaik institūtā bija nostrādājusi jau trīsdesmit piecus gadus un institūtu, kuram gadu tecējumā bija mainījušies nosaukumi, sauca par savām otrajām mājām. Kaut arī Dzidra strādāja citā – Literatūras teorijas nodaļā, mūsu ceļi krustojās, un jo īpaši vēlākos gados. Tolaik institūts atradās Latvijas Zinātņu akadēmijas pamatīgās augstceltnes 13. un 15. stāvā. Un mēs, raugoties logos, varējām redzēt gadalaiku maiņas plūstošo Daugavu. Tā, simboliski sakot, ir aiztecējis arī Dzidras mūžs. Uz kādu citu – *aiz-upi* citās dimensijās.

Dzidras Vārdaunes dzimtas saknes meklējamas Jaungulbenes pusē. Viņa dzimusi dzelzceļa ierēdņa ģimenē. Dzīves līnijās ieausts gan pirmās brīvvalsts laiks, gan padomju gadi, gan pieredzēts atkal neatkarīgas Latvijas pārmaiņu pilnais laiks. 1943. gadā Dzidra beidz mācības Jaungulbenes Gulbišu pamatskolā, bet 1948. gadā – Madonas 1. vidusskolu. Pēc tam ceļš viņu ved uz Rīgu, kur studē Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filoloģijas fakultātes Latviešu valodas un literatūras nodaļā. Studiju laikā viņa divus gadus strādā Kultūras ministrijā par vecāko inspektori. Savukārt studiju beigas – 1957. gads – sakrīt ar darba gaitu sākšanu toreizējā Zinātņu Akadēmijas Valodas un literatūras institūtā, kur Dzidra nostrādā līdz gadsimtu mijai, proti, 2000. gadam. 1972. gadā par pētījumu „Traģēdijas žanrs latviešu literatūrā” Dzidra iegūst filoloģijas zinātņu kandidātes grādu, kas 1992. gadā pielīdzināts filoloģijas doktora grādam. 1973. gadā pētījums iznāk atsevišķā grāmatā. Šī grāmata sasniegusi arī Rolfu Ekmani Amerikā, un viņš atzinis, ka šis monogrāfiskais darbs, caurlū-

kojot šī (padomju) laika literatūrpētnieciskos darbus kopumā, izceļas ar īpašu zinātnisku erudīciju un visumā mierīgiem, pamatotiem spriedumiem. Tāpat Dzidra kopā ar institūta kolēģiem savulaik Literatūras lektorijās Mākslas darbinieku namā, līdzdarbojoties gan institūta zinātniskajā, gan arī ārpuszinātniskajā ikdienā.

Dzidras zinātniskās intereses aptver visu literatūras veidu pētniecību – drāma un drāmas teorija (traģēdijas žanrs, rakstījusi par monologu un dialogu drāmā (Rainis, Mārtiņš Zīverts), pētījusi dramaturgu Jāņa Jurkāna un Gunāra Priedes daiļradi), rakstījusi pārskatus par latviešu dramaturģiju *Kritikas gadagrāmā*; apcerējusi īsprozas žanrus – eseju un miniatūru un kopā ar Ingridu Kiršentāli un Benitu Smilktiņu tapusi grāmata *Prozas žanri* (1991). Viņas veikumā arī pārskats par latviešu dzeju *Latviešu literatūras vēstures 3. sējuma* (2001), tāpat izstrādājusi portretpētījumus par Āriju Elksni, Māru Zālīti, Māru Misiņu, Andreju Eglīti, Māri Čaklo. Jā, savulaik bija iecerējusi uzrakstīt monogrāfiju par dzejnieci Āriju Elksni, diemžēl šī iecere neīstenojās (iemeslus gan nezinu). Savulaik uz jautājumu par viņas ceļa rādītājiem literatūrā atbildēja: „Par saviem līdzgaitniekiem literatūrā uzskatu tos rakstniekus, kuru darbi, domas, atziņas, dažkārt pat pasaules uztvere kļūst par manējo, tāpēc šīs pasaules rādītāju sajūtu sev cieši blakus kā gara radnieku. Bez ambīcijām līdz galam saprast viņu dižā talanta būtību.” Un šie vārdi atklāj arī pašas Dzidras literatūrzinātnieces būtību.

Dzidras vienaudzis, literatūrzinātnieks Broņislavs Tabūns uzsvēris viņas spēju iedzīvoties literatūrā, dzejā un autora personībā, kā arī prasmi rakstīt skaidri un tīrā latviešu va-

lodā, nepārblīvējot tekstu ar svešvārdu virknēm. Viņa ik darbam pieķērās ar iejūtīgu sirdi un vērīgu skatu.

Savulaik Dzidra bija strādājusi ne vien Literatūras teorijas, bet agrāk vēl – Tekstoloģijas nodaļā un līdzdarbojās pie Raiņa *Kopotu rakstu* sagatavošanas; viņa ir 10. sējuma (1980), kurā iekļauta traģēdija *Indulis un Ārija* un tautas dziesmas piecos cēlienos *Pūt, vējiņi!*, sastādītāja un komentāru autore. Šīs prasmes jo noderīgas ir arī vēlākos gados darbā pie Andreja Eglīša *Rakstiem 7* sējumos (2002-2006) un Māra Čaklā *Rakstiem* (1-2, 2017-2020) un bija sagatavojusi izdošanai arī 3. sējumu, kas, visticamāk, pie lasītājiem nonāks 2024. gadā. Taču jau bez sastādītājas klātbūtnes sējuma atvēršanas svētkos.

Esmu īpaši pateicīga par Andreja Eglīša rakstu sējumiem, kas ir nevien viņa literārā devuma apkopojums un lieliska iespēja vienkopus iepazīt autora dažādos laikos, laikmetos un vēsturiskajās situācijās tapušo dzeju, bet īpaši noderīga ir arī sarakste, raksti utt., lai iepazītu Andreja Eglīša personību un daiļradi, kas tapusi Latvijā un Zviedrijā. Šie sējumi jo noderīgi bijuši arī manā pētnieciskajā darbā.

Man vienmēr bija prieks satikt Dzidru – institūtā, bibliotēkā, kādā sarīkojumā, jo viņa bija gaišs un sirsnīgs cilvēks, kuru gluži nejauši un nemanot sāku saukt par Dzidriņu. Un viņa bija ļoti vērīga un vēlīga pret jauniešiem kolēģiem. Esot kopā ar viņu, zuda kādas paaudžu robežas un gadi, jo tas nebija būtiski, sarunājoties ar Dzidru. Viņā bija nezūdoša interese par literatūru, teātri un mūziku. Dzidrai ļoti patika īpatnā un ne ar kādu citu instrumentu nesajaucamā mežraga skaņa. Šo viņas sapni piepildījis dēls Viesturs, kurš, profesionāli apguvis mežraga spēli, nu to māca arī jaunajiem mūziķiem.

2023. gada 28. oktobrī atvadījāties no mūsu Dzidriņas. Bija skaista rudens diena. Un atvadu sveicienam skanēja mežragu kvarteta skaņas. Paldies, Dzidriņ, par mirkliem, kas vadīti kopā, par Tavu labestību un allaž humorpilno dzirksti.

„Raibā dzīve, cik tu man mīla!” – šie Rūdolfa Blaumaņa vārdi kopsavelk literatūrzinātnieces Dzidras Vārdaunes dzīves gājumu.

Inguna Daukste-Silasproģe

STRĀDĀJA KLUSI. KĀRTĪGI . . .

Izdevēja Māra Englante (1950-2023)

4. novembrī no mums aizgāja Māra Englante (1950-2023), kuras devums mūsu kultūrai nav ne ievērots, ne izvērtēts. Jo viņa strādāja klusi, kārtīgi un godīgi, bez rēgošanās TV raidījumos, Internetā un skaļos pasākumos, darbojoties literatūrā jau kopš izdevniecības „Liesma” laikiem. Veica gan grāmatvedes, gan redaktora, gan tehniskās redaktora un korektora pienākumus. Competence – tas ir īstais vārds, pieminot viņu. Apgāds „Daugava” kopš tā radītāja Georga Šleiera kunga pārnākšanas strādāt no Zviedrijas uz Latviju bija orientēts uz oriģinālliteratūru un klasiku, it īpaši franču. Kļuvusi par apgāda vadītāju, kad Šleiera kungam jau bija pāri deviņdesmit, Māra veidoja sērijas „XIX gadsimta klasiķi” un „XX gadsimta klasiķi”, turklāt mērķtiecīgi izraudzījās agrāk netulkotus un nepublicētus, pat nezināmus darbus, tā aizpildot „baltos plankumus”. Mopasāns, Žorža Sanda, F.S. Ficdžeralds, angļu klasiķes Džeina Ostina un māsas Brontē, izcili dzejnieki (Oskars Vailds, Artūrs Rembo, Pols Verlēns)... Un tā gadu desmitiem. Bez skandāliem par pornogrāfijas laišanu klajā pieaugušajiem un bērniem, bez „sieviešu” romāniem un bestselleriem, grafomānu apmaksātiem pašizdevumiem un citas neliteratūras. Iznākums ir tāds, ka „Daugava” izdevusi vairāk klasiskās prozas un dzejas grāmatu nekā pārējie apgādi kopā. Kāds jauns vēsturnieks TV raidījumā sacīja, ka latviešu rakstura kods esot – mērķtiecība. Tieši to var sacīt par viņas dzīvi, strādājot literatūrā. Izvadišanā lasīju viņai īpaši izvēlētu psalmu:

Kungs, mana sirds nav lepna,
Un manas acis nav augstu paceltas.
Es netiecos pēc lielām lietām,
ne pēc tā, kas pārsniedz manus spēkus.
Dievs, sargi manu dvēseli!

Patiesībā ir lielās lietas, ar ko varētu lepoties, „Daugavai” aizejot līdz ar tās dvēseli – Māru. Jo franču Literatūras un mākslas ordenis, ko viņi piešķīra man par tulkojumiem, tikpat labi pienācās viņai.

Dagnija Dreika

Festivāls „Laipa”. Skats no Liezēres amatiereteātra LiNaTe izrādes *Tapiņa atgriešanās*.
Čigāniete – Lelde Pieta, Anna – Līga Kauliņa.

Skat. Ata Rozentāla rakstu 59. lpp.

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
juris.zagarins@gmail.com
Telefons 413-732-3803; 413-519-8266

Mākslas redaktore:

Linda Treija
<lindatreija6@gmail.com>

Literatūras redaktore:

Sandra Ratniece
<ratniece.epasts@gmail.com>

Redakcijas kolēģija un konsultanti:

Dace Aperāne, Vita Gaiķe,
Lāsma Gaitniece, Anita Liepiņa,
Uldis Matīss, Maija Meirāne,
Juris Šlesers, Vladis Spāre,
Lilita Zaļkalne

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
1515 Richmond Hwy, Apt. 805
Arlington, VA 22202, U. S. A.
<tijalaura@comcast.net>

JG mājas lapa:

<jaunagaita.net>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

E-pasta adreses maiņas lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam (skat. augstāk).

Nota Bene!

Jauno Gaitu izdodam tikai e-formātā, vairs ne apdrukāta papīra formātā

KĀ ATBALSTĪT JAUNO GAITU

Lai ziedotu naudu, čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei, uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedoējumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

Atsevišķus *JG* drukātos numurus no *JG287* (ziema 2016) līdz *JG311* (ziema 2022) var pasūtīt no Jura Žagariņa <juris.zagarins@gmail.com>. Cena ar piegādi visās zemēs: USD 10 jeb tas pats attiecīgā valūtā.

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ:**

<jaunagaita.net>

nospiežot tur atrodamo pogu:

Ja Jūs dzīvojat Eirozonā, un šī poga Jums nedarbojas, tad lūdziet palīdzību no mūsu pārstāves Eirozonā:

Rakstiet

**Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna**

S-170 78 Sweden

e-pasts: <lilita.zalkalns@icloud.com>

Jaunā Gaita is longer printed and mailed to subscribers. Our magazine is e-mailed in printable PDF format free of charge to anyone who requests it. It will also be available for downloading on our website <jaunagaita.net>, and the contents will be available there also in HTM format.

LITERATURE

Lienīte Medne-Spāre (1956-2023) was an invaluable writer and editor for *Jaunā Gaita*. A collection of her short stories, *Dziedošās smiltis* (*Singing Sand*) was published in 2020. We offer the first chapter of a novel she was working on, *Pēdējās durvis* (*The Final Door*), before she was cruelly taken from us by ALS.

We offer selections of recent poems by contemporary poets Dainis Deigelis, Elīna Līce, Inga Pizāne and Elīna Smoļaka. Compositions in prose are from Evita Hofmane, Ramona Indriksone, Līga Rimša-Eglīte and Viks (Viktors Kalniņš).

Our literature editor Sandra Ratniece, working with a group of writers called "Tekstūra" offers a special section titled "Dzejas detektīvi" (*Detectives of poetry*). Laimdota Ločmele, a docent at the Center for Applied Linguistics at the University of Latvia, and Rolanda Bula, a practicing lawyer as well as a writer of detective stories, each give an overview of the detective genre in Latvian and world literature. Samples of poetry in this genre are given by Dainis Deigelis, Džonatans Melgalvis, Evelīna Mūrniece, Sandra Ratniece, Elīna Smoļaka, Leons Jūlijs Strupītis, Kristaps Vecgrāvis, and Andris Zeibots.

VISUAL ART

Baiba Eglīte, art historian at the Global Center for Latvian Art in Cēsis, Latvia, introduces painter Paulis Postažs (1976). Samples of his work are displayed throughout this Issue, as well as on the cover.

THEATER

Philologist and theater critic Atis Rozentāls describes a festival of amateur drama "Laipa" ("Footbridge") in San Francisco in October. He writes that this year's festival demonstrated a wide range of techniques and methods of production and direction, of which the Latvian diaspora can be proud. Many photographs illustrate the festival in scenes on stage as well as behind the scenes.

BOOK REVIEWS

Agija Ābiķe-Kondrāte reviews two books of poetry published this year:

Jānis Elsbergs' *Bez variantiem* (*No variants*), and Ilmārs Šlāpins' *never*.

Four novels are reviewed:

Ingus Barovskis: Kristīne Ulberga's *Zem kupola* (*Under the Dome*),

Guntis Berelis: Vija Laganovska's *Viltus saules* (*False Suns*),

Sanita Dāboliņa: Jānis Grants' *Luijs ar grabarku* (*Louis with the grabarka*), and

Lāsma Gaitniece: Zigmars Liepiņš' *Mūzaika* (*Mosaic*).

BRIEFLY NOTED

Linda Treija highlights some of the important Latvian cultural events that have taken place since our last issue.

IN MEMORIAM

Aivars Eipurs bids farewell to poet Amanda Aizpuriete (1956-2023), Inguna Daukste-Silasproģe pays tribute to historian of literature Dzidra Vārdaune (1928-2023), and Dagnija Dreika to publisher Māra Englante (1950-2023).